

Økonomisk overblikk 4/2021

Utsikter
2021-2023

Tema:
Morgendagens
arbeidsliv

Innhold:

Sammendrag	2
Prognoser	5
1 Internasjonal økonomi.....	6
1.1 Smitte, vaksiner og tiltaksbyrde	6
1.2 Internasjonal økonomi	7
1.3 USA.....	8
1.4 Eurosonen.....	10
1.5 Storbritannia.....	11
1.6 Sverige.....	12
1.7 Fremvoksende økonomier	12
2 Norsk økonomi.....	14
2.1 Aktivitetsutviklingen kom raskt opp	14
2.2 Godt driv i forbruket.....	16
2.3 Moderate boliginvesteringer	17
2.4 Høyere bedriftsinvesteringer	18
2.5 Lavere oljeinvesteringer til neste år	19
2.6 Høyere fastlandseksport.....	20
2.8 Arbeidsmarkedet	21
2.9 Nye økonomiske tiltak, men strammere budsjettpolitikk i vente	25
2.10 Trolig renteøkning i desember	27
2.11 Sterkere underliggende inflasjon.....	28
3 Morgendagens arbeidsliv.....	29
3.1 Arbeidslivet de siste to tiårene.....	29
3.2 Driverne til morgendagens arbeidsliv	38
3.3 Arbeidslivet i 2040	55

Sammendrag

Ingen trodde det skulle bli en solskinnssesong herfra og ut uansett. Med bare halvparten av jordens befolkning fullvaksinert ville koronaviruset fortsatt være høyst vitalt og faren for nye mutasjoner derfor være stor. Det har nå skjedd – omikronvarianten har oppstått. Foreløpig er kunnskapen om omikron begrenset, men alt tyder på at den er vesentlig mer smittsom enn tidligere varianter. Etter gjenåpning og mer mellommenneskelig kontakt var imidlertid smittetallene på vei opp også før omikronvarianten ble identifisert. I Europa er smittetallene nå de høyeste siden koronaviruset først dukket opp.

Samtidig er det foreløpig ikke indikasjoner på at omikron medfører mer sykdom og dødelighet enn tidligere varianter, eller at den gjør vaksinene uvirkosomme. Men bare i kraft at den er mer smittsom vil den føre til flere smittede og potensielt flere pasienter og større press på kapasiteten i helsevesenet.

Dette er bakgrunnen for at flere land nå har begynt å stramme til smitteverntiltakene igjen, blant annet innreisebestemmelser. Så langt er dette i en helt annen skala enn nedstengningen i fjor vår, men det kan også vise seg nødvendig å stramme til mer.

Vi legger i denne rapporten til grunn at heller ikke denne smittebølgen vil vare veldig lenge, slik at en topp nås en gang i løpet av desember. Dette handler også om kraften i eksponentielle tall: Dersom hver smittet som nå smitter mer enn én (R -tallet > 1) vil smitten etter hvert komme ut av kontroll. Hvis eksisterende tiltak ikke er tilstrekkelige, vil de følgelig måtte strammes til ytterligere.

Mer smitte og strammere smitteverntiltak vil dempe aktiviteten. Frykt for smitte vil få flere til å holde seg hjemme. Påbud om hjemmekontor, skjenkestopp og antalls- og avstandsbeskränkninger vil skyve folk hjem. Innreiserestriksjoner, sykdom og karantene vil bremse tilgangen på arbeidskraft. Hvor sterke utslagene blir, er naturlig nok uvisst, og vil særlig avhenge av hvor lenge smittebølgen og tilhørende tiltak varer. Samtidig har tidligere bølger vist at deler av etterspørselen vris over mot andre områder og at bedriftene i noen grad evner å tilpasse seg.

Med utsikter til relativt kort varighet tror vi derfor at de økonomiske utslagene vil bli begrensede. Isolert nedjusterer vi vekstanslaget vårt for norsk økonomi som følge av dette, men nedjusteringen er ikke stor, og den mer enn motsvares av oppjusteringer

som følge av at veksten tidligere i høst ble sterkere enn det vi så for oss i forrige Økonomisk overblikk.

Samtidig har denne siste smittebølgen minnet oss ettertrykkelig på at koronakrisen ikke er over. Med svært lave vaksinasjonsrater i fattige land kan vi stå overfor både én og to og tre nye smittebølger neste år. Samtidig holder vi fast ved vårt hovedsyn om at stadig flere vaksinerte vil redusere andelen som blir alvorlig syke, slik at nye, svært inngripende smitteverntiltak ikke blir nødvendig. Denne vurderingen er ikke hugd i stein.

Omikronvarianten treffer heldigvis verdensøkonomien på et ikke altfor dårlig tidspunkt. Med gradvis gjenåpning har tjenesteetterspørsel og -produksjon igjen skutt fart. I annet halvår i år har verdensøkonomien vokst med en underliggende marsjfart på anslagsvis $5\frac{1}{4}$ prosent, godt over antatt trendvekst. Vi anslår nå at global verdiskaping vil øke med $5\frac{3}{4}$ prosent i år, etter å ha falt med vel 3 prosent i fjor, og legge på seg ytterligere $4\frac{1}{2}$ prosent neste år. Hos Norges viktigste handelspartnere vil veksten i begge år bli drøyt $\frac{1}{4}$ prosentenheter lavere enn dette. Om dette bærer, vil impulsene mot norsk eksport være sterke også neste år. Etter dette ser vi for oss at veksten avtar ned mot antatt trendvekst, dvs. $3\frac{1}{4}$ - $3\frac{1}{2}$ prosent globalt og 2 - $2\frac{1}{2}$ prosent hos handelspartnerne.

Den globale økonomien passerte førkrisenivået i første kvartal i år, men ligger ennå 3 prosent under førkrisetrenden. Sterk, men også ujevn vekst har medført betydelige kapasitetsutfordringer mange steder i den globale økonomien. Det har oppstått knapphet både på folk, varer, fraktkapasitet og energi, både grunnet egne forhold og et samspill av faktorer.

En relativt lang periode med få jobber og høy ledighet, og særlig innen noen bransjer, har medført at folk har flyttet på seg, til andre jobber eller ut av arbeidsmarkedet, noen også fysisk. Noen har begynt å studere, andre har valgt å pensjonere seg eller bli hjemmевærende, mens arbeidsinnvandring hemmes av innreiserestriksjoner. I tillegg kan krisen ha holdt den naturlige mobiliteten nede, slik at gjenåpning får flere til å flytte på seg. Alt dette kan gi mangel, som det tar tid å dekke, fordi nye folk må finnes, ansettes og læres opp. Over alt rapporteres om mangel på folk.

I fraktmarkedet har ratene gått kraftig opp. Prisen på å sende en container fra Asia til Europa eller USA er om lag femdoblet. Dette avspeiler både økt etterspørsel etter varer og dermed frakt, men også at mangel på losse- og transportarbeidere stikker kjøper i hjulene for et tidsstramt logistikksystem.

Samme utfordring gjenfinnes i markedet for databrikker. Fremskyndet digitalisering og økt elektronisk etterspørsel øker etterspørselen etter slike databrikker, mens smittevernrestriksjoner bremser produksjonen. Det gir knapphet. Den knappheten har blant annet truffet bilindustrien, som produserer mindre, tross økt etterspørsel. I neste omgang treffer det også underleverandørene. Dessuten bidrar knapphet på nybiler til økt etterspørsel etter bruktbiler og økte priser på disse.

I kraftmarkedet har en "perfekt storm" løftet prisene til rekordhøye nivåer: Økt kraftetterspørsel som følge av sterk økning i vareproduksjonen og kaldt vær har spilt sammen med svekket tilbud, som følge av lite vind, mindre nedbør og vann i magasinene, mindre gasseksport fra Russland, vridning mot kull og dermed økt etterspørsel etter utslippskvoter.

Alle disse faktorene har bidratt til å dra opp prisveksten. I industrilandene kom tolv månedersveksten i konsumprisene opp i 5,2 prosent i oktober. Dette er det høyeste på nesten 25 år. Også kjerneprisveksten har løftet seg, til 3,5 prosent i oktober. I Norge kom konsumprisveksten over 5 prosent i november, som er det høyeste på tretten år.

Kombinasjonen av knapphet på arbeidskraft og økte leveomkostninger kan dra opp lønnsveksten og bidra til at prisveksten øker på mer varig basis, potensielt også forsterket av økte inflasjonsforventninger.

Enn så lenge er det dominerende synet at hoppet i prisvekst er forbigående, relatert til det raske oppsvinget og tilhørende flaskehals. Det er også vårt syn. Prisveksten vil ventelig avta neste år.

Sentralbankene er likevel plassert i et dilemma. Om de ikke reagerer, kan inflasjonsforventningene tilta, og i seg selv bidra til økt lønns- og prisvekst. Men pengepolitikken er mindre egnet til å håndtere forhold på tilbudssiden. Og om de reagerer for raskt og for sterkt, kan oppsvinget spore av. Selv om farten er høy og oppsvinget synes robust, er det ubalansert, og både flaskehals og nye smitteutbrudd kan bidra til å dempe oppsvinget. Vi regner med at både den amerikanske og den britiske sentralbanken vil heve

signalrenten allerede neste år, men foreløpig at den europeiske og den svenske ennå vil drøye mange år.

Aktiviteten i norsk økonomi falt kraftig i forbindelse med nedstengningen i fjor vår, hentet seg så gradvis inn igjen som følge av gjenåpning, men ble fra oktober til mars holdt tilbake av smittebølge to og tre og stramme og langvarige smitteverntiltak. I april i år lanserte regjeringen sin fire trinns gjenåpningsplan, og siden da har aktiviteten vært på vei opp. Fra april til oktober økte fastlands-BNP nesten 5 prosent, som tilsvarer en underliggende, annualisert marsj-fart på det dobbelte. Det var særlig tjenestetter-spørselen og -produksjonen som trakk opp. I overnatting og servering ble verdiskapingen nesten doblet i denne perioden.

I juni passerte Fastlands-BNP førkrisenivået, i oktober lå aktiviteten 2½ prosent over førkrisenivået. Dette er likevel fortsatt noe under der aktiviteten ville vært om veksten i perioden mars 2020 – oktober 2021 hadde fulgt antatt trendvekst. Parallelt har arbeidsledigheten fortsatt å avta. Ved utgangen av november var det sesongjustert vel 80 000 helt ledige og ordinære tiltaksdeltakere. Dette tilsvarer 2,8 prosent av arbeidsstyrken, bare to tideler over nivået i februar 2020 før koronaviruset endret alt. Det som holder ledighetsraten oppe nå, er de langtidsledige, dvs. de som har vært ledige mer enn et halvt år. Hele 30 prosent av de helt ledige har vært uten jobb siden Norge stengte ned.

Da er det på et vis litt paradoksalt at halvparten av NHO-bedriftene nå mangler kvalifisert arbeidskraft, det høyeste på tretten år. Dette avspeiler trolig både tregheter, at det tar tid å få tak i rett kompetanse, men også mistilpasning – at de ledige ikke nødvendigvis har den kompetanse arbeidsgiverne trenger. Slik mistilpasning kan både holde oppsvinget tilbake, og ledigheten oppe. Kompetansebygging og formidling må til.

Målt med Næringslivets økonomibarometer (NØB) er stemningen i NHOs medlemsbedrifter svært god. Mens bare 6 prosent sier situasjonen er dårlig, svarer 51 prosent at den er god. Nettoen, 45 prosent, er den høyeste siden 2008. Dette peker mot, slik bedriftene selv også uttrykker, økte investeringer og flere ansatte. Skåret i gleden er imidlertid at denne undersøkelsen ble tatt opp i november, før den siste innstramningen i smitteverntiltakene. Den undersøkelsen vi avsluttet i går, peker mot en markant forverring av sentimentet, spesielt i reiseliv og andre

deler av tjenestesektoren. Som nærmere argumentert for over, regner vi imidlertid ikke med at denne smittebølgen vil vare så lenge at utslagene i aktiviteten på nasjonalt nivå blir veldig sterke.

Samlet anslår vi nå en vekst i Fastlands-BNP på 4,0 prosent i år og 3,6 prosent neste år, mot anslag på henholdsvis 3,8 og 3,4 prosent i forrige overblikk. Oppjusteringen skyldes sterkere vekst i høst enn vi da la til grunn. I 2023 og 2024 antar vi at veksten vil dempes til 2,2 og 1,7 prosent. Arbeidsledigheten er nå tett på sitt likevektsnivå, og vil bare avta litt fremover. AKU-ledigheten vil i år havne rundt 4,5 prosent i gjennomsnitt, og neste år bli på 3,6 prosent.

Konsumprisveksten ser nå ut til å bli på 3,4 prosent i år, men vil avta til 2,2 prosent neste år, og til oppunder 2 prosent i årene deretter.

Med utsikter til fortsatt vekst i overkant av trend den nærmeste tiden, tror vi sentralbanken vil øke renten med $\frac{1}{4}$ prosentenheter denne uken, som tidligere varslet, og følge opp med ytterligere 5 "kvarter" innen utgangen av 2024, slik at styringsrenten da blir 1,75 prosent.

Prognoser

	Nasjonal- regnskapet	NHOs anslag for makroøkonomiske hovedstørrelser			
		2020	2021	2022	2023
Konsum i husholdninger mv.	-6,6	4,4	8,3	3,2	1,7
Konsum i offentlig forvaltning	1,8	3,2	0,0	1,0	1,0
Bruttoinvestering i fast realkapital	-5,6	0,0	1,9	3,6	0,8
- Utvinning og rørtransport	-4,1	-2,1	-7,0	10,0	5,0
- Fastlands-Norge	-3,6	0,8	3,9	2,3	-0,1
- Næringer	-5,0	1,7	7,0	1,8	-1,8
- Boliger (husholdninger)	-4,0	2,8	2,9	4,1	1,1
- Offentlig forvaltning	-1,1	-2,5	0,0	1,5	1,5
Etterspørsmål fra Fastlands- Norge (ekskl. lagerendringer)	-3,6	3,2	4,9	2,4	1,1
Eksport i alt	-1,2	4,5	6,7	4,2	2,3
Tradisjonelle varer	-2,5	8,2	4,8	3,0	2,7
Råolje og naturgass	11,9	1,5	5,0	5,0	1,0
Import i alt	-11,9	2,0	10,4	6,8	3,7
Bruttonasjonalprodukt	-0,7	3,7	4,5	2,7	1,7
BNP Fastlands-Norge	-2,3	4,0	3,6	2,2	1,7
Sysselsetting	-1,5	0,9	1,7	0,8	0,9
Arbeidsledighet (AKU)	4,7	4,5	3,6	3,6	3,6
Registrert ledighet + tiltak (NAV)	5,4	3,6	2,7	2,6	2,6
Årslønn	3,1	2,7 ¹⁾			
Konsumpriser	1,3	3,4	2,2	1,8	1,9
Boligpriser	3,9	9,2	3,4	3,2	0,9
Pengemarkedsrente	0,7	0,5	1,2	1,6	2,0

1) Resultat av mellomoppgjør NHO og LO, anslått ramme på årslønnsvekst.

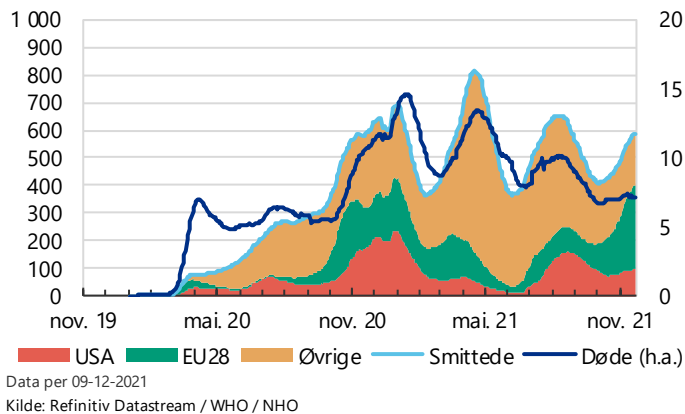
1 Internasjonal økonomi

1.1 Smitte, vaksiner og tiltaksbyrde

Globalt avtok smittespredningen på sensommeren, men den har siden november begynt å stige igjen. Det er særlig smittetrykket i Europa som nå øker, jf. figuren under. Smittetrykket er særlig høyt i mange østeuropeiske land, i tillegg til land som Østerrike, Nederland, Belgia og Storbritannia. Mens smitteøkningen i Øst-Europa kan forklares med lav vaksinedekning i befolkningen, antyder utviklingen i mange av de øvrige landene at smitte kan oppstå selv om vaksinedekningen er høy. Det betyr at verden neppe blir kvitt viruset helt, og at man heller må forsøke å begrense sykdomsbyrde og -risiko slik at trusselen viruset utgjør kan reduseres.

Verden: Koronasmittede og -døde

Nye tilfeller, 1 000. 14-dagers glidende gjennomsnitt

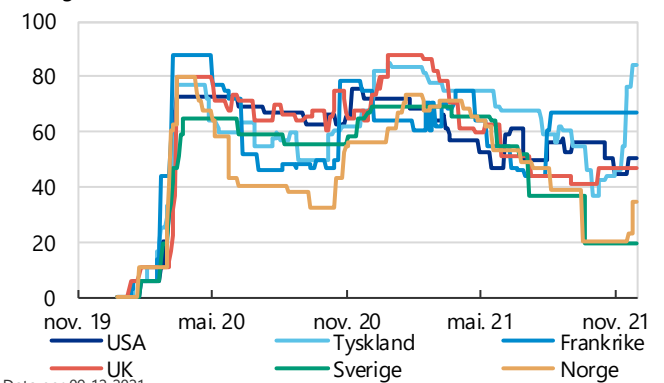

Ved inngangen til desember hadde vel 70 prosent av befolkningen i EU mottatt minst én vaksinedose, fem prosentenheter høyere enn for tre måneder siden. Variasjonene er imidlertid store mellom land. Mens 90 prosent er vaksinert i Portugal, er vaksinedekningen drøyt 70 prosent i Tyskland og Østerrike, og enda lavere i flere østeuropeiske land. Økt smitte i flere europeiske land, i kombinasjon med lav vaksinedekning i noen land, har økt belastningen på helsevesenet. Flere land har følgelig opprettholdt eller innført nye smitteverntiltak for å få kontroll på smitten, jf. figuren under. I slutten av november innførte østerrikske myndigheter en ti dager lang nasjonal nedstengning, mens Nederland strammet inn sine tiltak. Samtidig har utrulling av en tredje vaksinedose, såkalte "booster-doser", blitt iverksatt i flere land. Det vil bidra til fortsatt høy beskyttelse mot alvorlig sykdom og død.

Samtidig har koronavaksineringen skutt fart i flere utviklingsland. Globalt har drøyt halvparten av verdens befolkning mottatt minst én vaksinedose per medio desember. Økt vaksinerings gir gevinster både helsemessig og økonomisk. Helsemessig i form av sparte liv og mildere sykdomsforløp for de som smittes, og økonomisk i form av mer aktivitet som følge av mindre behov for strenge smitteverntiltak.

Omfang av smitteverntiltak

StringensIndeks, 0–100

Den økte vaksinerings vil i økende grad gi tilstrekkelig beskyttelse, slik at behovet for smittevernrestriksjoner blir mindre fremover. Det samme vil utvikling av effektive medisiner for behandling av koronavirus. Omfanget av smitteverntiltak ventes derfor å bli mindre gjennom 2022. Imidlertid ventes smittevernomfanget i Europa å fortsatt øke noe den nærmeste tiden.

Fortsatt økt smitte og dermed strengere smitteverntiltak kan svekke vekstutsiktene på kort sikt. Siden om lag 60 prosent av fastlandseksporten av varer går til EU, er smitteutviklingen i Europa særlig viktig. Samtidig betyr økt smitte også økt risiko for nye mutasjoner. Fremvekst av muterte virus som smitter lettere, er farligere og/eller som vaksinene virker dårligere imot, er følgelig en nedsiderisiko i utsiktene våre. Spredningen av omikronvarianten tydeliggjør denne risikoen. Omikronviruset synes å være mer smittomt enn deltavarianten, men det er ennå uklart om det er mer dødelig eller om vaksineeffekten er dårligere mot denne varianten av viruset.

1.2 Internasjonal økonomi

De siste månedene har oppsvinget i verdensøkonomien fortsatt. Makrotallene skjuler riktignok store forskjeller mellom land, bl.a. fordi ulike smitte- og vaksineutvikling preger den økonomiske utviklingen. Økt vaksinerings og lemping av smitteverntiltak vil bidra til høy aktivitetsvekst neste år. På motsatt side vil svakere impulser fra finanspolitikken, bl.a. som følge av avsluttede koronatiltak mv., virke dempende på aktiviteten. Økte renter vil også bidra til å dempe aktivitetsveksten fremover. Globalt anslås BNP-veksten å gradvis avta de neste årene, til 4½ prosent i 2022, 3½ prosent i 2023 og 3¼ i 2024.

Hos våre viktigste handelspartnere utenom Kina (USA, eurosonen, Storbritannia og Sverige) økte BNP 1,8 prosent fra andre til tredje kvartal. Det er fem tideler lavere enn veksten i kvartalet forut. Lavere vekst må ses i lys av økt smitte i USA, i tillegg til flaskehals i verdi- og forsyningskjeder, og høyere energipriser, som bl.a. har tynget industriproduksjonen. Vi anslår nå en BNP-vekst hos Norges handelspartnere på 5½ prosent i år og 4¼ prosent til neste år. Vekstanslaget indikerer fortsatt sterke impulser mot norsk eksport til neste år.

Tabell: BNP-anslag

	Andel	Prosentvis endring år/år				
		2020	2021	2022	2023	2024
Verden	100,0	-3,1	5,8	4,6	3,5	3,3
Industriland	42,5	-4,5	5,0	4,0	2,0	1,6
USA	15,8	-3,5	5,6	4,0	2,2	1,7
Eurosonen	12,1	-6,3	5,1	4,2	2,0	1,6
Tyskland	3,4	-4,5	2,7	4,0	1,6	1,4
Frankrike	2,3	-8,0	6,8	3,8	1,8	1,5
Italia	1,9	-8,9	6,3	4,3	1,6	1,0
Spania	1,4	-10,8	4,7	6,4	2,6	2,0
Storbritannia	2,2	-9,8	7,0	4,7	1,9	1,6
Sverige	0,4	-2,8	4,4	3,5	2,2	2,0
Danmark	0,3	-2,0	3,7	3,0	1,9	1,8
Japan	4,0	-4,6	1,8	3,2	1,4	0,8
Vekstøkonomier	57,6	-2,1	6,3	5,0	4,6	4,5
Kina	18,3	2,4	8,2	5,5	5,3	5,2
India	6,8	-7,2	9,2	7,6	6,6	6,3
Russland	3,1	-3,0	3,5	2,7	2,0	1,8
Brasil	2,4	-4,1	5,0	1,7	2,0	2,1
Handelspartnere*		-4,7	5,4	4,3	2,4	1,9

*USA, Eurosonen, Storbritannia, Sverige, Danmark, Polen, Russland, Japan, Kina, Sør-Korea for påløpte tall. Komprimert aggregat for prognoseperiode: USA, Eurosonen, Storbritannia, Sverige og Kina. Fastlandseksportvekter fra 2019.

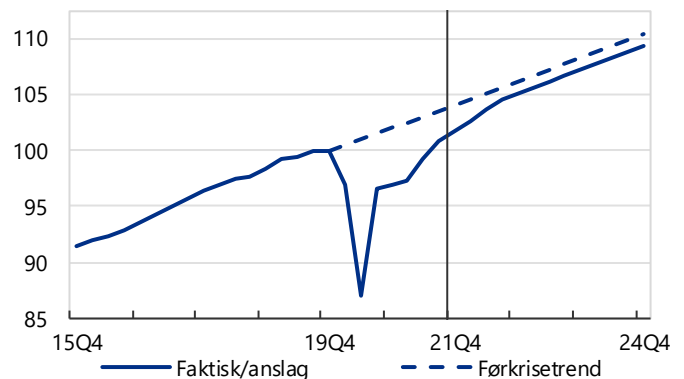
Kilde: Refinitiv Datastream / IMF WEO / Consensus Economics / NHO

Flaskehals i verdi- og logistikkjeder og tiltakende inflasjon virker imidlertid dempende på aktiviteten. Flaskehalsene i globale forsyningskjeder har sammenheng med den sterke veksten i vareetterspørsel

og -produksjon det siste halvannet året. Økt vareproduksjon har gitt økt etterspørsel etter råvarer og frakttjenester. Det har drevet prisene opp. Eksempelvis er prisene på metaller nesten 50 prosent høyere enn før koronakrisen, mens ratene for å frakte en container sjøverts er om lag femdoblet det siste året, jf. Freightos' FBX-indeks. De økte prisene er et uttrykk for økt knapphet og vanskeligere tilgang på råvarer og frakttjenester. Det biter. Globalt har industriproduksjonen flatet ut. Mangelen på databrikker i global bilindustri har redusert produksjonen. Også andre næringer er rammet av vareknapphet, så som bygg og anlegg og varehandel. F.eks. påvirkes bygge- og anleggsbransjen av mindre tilgang og økte priser på trevarer, mens varehandelen opplever forsinkelser i vareleveranser, lave lagre og marginskvis grunnet økte innkjøpspriser. Samtidig synes situasjonen å bedres på noen områder. I fraktmarkedet for containere har ratene flatet ut de siste ukene, mens tørrbulkratene, målt ved BDI-indeksen, er om lag 40 prosent lavere enn toppnivået fra oktober.

Norges handelspartnere*: BNP

Volumindeks, 2019Q4=100

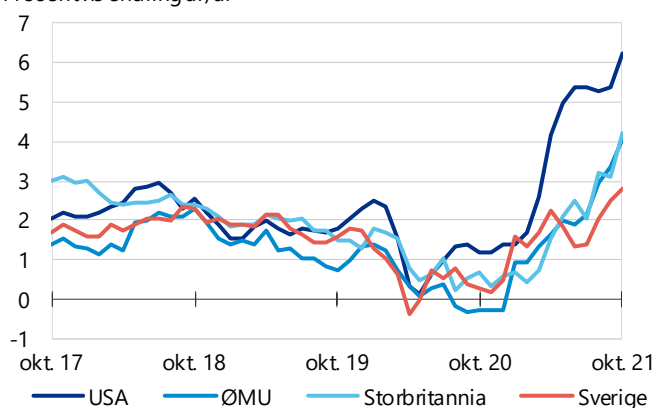
*USA, eurosonen, Storbritannia, Sverige og Kina. Faste eksportvekter fra 2019. Kilde: Refinitiv Datastream / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO

Høy og økende inflasjon fremstår nå som en sentral risikofaktor. I oktober var konsumprisene i USA og eurosonen henholdsvis 6,2 og 4,1 prosent høyere enn samme måned året før, jf. figuren under. Inflasjonen er nå den høyeste på om lag 30 år. Høyere inflasjon kan påvirke økonomien på flere vis. For det første vil økte priser redusere kjøpekraften og derigjennom dempe etterspørsel og aktivitet. For det andre vil tiltakende prisvekst kunne medføre at sentralbankene ser seg nødt til å heve rentene mer og raskere enn forventet. Dette vil øke rentebelastningen for bedrifter og husholdninger og kan derfor dempe deres etterspørsel. I tillegg kan økte renter føre til kapitalflukt eller reprising av aktiva, som kan redusere tilgangen på kreditt. Derfor er tiltakende inflasjon en nedsiderisiko for utsiktene.

Konsumpriser

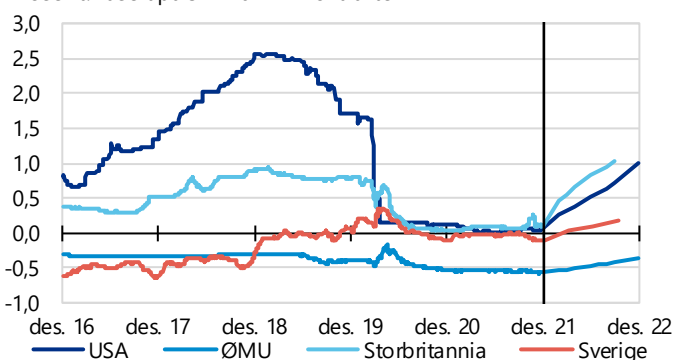
Prosentvis endring år/år

Kilde: Refinitiv Datastream / NHO

3-mnd pengemarkedsrenter

Prosent. Basert på 3-mnd FRA-kontrakter

Data per 10-12-2021

Kilde: Refinitiv Datastream / NHO

Vårt hovedsyn er imidlertid at prisveksten vil avta i takt med at de pandemirelaterte faktorene blir mindre betydningsfulle. Tilpasning på tilbuds- og etterspørselssiden vil bidra til det. På tilbudssiden venter vi at økt vaksinedekning vil gi færre koronarelaterte nedstengninger. Det vil gi en mer forutsigbar produksjon. Samtidig ventes kapasiteten i mange næringer å øke etter hvert som investeringene og sysselsettingen tar seg opp. På etterspørselssiden er det flere faktorer som vil bidra til å dempe presset på vareprodusentene. For det første fordi tjenestesektoren åpnes ytterligere og etterspørselen vris tilbake mot tjenester. For det andre er mange av de koronarelaterte støtteordningene, som har støttet opp under inntekter og etterspørsel under pandemien, avsluttet. Sammen med en mer kontraktiv pengepolitikk vil strammere finanspolitikk dempe etterspørselen. For det tredje vil de fleste gjeninnhentingseffektene trolig være uttømt mot slutten av neste år. De nærmeste månedene er det imidlertid risiko for at inflasjonen kan fortsette å tilta. Det skyldes at presset i forsyningskjedene fort-

satt er høyt, som vil kunne øke prisene på innsatsvarer og fraktpriser. I tillegg kan vedvarende ubalanser i energimarkedene løfte prisene på energi og brensel.

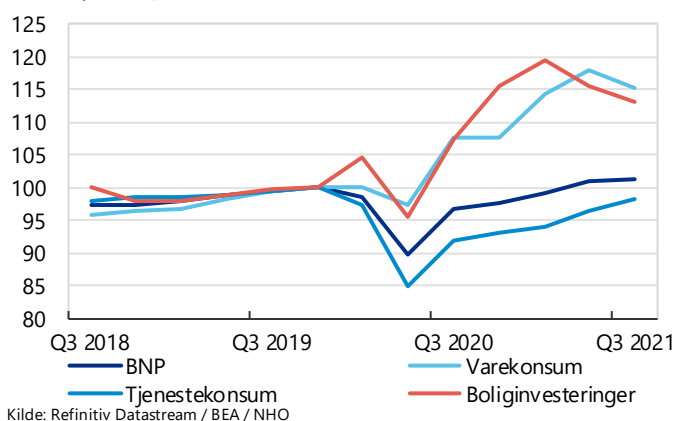
Tiltakende inflasjon har løftet renteforventningene hos mange viktige handelspartnere, jf. figuren over. I USA, der prispresset synes størst, er de korte rentene 12 måneder frem i tid nesten 75 basispunkter høyere enn for 3 måneder siden. Markedene tror følgelig at sentralbankene vil løfte rentene for å få bukt med prispresset. Høyere renter vil isolert sett dempe etterspørselen og derigjennom inflasjonen.

1.3 USA

Aktivitetsveksten i USA avtok i tredje kvartal, mye som følge av økt smitte som begrenset aktivitet. Samtidig kan noe av avmatningen også skyldes at flaskehals og forsinkede leveranser kan ha redusert vareproduksjon og -forbruk. Sammen med økte energipriser har flaskehalsene også bidratt til å øke inflasjonen. I oktober var tolv månedersveksten i konsumpriserne 6,2 prosent. Finansmarkedene forventer nå at inflasjonen vil ligge godt over sentralbankens inflasjonsmål også de neste årene. Det har medført at markedene nå priser inn to rentehøyninger fra Fed i 2022. Det vil kunne bidra til å dempe aktiviteten og inflasjonen. Anslått BNP-vekst er vel 5½ prosent i år og 4 prosent til neste år.

USA: BNP

Indeks, 2019Q4=100

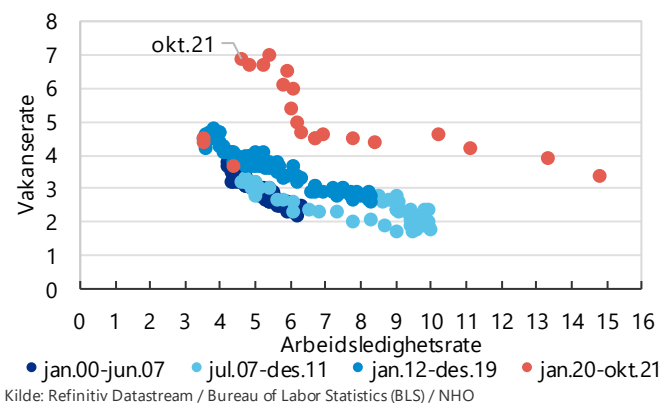
Kilde: Refinitiv Datastream / BEA / NHO

Amerikansk økonomi vokste 2,1 prosent, målt som årlig rate, fra andre til tredje kvartal i år. Dette er markant lavere enn de vel 6 prosent økonomien vokste med i årets to første kvartaler. Økt smitte er en viktig årsak til avmatningen. Varekonsumet og boliginvesteringene har ledet an aktivitetsopp-svinget gjennom pandemien. Begge driverne hadde imidlertid en nedgang fra andre til tredje kvartal, jf.

figuren over. Fortsatt sterk vekst i tjenestekonsumet bidro imidlertid til at det private forbruket, som er den viktigste vekstmotoren i amerikansk økonomi, økte 1,6 prosent årlig rate fra andre til tredje kvartal. Utviklingen viser at etterspørselen vris tilbake mot tjenester. Samtidig kan noe av nedgangen i varekonsumet også skyldes sviktende vareleveranser grunnet flaskehals. Tjenestekonsumet er fremdeles under førkrisenivået. Slik sett er det fortsatt betydelig gjeninnhentingspotensial i tjenestesektoren i USA.

USA: Beveridgekurven

Januar 2000 til okt. 2021. Sesongjustert.

Bedringen i arbeidsmarkedet har fortsatt. Fra september til november ble det netto skapt vel 1,1 millioner nye jobber utenom jordbruket, og i november var ledigheten kommet ned i 4,2 prosent. Til tross for god jobbvekst og forholdsvis lav ledighet, er det trolig ennå uutnyttede arbeidskraftressurser. For det første var det i november 3,9 millioner færre jobber utenom jordbruket enn i februar i fjor. Dette står i sterk kontrast til BNP som allerede i andre kvartal hadde passert førkrisenivået. For det andre har yrkesdeltakingen falt. I november var 61,9 prosent av befolkningen i arbeidsstyrken, 1,4 prosentenheter lavere enn før koronakrisen. Samtidig var antallet ubesatte stillinger over 11 millioner i oktober. En mindre arbeidsstyrke og vridning i den økonomiske aktiviteten kan gjort det vanskeligere for bedriftene å få tak i den arbeidskraften de trenger. Halvparten av småbedriftene i USA oppgir at de har én eller flere stillinger som er vanskelige å fylle. Matchingen mellom bedrift og arbeidskraft er blitt vanskeligere. Det viser også forholdet mellom ledighets- og vakanseraten ("Beveridgekurven"), jf. figuren over. Et markert skift utover i diagrammet det siste halvannet året viser at det for et gitt nivå på ledighetsraten nå er vesentlig flere vakanser enn før. Dårligere matching kan medføre at mangel på ar-

beidskraft kan bli en flaskehals på høyere ledighetsnivåer enn før. Arbeidsmarkedet fremstår derfor som stramt. Det reflekteres også i lønnsveksten, særlig for de med lavest inntekter. Median time-lønnsvekst for arbeidstakere i nederste kvartil var i november 5,1 prosent år/år. Det er den høyeste lønnsveksten for denne gruppen på nær 20 år. Vi forventer at både sysselsettingen og yrkesdeltakelsen vil tilta fremover, i takt med flere vaksinerte, avslutning av trygdeordninger og fortsatt høy etterspørsel etter arbeidskraft.

Flere av de ekstraordinære budsjetttiltakene som ble lansert under koronakrisen er nå avsluttet. Fremover ventes strammere budsjettpolitikk å dempe aktivitetsveksten. Riktignok vedtok Kongressen i november en infrastrukturpakke på USD 1 200 mrd., eller om lag 6 prosent av BNP, som vil bidra til å løfte de offentlige investeringene over den neste femårsperioden. I tillegg pågår det forhandlinger om en enda større finanspolitisk pakke på om lag USD 1 800 mrd., som bl.a. skal bygge ut sosiale velferdsordninger. De to satsingene utgjør de to siste brikkene i president Joe Bidens økonomiske agenda, "Build Back Better", som også består av gjenreisningspakken som ble vedtatt i vår.

Konsumprisveksten tiltok i høst, til 6,2 prosent år/år i oktober. Halvparten av prisoppgangen kan forklares av prisoppgang på energivarer og kjøretøy. Mens prisveksten for disse enkeltgruppene trolig vil avta til neste år, er det indikasjoner på at prisene på andre produkter vil tilta. Bl.a. svarer drøyt to av tre bedrifter i ISMs bedriftsundersøkelse i november at prisene på innsatsvarer er blitt høyere siste måned. Det betyr økte kostnader, som i noen grad vil kunne veltes over i utsalgsprisene. Økte priser på innsatsvarer avspeiler flaskehalsene omtalt over. I tillegg ser de økte boligprisene ut til å virke inn på KPI med et tidsetterslep, bl.a. via husleiekomponenten. Det vil ventelig bidra til å trekke opp prisveksten i månedene fremover. Også alternative inflasjonsmål som median-KPI har pekt oppover den siste tiden, som gir uttrykk for at prispresset er bredt basert. I takt med økt inflasjon har også markedets inflasjonsforventninger tiltatt i høst, og indikerer at prisveksten om fem år vil ligge i underkant av 3 prosent. Det har fått finansmarkedene til å prise inn to rentehevinger fra Fed i løpet av neste år. Dette er raskere enn tidligere lagt til grunn. Økte renter i USA til neste år vil bidra til å dempe aktiviteten i økonomien, bl.a. gjennom lavere forbruk og investeringer.

1.4 Eurosonen

Aktivitetssoppsvinget i eurosonen fortsatte i tredje kvartal. BNP i eurosonen er nå 0,3 prosent lavere enn førkrisenivået. På kort sikt er imidlertid utsiktene svekket som følge av økt smittespredning og innstramning av smitteverntiltak, i tillegg til at tilbudssideforstyrrelsene i forsyningskjedene tynger industriproduksjonen. Fortsatt gjeninnhentingspotensial i det private forbruket, understøttet av store sparebuffer, forholdsvis optimistiske forbrukere og fortsatt lave renter, ventes å løfte aktiviteten til neste år. BNP-veksten anslås til 5 prosent i år og 4¼ prosent til neste år, før aktivitetsveksten modereres.

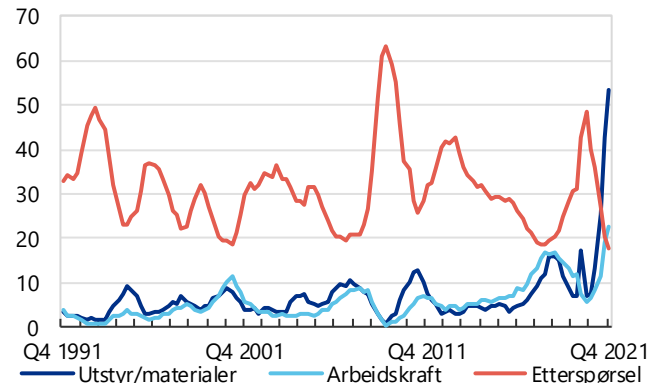
BNP økte 2,2 prosent fra andre til tredje kvartal. Aktiviteten er nå 0,3 prosent lavere enn i fjerde kvartal 2019. Privat forbruk, som utgjør drøyt halvparten av BNP, har hatt en beskjeden utvikling under koronakrisen. I tredje kvartal var forbruket 2,4 prosent lavere enn i fjerde kvartal 2019. Forskjellene er imidlertid store mellom land. Forbrukertillitsindeksen (ESI) har sklidd nedover de siste par månedene. Fallet i stemningsindeksen skyldes trolig en ny smittebølge i Europa som har medført innføring av nye tiltak og nedstengninger i enkelte land.

Mens deler av tjenestesektoren har fått en etterlengtet opptur etter gjenåpningen, er situasjonen i deler av industrien dårlig. Det siste året har industriproduksjonen samlet sett vært om lag uendret. Tilbudssideforstyrrelser i form av material- og komponentmangel er hovedårsaken. I fjerde kvartal svarte drøyt halvparten av industribedriftene at mangel på innsatsvarer begrenset produksjonen, jf. figuren under. Med utstrakt just-in-time-produksjon vil forsinkede leveranser av komponenter stanse annen produksjon fordi det er lite lager å trekke på. En næring som særlig er utsatt for disse tilbudssideforstyrrelsene er bilindustrien, der produksjonen i oktober var drøyt 30 prosent lavere enn i desember i fjor. Dette synes også i nybilregistreringene, som de siste månedene har vært lave, jf. figuren under. Også bygge- og anleggsnæringen og varehandelen rapporterer om lignende utfordringer. Andelen varehandelsbedrifter som vurderer at lagerbeholdningen er lavere enn normalt, har økt betydelig ifølge bedriftsundersøkelsen ESI. Nettobalansen, dvs. andelen som har svart at lagerbeholdningen er høyere enn normalt fratrukket de med lager lavere enn normalt, lå i november hele 5,3 standardavvik under gjen-

nomsnittet de siste 20 årene. Det uttrykker knapphet på varer, som i sin tur bidrar til å presse opp prisene.

ØMU: Begrensende faktorer på produksjon*

Prosentandel som svarer bekreftende. Sesongjustert

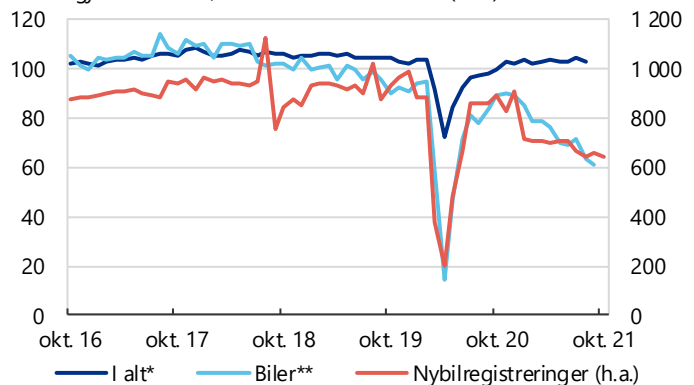

*For industribedrifter.

Kilde: Refinitiv Datastream / DG ECFIN - ESI Industry Survey / NHO

ØMU: Bilproduksjon & nybilregistrering

Sesongjustert volum, 2015=100. Antall i 1 000 (h.a.)

*) NACE C. **) NACE C.29.

Kilde: Refinitiv Datastream / Eurostat / ECB / NHO

Prisveksten har tiltatt også i eurosonen. I oktober var konsumprisene 4,1 prosent høyere enn ett år tidligere. Økte priser på energivarer, særlig elektrisitet og gass, sto for mer enn halvparten av prisveksten i oktober. Kjerneinflasjonen, dvs. prisveksten utenom uprosesserte matvarer og energi, var 2,1 prosent. Prisveksten på industrivarer (utenom energivarer) og tjenester var om lag 2 prosent år/år. Skal man tro bedriftene skal prisene videre opp. I Kommissjonens bedriftsundersøkelse (ESI) har salgsprisforventningene økt betydelig i flere næringer. Det kan ses i sammenheng med de globale knapphetsutfordringene som har økt bedriftene produksjons- og fraktkostnader. Det er rimelig å tro at kostnadsøkningene i noen grad vil veltes over i sluttbrukerprisene. I tillegg har euroen svekket seg drøyt 4,5 prosent mot amerikanske dollar de siste tre månedene. Alt annet like, vil det gi økt importert inflasjon. I våre modellanslag legger vi til grunn at inflasjonen i

eurosonen blir 2,6 prosent i år og 2,5 prosent til neste år. I takt med at tilbudssideforstyrrelsene avtar, samt at høy ledighet ventes å holde lønnsveksten nede, anslås inflasjonen i eurosonen til 1,5 prosent i 2023 og 2024. Med forholdsvis lave inflasjonsutsikter venter vi heller ingen rentehevinger av sentralbanken i prognoseperioden.

1.5 Storbritannia

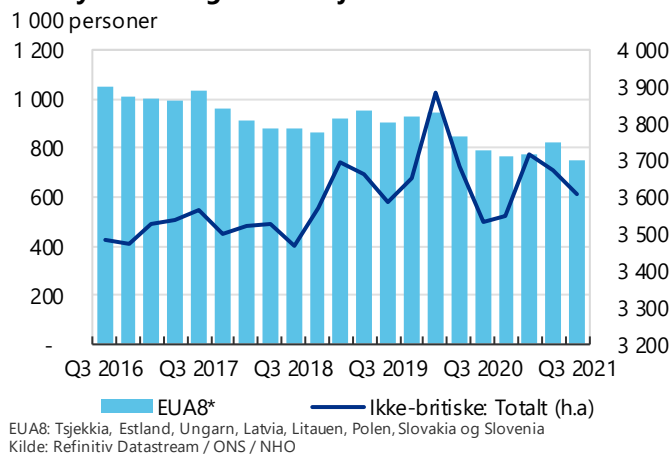
Oppturen i britisk økonomi fortsatte i tredje kvartal. Etter at aktiviteten økte 5,5 prosent fra første til andre kvartal som følge av gjenåpning og tilhørende løft i forbruket, var det ventet en avmatning i tredje kvartal. Fra andre til tredje kvartal økte BNP 1,3 prosent. Britisk økonomi er drøyt 2 prosent lavere enn i fjerde kvartal 2019.

Tilbudssideforstyrrelsene har bidratt til å dempe veksten. Som i eurosonen påvirkes særlig deler av vareproduserende sektor av komponent- og materialmangel og leveranseforsinkelser. I fjerde kvartal rapporterte nesten to tredeler av de spurte industribedriftene at tilgangen på innsatsvarer begrenser produksjonen. Også i Storbritannia er det særlig bilindustrien som sliter. Samlet sett har industriproduksjonen vært nær uendret siden i vår.

Stadig flere sektorer melder samtidig om økende vanskeligheter med tilgangen på arbeidskraft. En viktig årsak er at *brevit* har redusert antallet utenlandske arbeidere, jf. figuren under. Særlig har det vært en nedgang i sysselsettingen av personer fra østeuropeiske land. Disse har utgjort en viktig del av arbeidsstokken i flere næringer, slik som bl.a. industri, bygg og anlegg og transport. Mangelen på lastebilsjåfører bidrar til forsyningsutfordringene. Mynighetenes permitteringsordning¹ ble avsluttet i september. På den ene siden har det sikret bedriftenes tilgang på arbeidskraft. På den annen side kan ordningen ha bidratt til en innlåsning av arbeidskraft i næringer med lav aktivitet. Det kan ha gjort det vanskeligere for bedrifter som har hatt høy aktivitet gjennom pandemien å få tak i arbeidskraft. Avviklingen av permitteringsordningen vil kunne bidra til økt mobilitet i arbeidsmarkedet fremover. Mange bedrifter er i sysselsettingsmodus. Antall ubesatte stillinger har økt siden i fjor sommer. I september var vakansene på rekordhøyde 1,2 millioner. Og sysselsettingen har tiltatt i takt med aktivitetsopp-svinget. AKU-sysselsettingen var riktignok om lag

0,5 millioner lavere enn førkrisenivået i august, men sanntidsinformasjon fra lønnslistestatistikk (PAYE) tyder på at antall jobbforhold i oktober var over sitt førkrisenivå. Det indikerer at bedringen i arbeidsmarkedet har fortsatt i fjerde kvartal.

UK: Sysselsetting etter nasjonalitet

Konsumprisene i Storbritannia var 4,2 prosent høyere i oktober enn for et år siden. Energiprisoppgangen er den viktigste bidragsyteren til prisveksten. Utenom energi var prisveksten 2,9 prosent. De globale flaskehalsene har bidratt til at prisveksten på industrivarene utenom energivarer har tiltatt de siste månedene. Den var i oktober 3,6 prosent høyere enn i samme måned året før. Tilsvarende har også prisveksten på tjenester tiltatt. Også i Storbritannia har bedriftenes egne prisforventninger økt den siste tiden. I bedriftsundersøkelsene til CBI melder 77 prosent av respondentene i varehandelen at de vil øke salgspriene. Det kan gi fortsatt høy konsumprisvekst fremover.

Inflasjonstallene har løftet renteforventningene i Storbritannia. Markedene venter at dagens lave styringsrente på 0,1 prosent heves til 1 prosent mot slutten av neste år. Høyere rente vil dempe både etterspørselen og prispresset i økonomien. I sin pengepolitiske rapport fra november venter imidlertid sentralbanken at inflasjonen på sikt vil avta, og prisveksten i 2023 vil være drøyt 2 prosent.

¹ Coronavirus Job Retention Scheme (CJRS).

1.6 Sverige

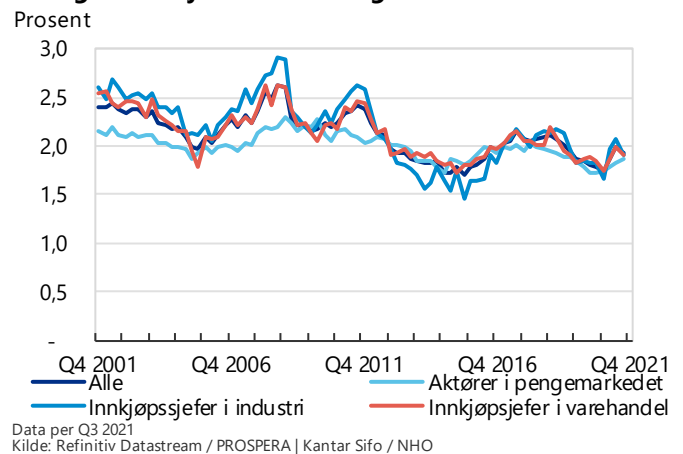
Svensk økonomi vokste 2,0 prosent fra andre til tredje kvartal i år, og BNP er 2,1 prosent over førkrisenivået, ifølge sesongjusterte tall fra SCB. Gjenåpningseffekter og økt tjenestekonsum, bl.a. av overnattings- og serveringstjenester, bidro til aktivitetsoppsvinget. I motsetning til mange andre europeiske land har ikke Sverige opplevd en ny smittebølge av betydning i høst. Smittevernrestriksjonene, som i stort monn ble lempet på i slutten av september, vil derfor trolig kunne holdes på et lavt nivå. Det borger for videre oppgang i tjenestekonsumet fremover. Forbrukertilliten støtter opp under dette. Stemningen blant forbrukerne ligger på normalen, men har svekket seg i høst. Det er særlig husholdningenes syn på egen økonomi (mikroindeksen) som har blitt dårligere de siste par månedene. Synet på landets økonomi (makroindeksen) er fremdeles svært god.

Som en åpen økonomi merker også Sverige de globale forsyningsutfordringene. Bl.a. avtok industriproduksjonen i tredje kvartal, og stadig flere industribedrifter rapporterer i Konjunkturinstituttets industriundersøkelse om vanskeligere tilgang på materialer og innsatsvarer. Knappheten på innsatsvarer er også reflektert i de svenske produsentprisene på innsatsvarer utenom energi, som var vel 20 prosent høyere i oktober enn i samme måned i 2019. Innsatsvarer som trevarer, kjemiske råvarer og metaller har alle hatt en betydelig prisvekst det siste året. Dårligere tilgang på innsatsvarer har redusert produksjonen i noen industrinæring. Det synes også på ferdigvarelagrene. I samme industriundersøkelse svarer en overvekt av bedrifter at ferdigvarelagrene er lavere enn normalt. Sett opp mot historien ligger nettobalansen nå 3,3 standardavvik under gjennomsnittet de siste 25 årene. Det indikerer at lagerbeholdningene er på sine laveste nivåer siden undersøkelsen startet.

Situasjonen i arbeidsmarkedet er også lysere. Både timeverkene og sysselsettingen ventes å stige fremover i takt med høyere aktivitet. Yrkesdeltakelsen har også vært relativt stabil gjennom koronaen, og størrelsen på arbeidsstyrken er om lag uendret. Økende sysselsetting har følgelig bidratt til at ledigheten har falt de siste månedene. I oktober var ledigheten 8,5 prosent. Et strammere arbeidsmarked kan bidra til økt lønnsvekst, og slik støtte opp under husholdningenes inntekter og forbruk fremover.

Høyere priser på elektrisitet har den siste tiden bidratt til at konsumprisveksten har tiltatt. I oktober var prisveksten 2,8 prosent år/år. Den underliggende inflasjonen, dvs. konsumprisene med faste rentekostnader og uten energi, har også økt de siste månedene, og var i oktober 1,8 prosent. Det økte pristrykket reflekterer de globale tilbudssideforstyrrelsene. Gitt at forstyrrelsene først ventes å avta i styrke godt inn i neste år, gir det utsikter til fortsatt økende prisvekst de neste månedene. Til tross for noe sterkere prispress på kort sikt er inflasjonsforventningene, som gjengitt i Riksbankens forventningsundersøkelse, godt forankret. De fleste aktører synes å forvente at den tiltakende prisveksten er midlertidig, jf. figuren under. Den viser at sentrale aktører i økonomien forventer at KPI-veksten stabiliserer seg omkring 2 prosent på mellomlang sikt. Riksbanken har derfor ikke hastverk med å heve rentene fra dagens nivå på 0 prosent. I sin siste pengepolitiske rapport fra november forventer Riksbanken at første renteheving kommer i 2024. Markedets renteforventninger indikerer imidlertid at styringsrenten vil heves allerede i løpet av 2022. Uansett vil rentene – både nominelt og reelt – fortsatt forbli på lave nivåer.

Sverige: Inflasjonsforventninger om 5 år

1.7 Fremvoksende økonomier

Vekstøkonomiene ventes å vokse 6½ prosent i år, om lag som i forrige rapport. Smitteutbruddene i flere sørøstasiatiske land i sommer og høst har dempet vareproduksjonen. Det har bidratt til de globale tilbudssideforstyrrelsene som følge av forsinkelser i leveransene av innsats- eller ferdigvarer, gitt at regionen har en sentral rolle i globale verdikjeder. Forstyrrelsene ventes å avta fremover i takt med at befolkningene i disse landene vaksineres. Eksempelvis har vaksineringsgraden i Vietnam økt fra under

10 prosent i august til over 75 prosent i dag. Økt vaksinerings gir mindre behov for nye nedstengninger. Dermed vil både produksjon og leveranser bli mer forutsigbare fremover.

Samtidig er det tegn til nedkjøling i vareproduserende sektor i Kina, jf. figuren under. Dels reflekterer fallende vareproduksjon at noen av gjeninnhentingseffektene på varesiden er uttømt, dels Kinas nulltoleransepolitikk i møte med koronasmitte som medfører lokale nedstengninger. Innkjøpssjefsindeksene (PMI) fra Caixin bikket i november under 50. Det gir uttrykk for lavere industriaktivitet enn måneden før. Usikkerhet omkring kinesiske myndigheters håndtering av det gjeldstyngede boligselskapet Evergrande kan i tillegg ha bidratt til å forsure stemningen blant bedrifter og forbrukere. Det vil kunne redusere bl.a. investeringer og forbruk.

Kina: Vareproduksjon

Volumindeks, 2010=100. Sesongjustert

Kilde: Refinitiv Datastream / CPB / NHO

For mange av de fremvoksende økonomiene er de økte råvareprisene et tveegget sverd. På den ene siden nyter råvareeksporterende økonomier, slik som Brasil og Russland, godt av høy råvareetterspørsel og høyere råvarepriser. På den andre siden har råvareprisoppgangen, ofte i kombinasjon med en svakere valutakurs, også resultert i høyere konsumpriser. I Brasil og Russland var konsumprisene i oktober henholdsvis 11 og 8 prosent høyere enn for ett år siden. De to landenes sentralbanker har derfor hevet styringsrentene med hhv. $7\frac{1}{4}$ og $3\frac{1}{4}$ prosentenheter så langt i år. Utfordringen er å ikke heve rentene for mye slik at aktivitetsveksten kveles, men samtidig tilstrekkelig til å tøyse akselererende konsumpriser og stabilisere valutakursene.

2 Norsk økonomi

Utviklingen i norsk økonomi har vært god gjennom høsten. BNP Fastlands-Norge passerte førkrisenivået i juni, og har etter det vokst med en underliggende, annualisert veksttakt på over 7 prosent. Parallelt har situasjonen i arbeidsmarkedet fortsatt å bedre seg. Sysselsettingen har økt og arbeidsledigheten har falt. Ved utgangen av november var den registrerte ledigheten nesten tilbake på førkrisenivået.

Økonomien ble offisielt "gjenåpnet" 25. september. Brorparten av de gjenværende smitteverntiltakene ble fjernet. Dette åpnet for mer uteliv og økt kontakt mellom folk, og økende smitte. Da den mer smittsomme omikronvarianten av koronaviruset dukket opp i slutten av november valgte regjeringen 2. desember å innføre en rekke nasjonale smitteverntiltak for å begrense smitte og redusere belastningen på helsetjenesten. Tiltakene har allerede ført til sterkt redusert aktivitet i en rekke tjenestenæringer og vil ventelig dempe aktiviteten ytterligere den nærmeste tiden.

Den økonomiske utviklingen neste år vil avhenge mye av hvordan smittesituasjonen og behovene for tiltak utvikler seg. I denne rapporten har vi lagt til grunn at tiltakene gradvis lempes på over nyttår, i tråd med hvordan forløpet har vært i tidligere smittebølger. Vi legger med andre ord til grunn at perioden med svært inngripende tiltak blir relativt kortvarig, under et par måneder. Det er åpenbart knyttet stor usikkerhet til dette. Selv om anslagene våre for norsk økonomi samlet sett er lite endret som følge av den seneste smittesituasjonen, er derfor nedside- risikoen betydelig større enn da vi publiserte Økonomisk overblikk i oktober.

Forutsatt at behovet for smitteverntiltak blir kortvarig ligger det imidlertid til rette for godt driv i norsk økonomi til neste år. Husholdningenes forbruk av tjenester ventes å øke mye. Oppsvinget i verdens- økonomien de seneste månedene vil sammen med forventninger om en normalisering av reiseaktiviteten stimulere norsk eksport av varer og tjenester. Aktivitetsvekst, redusert usikkerhet og bedret lønnsomhet ventes å løfte fastlandsinvesteringene fremover.

Fastlandsøkonomien vokste noe sterkere i tredje kvartal enn vi anslo i oktober. Vårt anslag for inne- værende år, og det påfølgende overhenget inn i

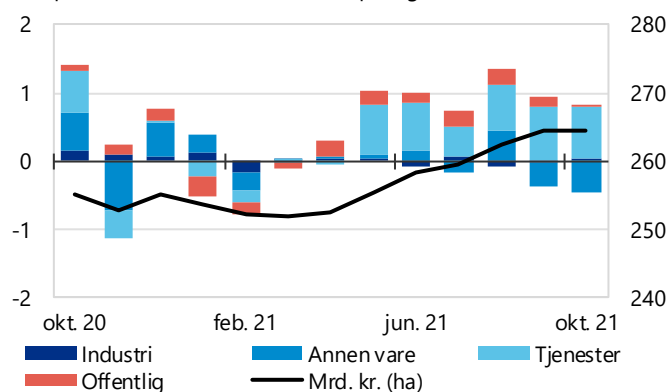
neste år, er derfor noe oppjustert siden forrige rap- port. Vi anslår at BNP Fastlands-Norge vokser 4,0 prosent i år og 3,6 prosent til neste år, etterfulgt av mer moderate vekstrater på henholdsvis 2,2 og 1,7 prosent i 2023 og 2024.

2.1 Aktivitetsutviklingen kom raskt opp

Koronapandemien har preget aktivitetsutviklingen gjennom hele 2021. I første kvartal avtok aktiviteten fra kvartalet før. Etter dette lanserte regjeringen sin gjenåpningsplan i fire trinn og 25. september ble de gjenværende restriksjonene fjernet. Åpningen i april har medført økt aktivitet. Norsk økonomi har vokst sammenhengende siden da. I juni passerte BNP Fastlands-Norge førkrisenivået, mens BNP Fastlands-Norge fratrukket offentlig forvaltning passerte førkrisenivået først i august.

Norge: Vekstbidrag til Fastlands-BNP

2018-priser. Basis. Mnd./mnd. Prosentpoeng

Kilde: Refinitiv Datastream / Statistisk sentralbyrå / NHO

Vareproduserende næringer har generelt evnet å holde produksjonen og aktiviteten oppe siden i fjor sommer, men har bidratt negativt til bruttoproduktet de siste to månedene. Bygg- og anleggsnæringen og fiskeoppdrett har i flere år hatt høy aktivitet og produksjon. Offentlige investeringer har imidlertid trukket ned aktiviteten under pandemien.

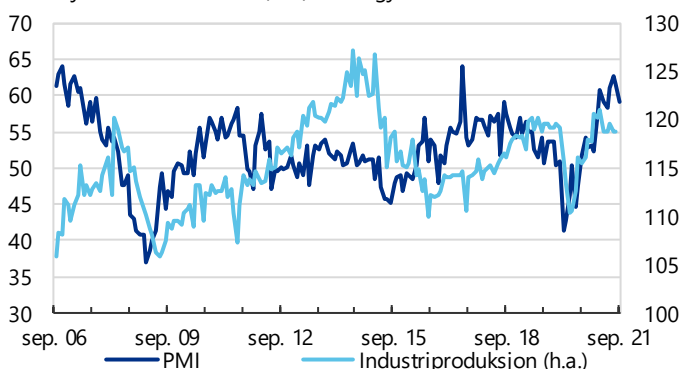
Industrien tok seg litt opp i oktober etter et fall i de to foregående månedene. Deler av industriproduksjonen ble dratt ned av lavere petroleumsinvesteringer. Verftsindustrien ble dermed særlig rammet. Bruttoproduktet i verftsindustrien var i tredje kvartal vel 16 prosent lavere enn i fjerde kvartal 2019. Verftsindustrien består bl.a. av produksjon av offshorefartøy, brønnbåter og andre havbruksfartøy samt nybygg- og reparasjonsverft. Verftsindustrien benytter bl.a. arbeidskraft fra utlandet, og innreise- restriksjoner har begrenset aktiviteten. De nye smit-

teverntiltakene kan dermed fortsatt på kort sikt begrense aktiviteten i denne næringen. På den annen side opplevde bl.a. næringsmiddel-, trelast- og møbelindustrien økt etterspørsel, og disse næringene har bidratt til å trekke opp industriproduksjonen det siste halvannet året.

Innkjøpsjefindeksen for industrien (PMI) har ligget over 50 siden august 2020 og gir et inntrykk av at industriaktiviteten er i godt driv. Imidlertid har indeksen avtatt noe den senere tiden, noe som kan tyde på mer avdempet aktivitet fremover. Alle underkomponenter, som ordre, produksjon, varelager, sysselsetting og leverandørleveranser ligger over 50, men nivået er særlig økt i sistnevnte. Normalt indikerer økning i leverandørleveranser økt etterspørsel, men gitt pandemien kan det også være et resultat av smitteverntiltak i alle ledd.

Norge: PMI for industrien

Diffusjonsindeks*. Indeks. (h.a.). Sesongjusterte serier

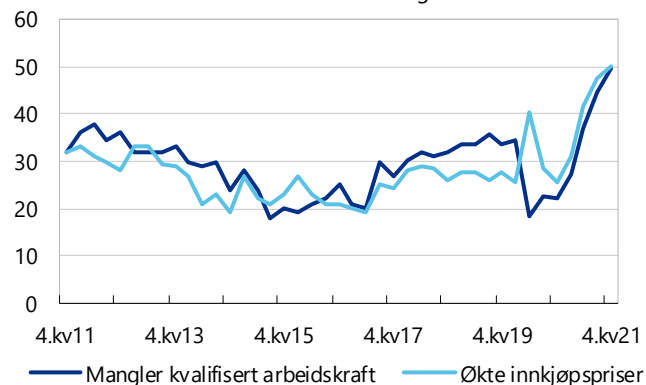

* Diffusjonsindeks: Verdi over (under) 50 indikerer høyere (lavere) aktivitet fra måneden før.
Kilde: Refinitiv Datastream / NIMA / DNB Markets / SSB / NHO

Halvparten av våre medlemsbedrifter melder om at knapphet på arbeidskraft og økte innkjøpspriser er til hinder for ekspansjon, jf. figuren under.

Hinder for ekspansjon/investering

Prosentvis andel som svarer "Stor utfordring"

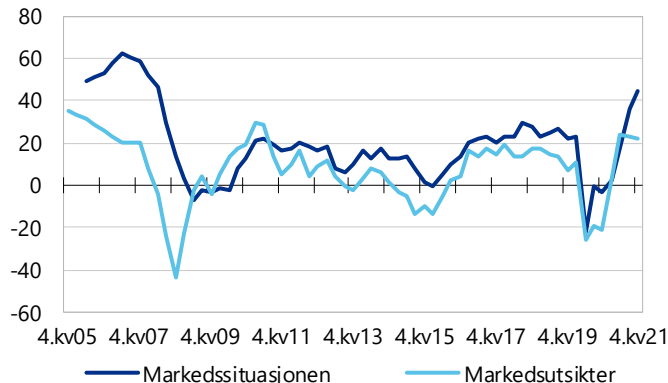
Kilde: Næringslivets økonomibarometer / NHO

Åpningen av Norge har særlig bidratt til å trekke opp aktiviteten i tjenestenæringene. Tjenestenæringene har vokst sammenhengende det siste halve året. Også overnatting og servering har tatt seg opp kraftig i tredje kvartal og er nå 10 prosent under førkrisenivå.

Fremover venter vi i tråd med svarene fra våre medlemsbedrifter at aktiviteten vil ta seg ytterligere opp. Våre medlemmer melder om at markedssituasjonen er svært god, men at markedsutsliktene flater ut. Knapphet på innsatsfaktorer kan være én årsak til det. Bedret markedssituasjon og økt aktivitet har fulgt lempingen av smitteverntiltakene. Dette tyder på at mange bedrifter så langt har hatt tilgjengelig arbeidskraft og andre innsatsfaktorer klare til å øke produksjonen.

Markedsindeks: NHO totalt

Differanse positive og negative svar i prosentpoeng

Kilde: Næringslivets økonomibarometer / NHO

Husholdningenes etterspørsel vil bidra positivt til aktivitetsutviklingen. Disse har oppsparte midler som kan brukes på merforbruk fremover. Tjenestekonsumet vil lede an i oppsvinget. Konsumet fremover dempes isolert sett av at husholdningene fortsatt vil spare en del av de oppsparte midlene.

Industrien står overfor økte etterspørselsimpulser fra våre handelspartnere, som får et lignende aktivitetsoppsving som oss. Imidlertid legger knapphet på arbeidskraft og høye priser på innsatsvarer en demper på utviklingen. Økte boligpriser trekker opp aktiviteten i bygg- og anleggsvirksomheten, som er en viktig komponent i annen vareproduksjon. Offentlig forbruks- og investeringsetterspørsel trekker også opp aktiviteten i bygg- og anleggsvirksomheten i innværende år. Til neste år vil veksten være godt under, og først utover i prognoseperioden vil veksten i offentlig etterspørsel ventelig bli mer på linje med

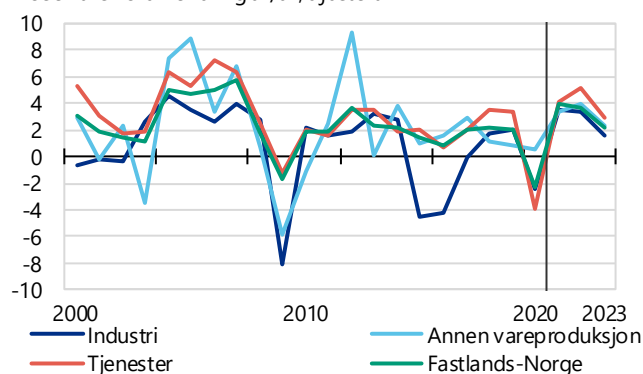

veksten i BNP, og de kraftige overføringene til bedrifter og husholdninger vil avta mot mer normale nivåer.

Påløpt og anslått aktivitetsvekst trekker nå BNP opp mot førkrisetrenden, jf. figuren under. Aktiviteten i fastlandsøkonomien er høyere enn det vi anslo i oktober. Likevel er det betydelig nedsiderisiko i våre anslag fremover. Anslagene baserer seg på at den nye virusvarianten ikke fører til en vedvarende smittebølge, slik at en topp nås en gang i løpet av desember. Dersom eksisterende tiltak ikke er tilstrekkelige, vil de måtte strammes til ytterligere. Det kan føre til lavere vekst i BNP enn det vår bane tilsier. Vi anslår at BNP Fastlands-Norge vokser 4,0 prosent i år og 3,6 prosent til neste år, etterfulgt av mer moderate vekstrater på henholdsvis 2,2 og 1,7 prosent i 2023 og 2024.

BNP*

Prosentvis volumendring år/år, ujustert

Bruttoproduct i basisverdi.

Kilde: Refinitiv Datastream / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO, ØO 3/2021

Fastlands-Norge: BNP

Volumindeks, 2019Q4=100

Kilde: Refinitiv Datastream / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO

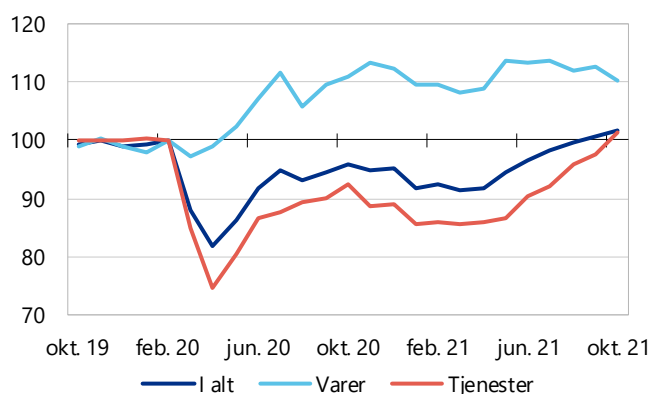
2.2 Godt driv i forbruket

I 2020 falt husholdningenes konsum hele 6,6 prosent, som følge av en markert nedgang i tjenestekonsumet. Etter å ha økt gjennom andre halvår i fjor, bidro opptrapping av smitteverntiltak til at husholdningenes konsum igjen avtok i første kvartal i år. I takt med en gradvis lemping i smitteverntiltakene vokste konsumet 3 prosent i andre kvartal, og 6 prosent i tredje kvartal, sesongjustert. Ved utgangen av tredje kvartal hadde husholdningenes konsum samlet sett passert nivået før koronakrisen. Dette var primært drevet av tjenestekonsumet, som vokste i underkant av 9 prosent fra kvartalet før. I oktober var også tjenestekonsumet passert førkrisenivået.

Gjennom pandemien har reduserte muligheter til å konsumere tjenester gitt en vridning mot varekonsum, som økte 6,5 prosent i 2020. Veksten har vært bredt anlagt innenfor de fleste typer varer, både konsumvarer slik som mat og drikke, og mer varige varer slik som klær, elektronikk og hvitevarer. Også etter at samfunnet gradvis har blitt gjenåpnet, har konsumet av varer holdt seg på et høyt nivå, jf. figuren under.

Norge: Husholdningenes konsum

Indeks, februar 2020=100. Sesongjusterte tall

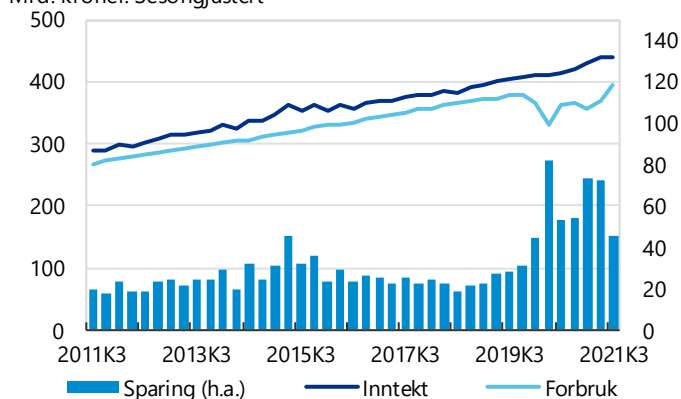

Kilde: Refinitiv Datastream / Statistisk sentralbyrå / NHO

Begrensede konsummuligheter har ført til at mange husholdninger har økt sin sparing under koronapandemien. I 2020 utgjorde husholdningenes sparing 14 prosent av disponibel inntekt. Til sammenligning var spareraten 8 prosent i 2019. Sparingen i fjor var omkring 120 mrd. kroner høyere enn den ville vært om spareraten hadde forblitt på 2019-nivå. Regnet på samme måte kan mersparingen i årets tre første kvartaler anslås til om lag 100 mrd. kroner.

Husholdningenes forbruk og sparing

Mrd. kroner. Sesongjustert

Kilde: Statistisk sentralbyrå / NHO

Store oppsparte buffere vil kunne gi betydelig løft i forbruket fremover dersom sparingen omsettes i økt konsum. I Norges Banks forventningsundersøkelse fra andre kvartal 2021 oppgir om lag halvparten av husholdningene at de har spart mer enn normalt under koronakrisen. Av disse oppgir 41 prosent som årsak at de har utsatt kjøp av varer og tjenester til smitterisikoen er lavere og smitteverntiltakene er opphevet. 11 prosent regner med å ha brukt opp mesteparten av de oppsparte midlene om et år, mens 51 prosent har brukt opp noe av pengene, men ikke alt. Svarene indikerer at sparereservene etter hvert vil tas ut i økt forbruk, men at ikke alle oppsparte midler vil benyttes umiddelbart. Et stort usikkerhetsmoment er dermed hvor mye av midlene som vil brukes på kort sikt. Det kan tenkes at husholdningene vil spre konsumet sitt over en lengre tidshorison. Dette kan medføre at man ikke får et kraftig konsumoppsving på kort sikt, men i stedet får en litt sterkere konsumvekst over en lengre periode.

En risikofaktor for konsumet på kort sikt er at elektrisitetsprisene har økt betydelig den siste tiden. De siste ti årene har elektrisitet stått for i underkant av 4 prosent av husholdningenes konsum. Så langt i år har elektrisitetsprisene inkludert nettleie vært om lag 70 prosent høyere enn i 2020, og i underkant av 20 prosent høyere enn i 2019, basert på et månedlig gjennomsnitt fra konsumprisindeksen. Alt annet like vil høyere strømpriser bidra til redusert kjøpekraft og lavere konsum. Det skyldes at husholdningene samlet sett trolig vil redusere sitt strømforbruk som følge av høyere strømpriser, og at de vil redusere sitt forbruk av andre varer og tjenester fordi en

større andel av inntektene må brukes på strøm. Vedvarende høye strømpriser vil dermed kunne legge en demper på konsumveksten.

Utbruddet av den nye omikronvarianten, og den påfølgende innføringen av smitteverntiltak, vil dempe tjenesteetterspørselen på kort sikt. Som omtalt i innledningen legger vi til grunn at de siste tiltakene blir kortvarige, men økt smitte er likevel en betydelig risikofaktor for forbruket fremover.

Høy vekst gjennom inneværende år gir et stort overheng inn i 2022. Sammen med fortsatt forventet sterk vekst i forbruket, særlig i tjenestekonsumet, peker mot høy forbruksvekst i 2022. Vi anslår en vekst i konsumet på 4,4 prosent i 2021, og 8,3 prosent i 2022. På lengre sikt vil konsumutviklingen i stor grad avhenge av utviklingen i disponibel inntekt og realformue. Gjenåpningen av samfunnet øker aktiviteten og sysselsettingen slik at samlet disponibel inntekt øker, både i år og neste år. Høyere renter vil gi høyere rentekostnader for husholdningene, og isolert sett dempe veksten i disponibel inntekt. Det samme vil utfasing av de ekstraordinære offentlige overføringene som ble gjort gjennom pandemien.

2.3 Moderate boliginvesteringer

Boligprisene økte sterkt fra mai i fjor og frem til april i år. Siden har prisveksten avtatt. De siste seks månedene har veksten vært knapt 0,3 prosent per måned, sesongjustert. Som følge av den kraftige prisøkningen i årets første måneder var likevel boligprisene i november i år drøye seks prosent høyere enn på samme tid i fjor.

Prisveksten det siste halvannet året har vært drevet av sterk boligetterspørsel. Antall solgte boliger økte markert gjennom fjoråret. Antall boliger lagt ut for salg økte imidlertid mindre, og beholdningen av usolgte boliger har dermed gått ned det siste året. Omsetningen i brukt- og nyboligmarkedet er fortsatt høy og det er relativt sett få boliger til salgs.

Høy sparing som følge av begrensede forbruksmuligheter og lavt rentenivå har trolig stimulert etterspørselen. I tillegg kan det tenkes at nedstengningen har medført etterspørselsvridninger fra tjenester og over mot hjem og bolig.

Høyere rentenivå vil trolig dempe boligprisveksten fremover. Fortsatt høy boligomsetning og få boliger til salgs peker derimot i motsatt retning. Det er derfor usikkerhet knyttet til den videre boligprisutviklingen. Vi anslår likevel at boligprisene fortsetter å

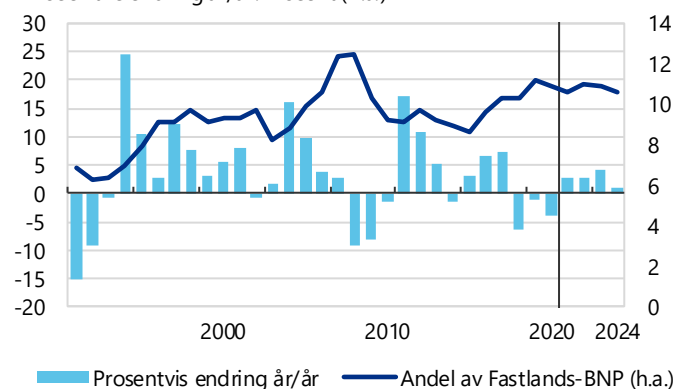
øke moderat. Boligprisene vil etter våre beregninger øke i overkant av 9 prosent i år, etterfulgt av en vekst på i overkant av 3 prosent både neste år og i 2023, for deretter å avta noe i 2024.

Husholdningenes boliginvesteringer falt i 2018 og 2019 etter å ha vokst sterkt over tre år. I 2020 endte boliginvesteringene 4 prosent lavere enn i 2019, på tross av relativt markert økning gjennom andre halvår. Boligbyggingen har økt noe hittil i år.

Høy boligprisvekst vil normalt stimulere boligbyggingen, som følge av økt lønnsomhet i næringen. Denne effekten er om mulig noe mindre nå ettersom materialkostnadene for boligbygging har økt kraftig den siste tiden. Byggekostnadsindeksen i november viste en tolv månedersvekst knappe 15 prosent. Vi legger likevel til grunn at boligbyggingen og dermed boliginvesteringene, vil øke moderat fremover. Våre anslag peker mot at boliginvesteringene vil vokse knappe 3 prosent i år og mellom 3 og 4 prosent de neste to påfølgende årene, for deretter avta til nær 1 prosent vekst i slutten av prognoseperioden.

Fastlands-Norge: Boliginvesteringer

Prosentvis endring år/år. Prosent (h.a.)

Kilde: Refinitiv Datastream / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO, ØO 4/2021

2.4 Høyere bedriftsinvesteringer

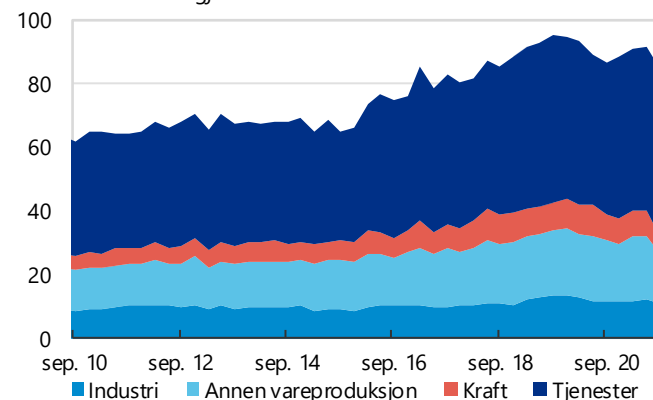
Før pandemien var fastlandsbedriftenes investeringer på et høyt nivå historisk sett, og vi la til grunn at de ville avta noe i 2020 og 2021. Gjennom 2020 reduserte bedriftene investeringene 5 prosent som følge av økt usikkerhet, redusert lønnsomhet og mindre behov for ny kapasitet. I første halvår i år økte næringsinvesteringene med om lag 3 prosent, før de falt tilbake i tredje kvartal.

SSBs investeringstelling fra november indikerer høyere investeringer i industrien fremover. Industriinvesteringene anslås å falle i underkant av 2 prosent i år for deretter å øke hele 36 prosent til neste

år, målt i løpende priser. Den kraftige økningen neste år skyldes særlig ett stort prosjekt innenfor metallindustri, ifølge SSB. Kraftforsyningsindustrien melder om en forventet nedgang i investeringene på 18 prosent i år og 24 prosent til neste år. Nedgangen forklares med at flere store vindkraftprosjekter ferdigstilles i 2021.

Norge: Bruttoinvesteringer

Mrd. kroner. Sesongjustert.

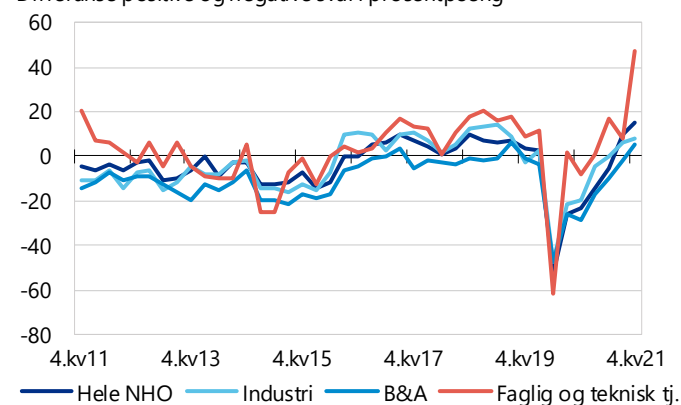

Kilde: Refinitiv Datastream / Statistisk sentralbyrå / NHO

Virksomhetenes investeringsutsikter har tatt seg opp de siste kvartalene. I Næringslivets økonomibarometer for fjerde kvartal er det betydelig flere bedrifter som venter økte investeringer enn lavere investeringer i 2022. Andelen som venter høyere investeringer har økt fra tredje kvartal, og aldri tidligere har nettonivået vært like høyt som nå. Det er forventninger om høyere investeringer i de fleste næringer. Unntaket er kraftforsyning og varehandel.

Markedsutsikter: Investeringer

Differanse positive og negative svar i prosentpoeng

Kilde: Næringslivets økonomibarometer / NHO

Et stadig økende antall bedrifter rapporterer om at økte innkjøpspriser hindrer videre ekspansjon. I fjerde kvartal oppga 51 prosent av NHOs medlemsbedrifter økte innkjøpspriser som et stort hinder, noen flere enn i tredje kvartal. Andelen er særlig høy

innenfor bygg og anlegg, industrien, samt overnatting og servering. Dette peker mot en fortsatt knapphet på innsatsfaktorer og henger sammen med økte råvarepriser og de globale flaskehalsutfordringene. Dersom knappheten skulle tilta ytterligere eller vedvare over lengre tid, vil det kunne dempe både aktivitet og investeringer.

På oppsiden er det stadig færre bedrifter som melder om mangel på kreditt og finansiering som hinder for ekspansjon. I fjerde kvartal så kun 7 prosent av bedriftene på dette som en stor utfordring. Dette er den laveste andelen siden spørsmålet ble stilt første gang i 2010. Dette sammenfaller med at veksten i næringslån fra bankene begynte å ta seg opp igjen i andre kvartal, etter en kraftig nedgang etter pandemiutbruddet. De siste kvartalene har bankenes lønnsomhet normalisert seg. Gjennom pandemien svekket bankenes inntjening seg betydelig på grunn av tap på utlån. Utbyttebegrensninger, og tilbakeholdte overskudd ellers, gjorde likevel at kapitaldekningen til bankene har holdt seg på et høyt nivå. Økte kapitalkrav fremover vil imidlertid redusere hvor mye ekstra kapital bankene har til rådighet. Kravet til motsyklisk buffer vil bli økt fra 1,0 til 1,5 prosent i juni 2022, og det er varslet at det på sikt skal tilbake til 2,5 prosent. For de store bankene som benytter interne modeller for beregning av kapitalkrav, ble kravet til systemrisikobuffer økt fra 3,0 til 4,5 prosent i 2020. I slutten av 2022 vil kravet øke tilsvarende for alle de resterende bankene, som benytter standardmetoden for beregning av kapitalkrav. Motsatt vei trekker bl.a. reduserte kapitalkrav for utlån til SMB ("SMB-rabatten"), som forventes innført tidligst første halvår 2022. Samlet sett tilsier bankenes situasjon god utlånskapasitet fremover, som taler for gode kredittforhold for bedriftene. Det kan bidra til å løfte investeringene.

I takt med høyere aktivitet i økonomien, redusert usikkerhet etter lemping av smitteverntiltak og forventninger om bedre lønnsomhet hos bedriftene, venter vi at næringsinvesteringene vil ta seg opp i år og til neste år. Vi anslår en vekst i næringsinvesteringene på 1,7 prosent i inneværende år, et større oppsving på 7,0 prosent i 2022 og mer avmalt vekst på 1,8 prosent i 2023.

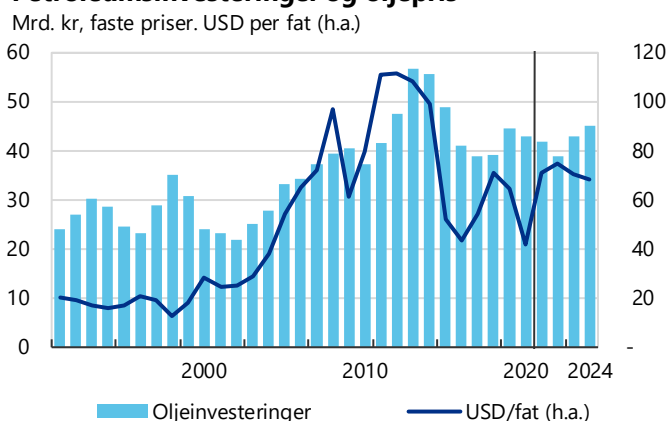
2.5 Lavere oljeinvesteringer til neste år

Petroleumsinvesteringene falt 4,1 prosent i fjor, et år preget av lavere oljepris og -etterspørsel og stor usikkerhet. I år og til neste år er det en rekke pågående utbygginger som ferdigstilles uten at investeringer i nye prosjekter har økt tilsvarende. I forrige rapport la vi til grunn en nedgang i investeringene på 2 prosent fra 2020 til 2021.

SSBs investeringstelling i november antyder petroleumsinvesteringer på 182,3 mrd. i år, en marginal økning i anslaget for inneværende år sammenlignet med tellingen i august. Påløpte tall indikerer imidlertid at oljeinvesteringene i år blir noe lavere enn anslått i siste telling, og vi legger til grunn at deler av de varslede investeringene i år forskyves til neste år. Som en nettoeffekt av forskyvninger og lavere prisvekst enn forventet beholder vi anslaget på -2 prosent i 2021. Anslaget for 2022 er oppjustert én prosentenheter til -7 prosent som følge av at noen investeringer skyves fra inneværende til neste år.

De midlertidige skatteendringene gir oljeselskapene sterke insentiver til å fremskynde og igangsette nye utbyggingsprosjekter før 2023. Derfor ventes det at det vil bli levert mange planer for utbygging og drift (PUD-er) innen utgangen av 2022. Disse prosjektene vil dermed løfte investeringene mot slutten av prognoseperioden. Investeringsveksten anslås til 10 og 5 prosent i hhv. 2023 og 2024.

Petroleumsinvesteringer og oljepris

Kilde: Refinitiv Datastream / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO, ØO 4/2021

I takt med at oljeprisen har økt den siste tiden er oljeprisanslaget i år oppjustert fra 68,6 til 71 USD per fat. Prisanslagene for de kommende årene økes også, med en økning for 2022 fra 69 til 75 USD per fat. Oljemarkedet er i utgangspunktet stramt med lav lagerbeholdning og produksjonsbegrensninger. OPEC+ bekreftet 2. desember i år at de som planlagt

vil oppjustere produksjonsnivået fra januar 2022. Samtidig har USA varslet at de vil fase inn olje fra sine strategiske oljereserver (SPR). Det gjør at tilbudssiden i oljemarkedet øker fremover, mens etterspørselssiden nå er noe mer usikker med utviklingen av pandemien. Oljeprisanslaget har derfor nedsiderisiko.

2.6 Høyere fastlandseksport

Den tradisjonelle vareeksporten fikk et oppsving i andre halvår i fjor, og oppgangen har fortsatt i år. Målt i volum var den tradisjonelle vareeksporten i tredje kvartal om lag 3 prosent høyere enn førkrisenivået i fjerde kvartal 2019. Vareeksporten fra fastlandet har de siste månedene blitt løftet av særlig sterk vekst i eksporten av sjømat. I tillegg har høy global industriaktivitet bidratt. Denne ventes imidlertid å modereres neste år. Målt i verdi var eksportutviklingen langt sterkere. Den kraftige økningen i globale råvarepriser har medført formidabel prisvekst på norsk vareeksport, som i stor grad er råvarebasert. I tredje kvartal i år var eksporten av tradisjonelle varer nær 30 prosent høyere enn på samme tid i fjor, målt i løpende priser. Den totale eksporten av varer, som inkluderer olje- og naturgasseksport, ble doblet i samme periode. Dette har bidratt til at det samlede overskuddet på handelsbalansen har steget kraftig hittil i 2021, til 130 mrd. kroner i tredje kvartal.

Tjenesteeksporten har lenge vært preget av fraværet av utlendinger på reise og korttidsopphold i Norge. Lettelsene i innreiserestriksjonene gjennom tredje kvartal bidro til at reisetrafikken økte mye dette kvartalet. Likevel var nivået fortsatt om lag 60 prosent lavere enn i fjerde kvartal 2019. Smittesituasjonen og tilknyttede innreiserestriksjoner gjør at den videre utviklingen i reisetrafikken er mer usikker nå enn i forrige rapport. Vi legger til grunn at de inngripende smitteverntiltakene som ble annonsert primo desember i år gradvis vil lempes gjennom første kvartal neste år. Økt reiseaktivitet i 2022 vil trekke opp tjenesteeksporten neste år.

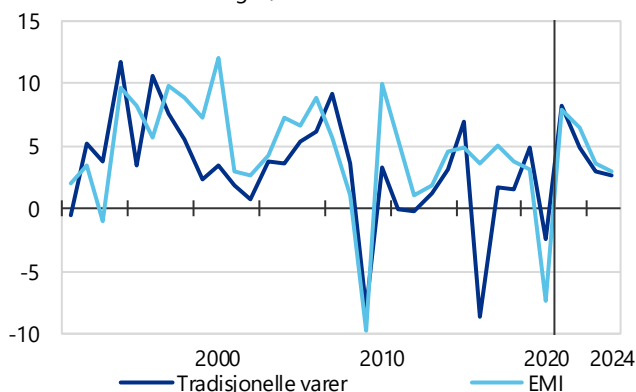
Relativt frisk aktivitetsvekst hos våre handelspartnere vil bidra til at også den øvrige fastlandseksporten øker gjennom 2022. Vi anslår at fastlandseksporten øker drøyt 5 prosent i år og 7 prosent neste år. Anslagene er i tråd med signalene våre medlemsbedrifter gir i Næringslivet økonomibarometer, der de eksportrettede virksomhetene er blitt markert

mer optimistiske til utsiktene fremover den siste tiden. I 2023 og 2024 forventes eksportveksten å avta i takt med at farten i det internasjonale aktivitetsoppsvinget dempes.

Høy vareetterspørsel internasjonalt, i kombinasjon med flaskehalsar på produksjons- og logistikksiden, har skapt knapphet på ulike innsatsvarer. En usikkerhetsfaktor er hvorvidt knappheten på innsatsvarer kan redusere industriaktiviteten i Norge. Allerede er det tegn til at industriaktiviteten i Europa går tregere på grunn av knapphetsutfordringene. Dette vil kunne dempe utviklingen i vareeksporten, som følge av lavere produksjonsvekst utenlands og dermed også lavere etterspørsel etter norske varer.

Eksport og eksportmarkedsindikator

Prosentvis volumendring år/år

Kilde: Refinitiv Datastream / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO, ØO 4/2021

Høyere aktivitet i norsk økonomi vil også løfte importen, både av vareinnsats og ferdigvarer. Utviklingen i nordmenns utenlandsreiser vil trolig også bidra til sterk importvekst til neste år. Importen av reisetrafikktjenester, dvs. nordmenns utgifter på reise og opphold i utlandet, har siden i fjor vår ligget nede for telling. I tredje kvartal utgjorde importen av reisetrafikk bare en snau femdel av førkrisenivået. Vi legger til grunn at nordmenns utenlandsreiser tar seg opp fremover, i takt med at smitteverntiltakene lempes og usikkerheten knyttet til innreiserestriksjonene blir mindre.

2.8 Arbeidsmarkedet

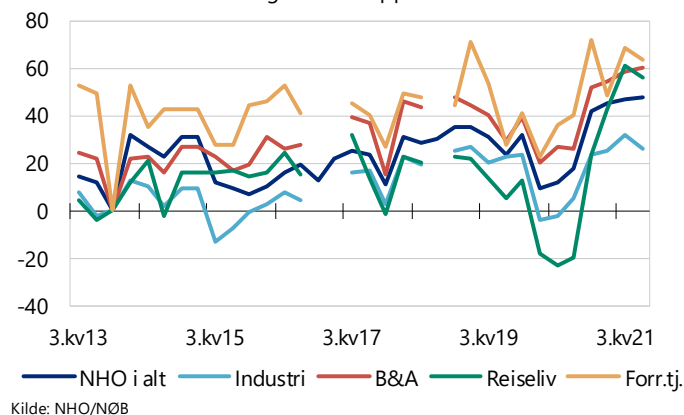
Utviklingen i arbeidsmarkedet har siden mars 2020 vært sterkt preget av koronapandemien og smitteverntiltakene. Åpningen av økonomien har ført til en kraftig økning i etterspørselen etter arbeidskraft. Arbeidsledigheten har falt og er nå like over førkrisenivået. Innenlandsk sysselsetting har økt og bedriftene har utlyst rekordmange ledige stillinger. Samtidig har gjennomsnittlig antall arbeidstimer per sysselsatt har gått ned under pandemien. Det tyder på ledig kapasitet i virksomhetene. Likevel har ikke så mange medlemmer som siden 2008, meldt om knapphet på arbeidskraft som nå i fjerde kvartal. Spørsmålet nå er hvilken effekt de nye smitteverntiltakene vil gi i arbeidsmarkedet i tiden som kommer. Analysen under legger til grunn at tiltakene vil ha en begrenset effekt.

Økt etterspørsel

Etterspørselen etter arbeidskraft har tatt seg kraftig opp siden andre kvartal i år. I vår kvartalsvise undersøkelse fra november er andelen bedrifter som vil øke sysselsettingen langt høyere enn andelen som vil nedbemanne, både i år og neste år. Det gjelder også flere av næringene som ble hardt rammet av pandemien, som reiseliv, transport og forretningsmessig tjenesteyting.

Markedsutsikter - Sysselsetting

Diff. andel som skal øke og redusere i pp. til neste år

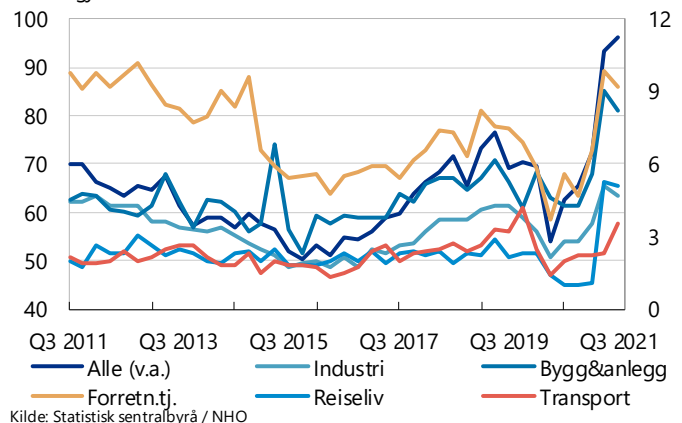
Etterspørselsøkningen er også tydelig i SSBs statistikk² over antall ledige stillinger for tredje kvartal. Antallet ledige stillinger har aldri vært høyere, og

² Både SSB og NAV har statistikk over ledige stillinger. SSB utarbeider en kvartalsstatistikk basert på en spørreundersøkelse i et tilfeldig utvalg av virksomheter. Ledige stillinger må være lønnet og formelt utlyst, men utlysningen kan skje formelt eller uformelt, f.eks. gjennom andre ansatte, venner eller familie. Stillinger som uteluk-

har økt gjennom årets tre første kvartaler, se figuren under. I reiseliv og forretningsmessig tjenesteyting, som har vært en av de hardest rammede næringene under pandemien, var antall ledige stillinger langt over førkrisenivå. I enkelte andre hardt rammede næringer, som transportnæringen, var antallet ledige stillinger på førkrisenivå i tredje kvartal i år.

Ledige stillinger utvalgte næringer

Sesongjustert. Tusen

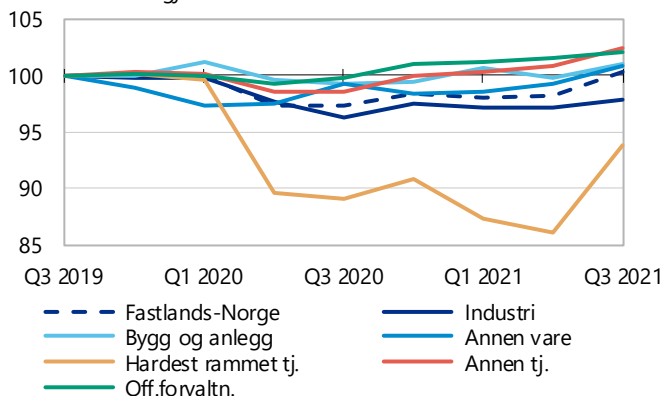
Bygg- og anleggsnæringen ble mindre rammet enn tjenestenæringene av smitteverntiltak, og selv om antall ledige stillinger gikk noe ned i tredje kvartal, var det fra det høyeste målte nivået noensinne. Boliginvesteringene ventes å ta seg opp, og vil trekke med seg aktiviteten i bygge- og anleggsnæringen. Det bærer bud om en videre oppgang i sysselsettingen i disse næringene og kanskje særlig til neste år.

Etter det rekordhøye nivået på antallet utlyste stillinger i andre kvartal, økte sysselsettingen med hele 2 prosent i tredje kvartal, til litt over nivået i fjerde kvartal 2019. Så langt i pandemien har offentlig sektor trukket opp veksten i sysselsettingen og veksten i tredje kvartal var 0,5 prosent. Veksten i Fastlands-Norge eksklusive offentlig forvaltning var på hele 3 prosent. Likevel var sysselsettingsnivået utenom offentlig forvaltning i tredje kvartal fortsatt lavere enn førkrisenivået i fjerde kvartal 2019. De hardest rammede tjenestenæringene ligger fortsatt godt under prekorona-nivå.

kende er åpne for interne søkere tas ikke med. For næringer der uformell utlysning er særlig vanlig, kan SSBs tall gi et ufullstendig bilde. NAVs månedlige statistikk for tilgangen på ledige stillinger er basert på stillinger meldt til NAV-kontorene, registrert av arbeidsgiver på nav.no eller offentliggjort i media (aviser, tidsskrifter o.l.).

Norge: Sysselsatte

Personer. Sesongjustert. 2019Kv4 = 100

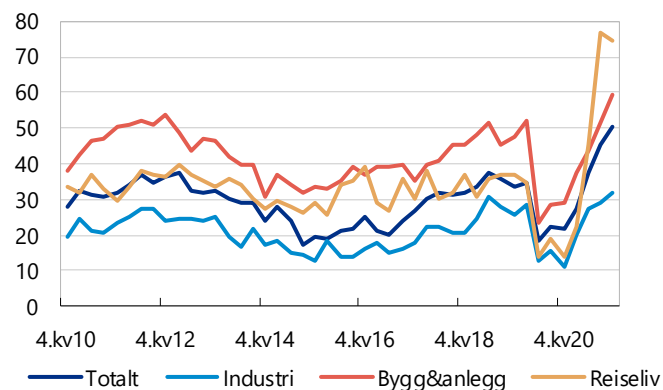
Kilde: SSB, KNR / Refinitiv Datastream / NHO

I tråd med at aktiviteten tar seg videre opp til neste år vil timeverkene og sysselsettingen følge etter. Arbeidskraftetterspørselen vil også avhenge av lønnsutviklingen. Både i fjor og i år har lønnsoppkjørene vært nøkterne.

Fremover venter vi at lønnsoppkjørene fortsatt vil støtte opp om økt sysselsetting selv om den kraftige økningen i etterspørselen har ført til at rekordmange av våre medlemmer melder om mangel på kvalifisert arbeidskraft. Det må ses i sammenheng med at mangelen på arbeidskraft er særlig høy i næringer som har vært hardt rammet og som har store innslag av utenlandsk arbeidskraft, som reiseliv. Mangelen på arbeidskraft i industrien som også inkluderer frontfaget, er mer moderat og på nivå med perioden i 2019.

Manglende tilgang på kvalifisert arb.kraft

Prosentandel som svarer "Stort problem"

Kilde: NHO/NØB

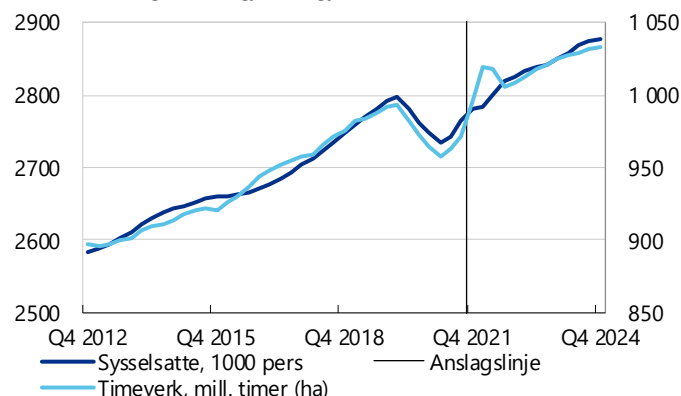
Også andre indikatorer tyder på at det er relativt god balanse i arbeidsmarkedet. Nedgangen i arbeidsledighet fordelt på yrker er relativt jevnt fordelt. Det betyr at vi ikke ser tydelige tendenser til at enkelte yrkesgrupper har mer press enn andre.

Stramhet i arbeidsmarkedet kan måles av forholdet mellom antallet utlyste stillinger og ønsket sysselsetting. Stramheten målt på denne måten, er høy i de næringene som har vært hardt rammet av pandemien, men lavere i industrien.

En moderat lønnsutvikling støtter opp om økt bruk av arbeidskraft fremover. Vi venter at veksten vil bli særlig sterk i de arbeidsintensive tjenestenæringene. Sysselsetningsveksten i tredje kvartal og aktivitetsveksten i fastlandsøkonomien gjennom høsten peker mot at overhenget inn i 2022 blir høyt. Vi anslår derfor en timeverksvekst på 2,7 prosent og en sysselsetningsvekst på 1,7 prosent i 2022. Deretter vil aktivitetsveksten komme ned på et mer normalt nivå, slik at veksten i timeverkene også trekkes ned, til henholdsvis 1,6 og 0,8 prosent i 2023 og 2024. Personssysselsettingen vokser med 0,8 og 0,9 prosent i 2023 og 2024.

Sysselsatte og utførte timeverk

Fastlands-Norge. Sesongjustert gj. snitt 4 kv.

Kilde: Refinitiv Datastream / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO, ØO 2/2021

Arbeidstilbudet har tatt seg opp

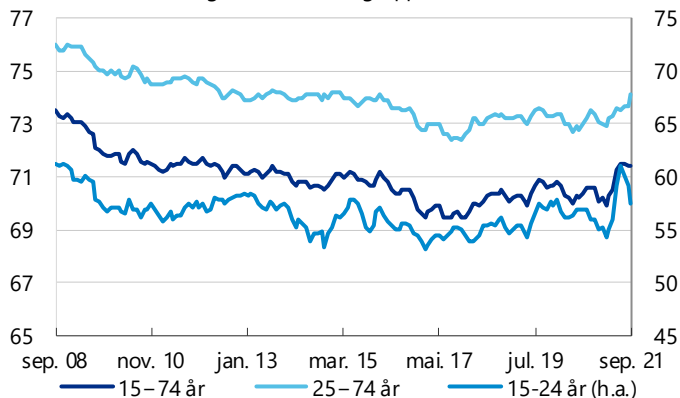
Selv om sysselsettingen først tok seg opp for alvor i tredje kvartal, har arbeidsstyrken vokst i alle kvartaler siden pandemien startet, med unntak av andre kvartal 2020 og første kvartal 2021. Arbeidsstyrken vokste særlig mye i andre kvartal i år. Arbeidskraftundersøkelsen for tredje kvartal viser at det er flere i arbeidsstyrken nå enn i 2019. Samtidig har befolkningsveksten vært moderat. Det innebærer at yrkesprosenten har tatt seg opp, og den er nå høyere enn forut for pandemien.

Samtidig ser det ut til at virksomhetene har sikret seg en del arbeidskraft under pandemien. I gjennomsnitt jobber hver sysselsatt færre timer enn før pandemien både i private vare- og tjenesteproduserende næringer. Selv om etterspørselen etter arbeids-

kraft har økt, var timeverkene fortsatt knappe 1 prosent lavere enn i fjerde kvartal 2019, mens sysselsettingen var over nivået i fjerde kvartal 2019.

Norge: Arbeidsstyrke

Prosent av befolkningen i hver aldersgruppe.

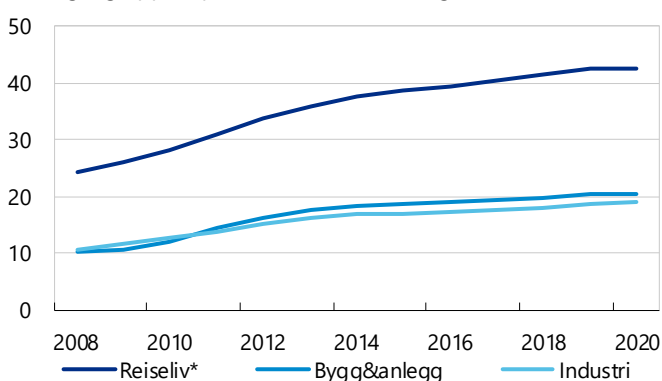

Kilde: Refinitiv Datastream / NAV / NHO

Pandemien har også vist at Norge er avhengig av utenlandsk arbeidskraft. I næringer hvor innslaget av utenlandsk arbeidskraft er høyt, er også antall ledige stillinger særlig høye. Registerbasert sysselsettingsstatistikk viser at innvandrerandelen i overnatting, servering og reisebyrå er vel 40 prosent. I 2020 gikk sysselsettingen ned i denne næringen blant både innvandrere og øvrig befolkning. Noen innvandrere kan ha dratt tilbake til sitt hjemland og det kan ta tid å få like mange tilbake til Norge. Det er også verdt å merke seg at dette er forskjellig fra finanskrisen og oljeprissjokket for disse næringene. Under finanskrisen gikk bare sysselsettingen i øvrig befolkning ned, mens sysselsettingen blant innvandrerne gikk opp. Under oljeprissjokket gikk også sysselsettingen blant innvandrere noe ned, men den største nedgangen var blant øvrig befolkning.

Andel sysselsatte innvandrere

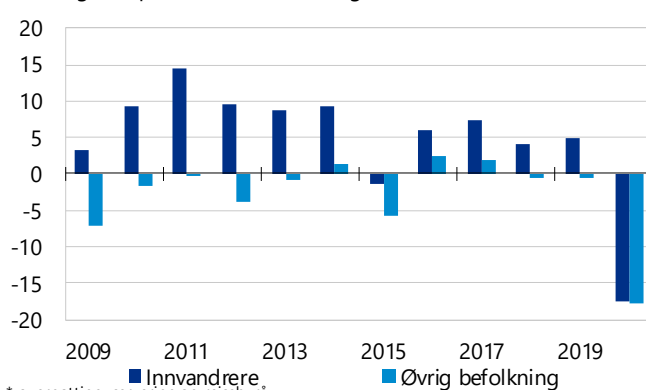
Utvalgte grupper. I pst. av alle. Etter landbakgrunn

* Overnatting, servering og reisebyrå
Kilde: SSB/NHO

Sysselsatte i reiseliv*

Endring å/å i prosent. Etter landbakgrunn

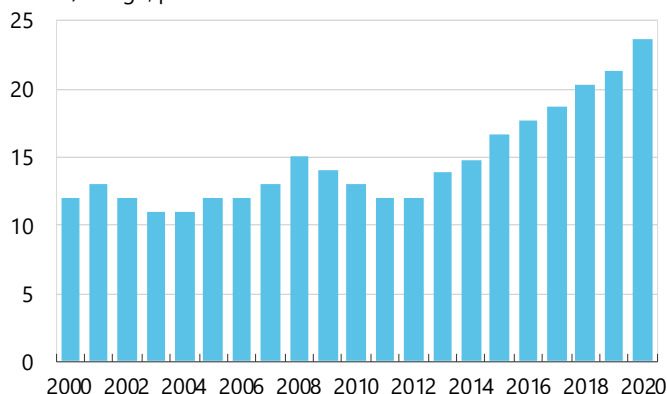

* overnatting, servering og reisebyrå
Kilde: SSB/NHO

Vi venter imidlertid at innvandringen vil ta seg raskt opp igjen når innreiserestriksjonene fjernes. Statistikken for korttidsinnvandringen for tredje kvartal tyder på det, se figuren under. På mellomlang sikt venter vi at innvandringen vil ta seg ytterligere opp, da Norge er et attraktivt arbeidsmarked. Vi er mindre rammet av pandemien og smitten har vært lav sett i forhold andre land. Arbeidsmarkedet virker noe strammere i Norge sett i forhold til det europeiske arbeidsmarkedet både på kort og mellomlang sikt. Se nærmere omtale om den europeiske arbeidsmarkedssituasjonen under internasjonalt avsnitt. På den andre siden, slik smittevernsituasjonen når er, er det imidlertid høyst usikkert om innvandringen kommer så raskt tilbake. Lønnsnivået i Polen sett i forhold til Norge har økt, det trekker også isolert sett ned innvandringen fra Polen.

Industriens lønnskostnader/time

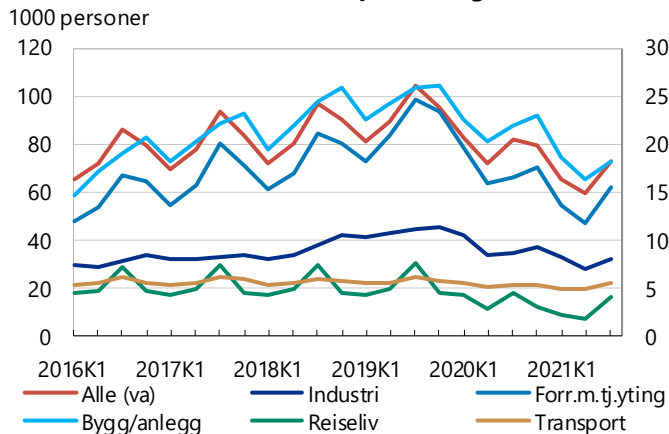
Polen / Norge, prosent. Felles valuta

Kilde: TBU, mars 2021 / NHO

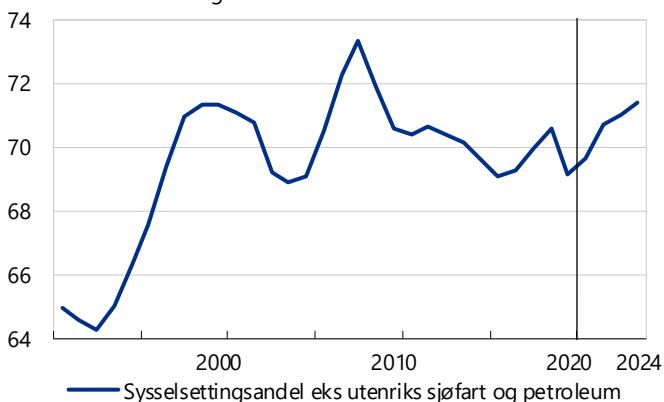
Korttidsinnvandrere fordelt på næring

Vi vet ennå ikke om pandemien har ført til mer varige endringer i etterspørselen etter arbeidskraft, slik at arbeidstakere og de langtidsledige mangler relevante kvalifikasjoner. Dersom det er tilfellet, kan flere trekke seg ut av arbeidsmarkedet. Arbeidsstyrken kan også bli trukket ned av at flere eldre enn før pandemien trekker seg ut av arbeidsmarkedet tidligere. Det er fortsatt noen flere av våre virksomheter som melder om at de vil nedbemanne ved naturlig avgang sammenlignet med før pandemien kan tyde på det. Vi legger imidlertid til grunn slike varige endringer i etterspørselen, men at flere kommer inn i arbeidsmarkedet i tråd med at økonomien får fotfeste. Vi har derfor en noe høyere økning i arbeidsstyrken enn i befolkningen slik at yrkesprosenten øker gjennom prognoseperioden. Det innebærer at sjokket forårsaket av pandemien ikke vil gi en vesentlig varig nedgang i arbeidsstyrken, slik tidligere nedgangskonjunkturer har medført.

Sysselsettingsandel

Prosent av befolkningen 15-74 år.

³ AKU viser normalt et glidende snitt over tre måneder. For raskere å fange opp endringer under koronakrisen valgte SSB å publisere rene månedstall.

Arbeidsledigheten ned

Fjoråret ga historisk sterke utslag i antall registrerte arbeidsledige. Etter nedstengningen i mars ble den registrerte arbeidsledigheten på kort tid om lag fire-doblet. Ved utgangen av mars var vel 300 000 registrert som helt ledige arbeidssøkere hos NAV, tilsvarende 10,6 prosent av arbeidsstyrken. Ikke på noe tidspunkt i etterkrigstiden har ledighetsraten vært høyere.

Arbeidskraftundersøkelsen gir et helhetlig bilde av arbeidsmarkedet og måler både arbeidsledige og sysselsatte. Undersøkelsen er en spørreundersøkelse og kan dermed fange opp arbeidsledige personer som ikke har krav på dagpenger. I tillegg har utviklingen vært mer moderat fordi denne statistikken ser bort fra personer som er midlertidig permittert. Aller personer med varighet under tre måneder blir registrert som sysselsatt i AKU. Utviklingen i arbeidsledigheten målt ved AKU har vært mer moderat enn den registrerte arbeidsledigheten, men økte frem til desember³. AKU-ledigheten avtok til 4,6 prosent i første kvartal, men økte deretter til 4,8 prosent i andre kvartal i år. Ved siste måling i september var den 3,6 prosent. Fra 2021 er det brudd i statistikken som skaper ekstra stor usikkerhet.

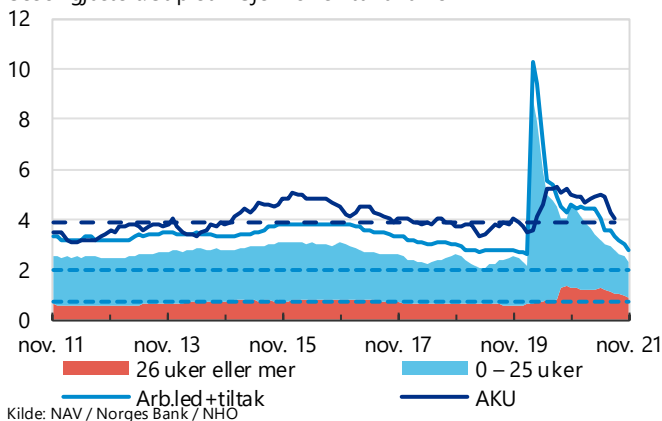
En stor andel av de arbeidsledige er permitterte. Aktiviteten har dermed relativt raskt kunnet gjenopptas i perioder med reduserte smitteverntiltak. Dette har medført at den registrerte arbeidsledigheten har gått relativt raskt ned, også i år. Arbeidsledigheten var ved utgangen av november sesongjustert 2,3 prosent av arbeidsstyrken. Det er 0,2 prosentpoeng over nivået i februar 2020. Også arbeidsledigheten inklusive personer på tiltak har gått ned, se figur. Det er nå i underkant av 6 500 helt permitterte. Dersom alle de permitterte vender tilbake i jobb, vil arbeidsledigheten være helt tilbake på et prekoronanivå.

Også langtidsarbeidsledigheten har falt. I november var to av fem helt arbeidsledige langtidsledige fra

jobb og tre av fem var langtidsledig fra jobb eller tiltak.⁴ Begge målene viser en oppgang i langtidsledigheten siden før pandemien. I antall er knapt 40 prosent flere langtidsarbeidsledige i november i år enn i februar 2020. Nedgangen er størst for de med mellomlang varighet. Det er noe mindre nedgang for de med lengst varighet. Nedgang i denne gruppen kan også ha sammenheng med at flere trekker seg ut av arbeidsmarkedet. Målt ved AKU har andelen langtidsarbeidsledige gått ned siden fjerde kvartal 2020. Av om lag 123 000 arbeidsledige er vel 36 000 langtidsarbeidsledige. Arbeidskraftundersøkelsen inkluderer også personer som ikke har krav på dagpenger. Det kan dermed være flere personer i arbeidsstyrken enn de som er registrert som arbeidsledige som har stått lenge uten arbeid.

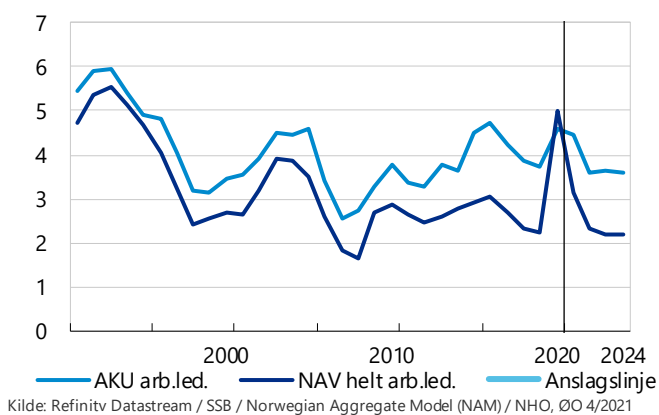
Arbeidsledige, pst. av arbeidsstyrken

Sesongjustert. Stiplet = Gjennomsnitt 2010-19

Arbeidsledige

Prosent av arbeidsstyrken. 15-74 år.

Antallet delvis ledige økte også betydelig etter nedstengningen i fjor vår, fra knappe 1 prosent av arbeidsstyrken før pandemien til 5,7 prosent i mai i

⁴ NAV måler varighet på to måter: Både hvor lenge personer har vært arbeidsledig fra jobb, og hvor lenge de har

fjor. Siden da og frem til februar i år gikk antall delvis arbeidsledige ned. Deretter økte antallet noe frem til mai, før det på ny avtok. I november tilsvarte de delvis arbeidsledige 1,4 prosent av arbeidsstyrken.

Økningen i aktiviteten og færre permitterte fremover vil trolig holde arbeidsledigheten nede, men dette kan påvirkes av smitteutviklingen. På den andre siden kommer stadig flere fra utdanning til arbeidsstyrken. I gjennomsnitt anslår vi at arbeidsledigheten, både AKU og registrert arbeidsledighet, vil holde seg på dagens nivå ut prognoseperioden. Det betyr at AKU holder seg på 3,6 prosent og at den registrerte arbeidsledigheten inklusive tiltak er på om lag 2,6 prosent.

2.9 Nye økonomiske tiltak, men strammere budsjettpolitikk i vente

Både i 2020 og 2021 har budsjettpolitikken vært sterkt preget av tiltak for å motvirke de økonomiske konsekvensene av virusutbruddet. En stor andel av de økonomiske tiltakene er overføringer til bedrifter og husholdninger, i form av bl.a. ulike støtteordninger og skattereduksjoner for bedrifter, og utvidede inntektssikringsordninger for arbeidsledige. Offentlige merutgifter blant annet til smittesporing og vaksiner, samt aktiviteten på sykehusene i tredje og fjerde kvartal, etter flere perioder med redusert drift, har løftet offentlig konsum i 2021.

Regjeringen la 3. desember frem oppdaterte budsjettall for 2021 i Prop. 36 S (2021-2022) – Ny saldering av statsbudsjettet 2021. Oljepengebruken, målt ved det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet, anslås nå til 379,3 mrd. kroner, tilsvarende 11,6 prosent av trend-BNP for fastlands-Norge og 3,5 prosent av kapitalen i Statens pensjonsfond utland (SPU). Oljepengebruken i 2021 er 17,9 mrd. kroner lavere enn anslått i Nasjonalbudsjettet 2022 (NB22), som ble lagt frem 12. oktober. Reduksjonen skyldes bl.a. økte utbytteinntekter og mindre behov under en rekke koronarelaterte ordninger.

Budsjettimpulsen anslås nå til 0,0 prosent i 2021, mot 0,6 prosent i NB22. I fjor var budsjettimpulsen 3,8 prosent. Utviklingen i koronasituasjonen og nye smitteverntiltak etter fremleggelsen av nysaldert

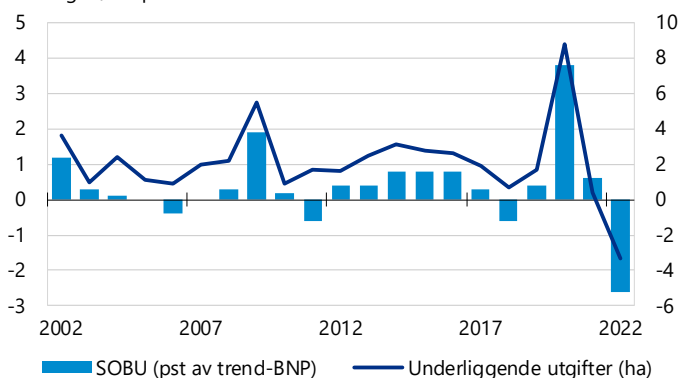
vært ledige fra jobb *eller* tiltak. De som har vært arbeidsledige i mer enn 26 uker fra jobb eller tiltak defineres av NAV som langtidsarbeidsledig.

budsjett for 2021 vil trolig medføre noe høyere utgifter til de koronarelaterte ordningene som er videreført ut 2021 (økt inntektssikring til arbeidsledige, permitterte og selvstendig næringsdrivende). I tillegg kommer kompensasjonsordninger for strømuttergifter.

Regjeringen Solberg la frem sitt budsjettforslag for 2022 den 12. oktober og gikk av dagen etter. Regjeringen Støre la frem sitt tillegg til statsbudsjettet for 2022 den 8. november. SV og regjeringspartiene ble enige om budsjettet 30. november. Enigheten innebærer en oljepengebruk på 322,4 mrd. kroner i 2022, som tilsvarer 9,5 prosent av trend-BNP for Fastlands-Norge og 2,6 prosent av fondskapitalen.

Budsjettindikatorer

Endring år/år i prosent

Kilde: Finansdepartementet (NB/tillegg 22, nysaldert 21)/ NHO

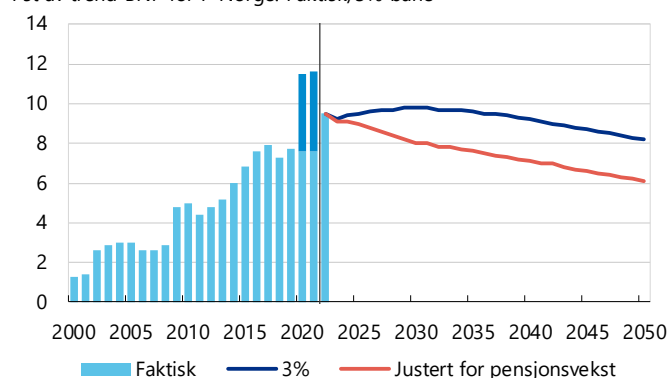
I Støre-regjeringens budsjettforslag for 2022 ble offentlige utgifter anslått å tilsvare 60,4 prosent av Fastlands-BNP, 3 prosentenheter lavere enn anslått for 2021 og 5 prosentenheter lavere enn i 2020. Andelen er likevel høyere enn i årene før pandemien. Den er også 0,1 prosentenheter høyere enn Regjeringen Solbergs forslag i NB22, fordi Støre-regjeringens økning i offentlige utgifter finansieres med økte skatter og avgifter. Budsjettenigheten med SV tar ytterligere skritt i denne retningen. Økte utbytteinntekter fra Statkraft, som følge av høye strømpriser, har gitt rom for å øke de offentlige utgiftene ytterligere. Utbytte er imidlertid engangsinntekter, som ikke kan finansiere en mer varig økning i offentlige utgifter.

Usikkerhet rundt koronasituasjonen og eventuelle smitteverntiltak skaper usikkerhet om budsjettpolitikken fremover. I vedtatt budsjett ble det lagt til grunn at de koronarelaterte støttetiltakene avvikles fra neste år av, og at de fleste koronarelaterte merutgiftene reverseres.

Utviklingen i smittesituasjonen og antall sykehusinnleggelse, samt usikkerhet rundt den nye omikronvarianten, har imidlertid ført til nye, inngripende smitteverntiltak. Det er varslet at enkelte kompenserende tiltak for husholdninger og bedrifter blir videreført inn i 2022. Den nasjonale kompensasjonsordningen for næringslivet blir gjenåpnet for månedene november og desember 2021, men med budsjettvirkning i 2022. Den kommunale kompensasjonsordningen er foreslått styrket med 1,0 mrd. kroner. Økt statlig finansieringsansvar for koronarelatert sykefravær og koronaordninger for kultur, frivillighet og idrett blir videreført til sommeren 2022. Økt inntektssikring for ledige, permitterte og selvstendig næringsdrivende videreføres ut januar 2022, og antall dager med omsorgspenger doubles i 2022. Det er varslet en ny ordning med midlertidig lønnsstøtte. Kompensasjonsordningene for togselskaper og for kommersielle buss- og båtruter blir videreført ut mars, og regjeringen vil foreslå å utsette gjeninnføringen av flypassasjeravgiften til 1. april 2022. Kommunene vil også bli kompensert for koronarelaterte merkostnader eller mindreinntekter.

Strukturelt, oljekorrigert underskudd

Pst av trend-BNP for F-Norge. Faktisk/3%-bane

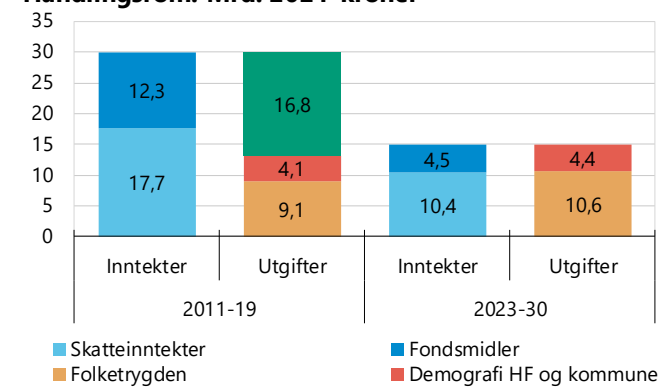
Kilde: Finansdepartementet, (NB22 og nysaldert 21)/NHO

Smitteverntiltak og kompenserende økonomiske tiltak, kan føre til at oljepengebruken i 2022 økes utover det som er lagt til grunn i vedtatt budsjett. Det er usikkerhet om utviklingen fremover, men i denne rapporten legger vi til grunn at de forsterkede smitteverntiltakene vil bli relativt kortvarige. Hvis dette slår til, antar vi at det heller ikke vil bli innført mer omfattende kompensasjon i 2022 enn det som nå er varslet. Dette taler i så fall for å holde oljepengebruken om lag på samme nivå som i vedtatt budsjett for 2022. Selv om uttaksprosenten innebærer en betydelig nedgang fra året før, er budsjettet likevel ikke stramt. Oljepengebruk på 9,5 prosent av Fastlands-BNP innebærer en økning på 1,8 prosentenheter

sammenlignet med forrige normalår, 2019. En slik økning er ikke bærekraftig.

I tiåret før koronakrisen ga vekst i SPU og skatteinngangen en gjennomsnittlig årlig økning i budsjettets inntekter på 30 milliarder 2021-kroner. Av dette gikk 13 milliarder til å dekke økning i folketrygden og andre regelstyrte utgifter. Dermed var det årlig hele 17 milliarder friske kroner tilgjengelig til nye satsinger. De neste åtte årene blir annerledes. Mens den årlige inntektsveksten halveres, blir de regelstyrte utgiftsøkningene større, slik at all inntektsvekst spises opp.

Handlingsrom. Mrd. 2021-kroner

Kilde: Finansdepartementet, NB22 / NHO

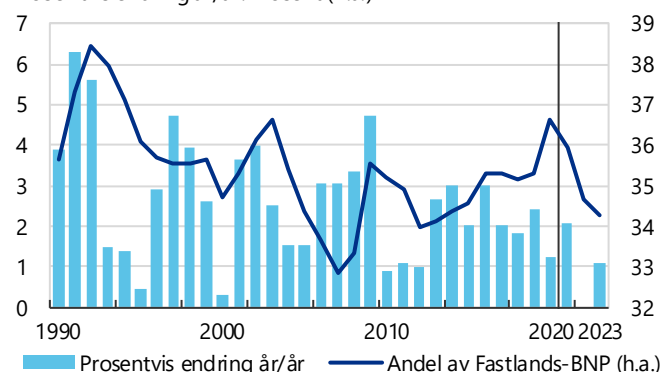
I tillegg har nullrenter globalt drevet opp aksjekursene de siste årene. Avkastningen i SPU har vært dobbelt så høy som ventet. Utviklingen i fondsverdien fremover er usikker. Ifølge handlingsregelen skal bruken av oljeinntekter over tid utgjøre 3 prosent av fondet, men det skal også legges stor vekt på å jevne ut svingninger i økonomien for å sikre god kapasitetsutnyttelse og lav arbeidsledighet. Som det også pekes på i tilleggsnummeret til statsbudsjettet for 2022, bør fondsuttaket i normale tider ligge godt under 3 prosent. Dette kan motvirke risikoen for å måtte stramme kraftig inn i finanspolitikken, og dermed forsterke svingningene i økonomien, ved en eventuell fremtidig nedgang i aksjekursene.

I år ligger offentlig konsum an til å øke med 3,2 prosent fra året før, mens investeringene anslås å falle med 2,5 prosent, i tråd med anslag i Nasjonalbudsjettet 2022 og påløpte nasjonalregnskapstall. Til neste år anslås nullvekst i både offentlig konsum og investeringer, mot en anslått forsiktig nedgang i Nasjonalbudsjettet 2022. I 2023 anslår vi veksten i offentlig konsum til 1,0 prosent, og i offentlige investeringer til 1,5 prosent. Dette innebærer at offentlig etterspørsel vil avta noe som andel av Fastlands-

BNP fremover, etter mange år med økning, jf. figuren under.

Offentlig etterspørsel*

Prosentvis endring år/år. Prosent (h.a.)

*Offentlig forbruk og investeringer.

Kilde: Refinitiv Datastream / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO, ØO 4/2021

2.10 Trolig renteøkning i desember

I fjor gjennomførte Norges Bank flere ekspansive tiltak i pengepolitikken. Fra februar til mai ble styringsrenten kuttet fra 1,5 til 0,0 prosent. I tillegg tilførte sentralbanken mer likviditet til markedet gjennom å tilby ekstraordinære F-lån og gi midlertidige lettelsener i bankenes sikkerhetskrav knyttet til disse.

På rentemøtet 22. september i år besluttet Norges Bank å heve styringsrenten 0,25 prosentenheter. Dette var den første renteøkningen siden september 2019. Det ble samtidig varslet om ny renteøkning i desember i år. Den publiserte rentebanen indikerte en styringsrente på 1,25 prosent ved utgangen av 2022 og 1,7 prosent ved utgangen av i 2024. Den gjennomsnittlige utlånsrenten på boliglån ble anslått å øke fra 1,9 prosent nå, til 3,2 prosent i slutten av 2024. På rentemøtet i november ble styringsrenten holdt uendret.

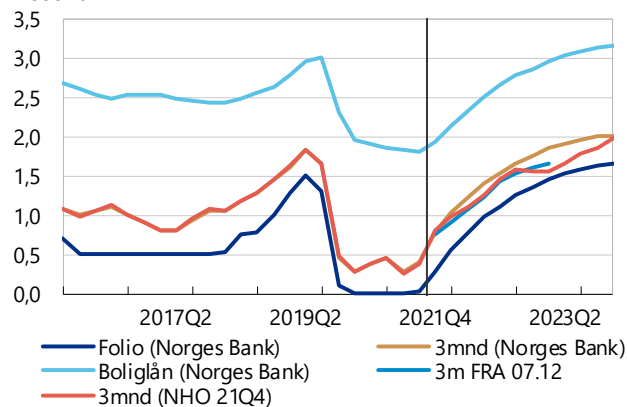
Gjennom høsten har utviklingen i norsk økonomi vært god, og noe sterkere enn Norges Bank la til grunn i sin pengepolitiske rapport i september. Smittesituasjonen har imidlertid blitt mer alvorlig. I slutten av november kom nyheten om den nye virusvarianten omikron. Regjeringen har siden innført en rekke innngripende smitteverntiltak for å forsinke og begrense spredningen, og redusere belastningen på helsetjenesten. De gjeldende smitteverntiltakene vil medføre betydelig redusert aktivitet i en rekke tjenestenæringer. Det er samtidig knyttet stor usikkerhet til hvor lenge det vil være behov for tiltak. Den varslede renteøkningen i desember er derfor langt mindre åpenbar enn den var for noen uker siden.

I våre prognoser har vi lagt til grunn at Norges Bank hever renten 0,25 prosentenheter i desember, begrundet med den sterke aktivitetsutviklingen gjennom høsten. Vi tror imidlertid den kommuniserte rentebanen vil nedjusteres noe for å hensynta den økte usikkerheten.

Våre modellberegninger tilsier også tre renteøkninger à 0,25 prosentenheter neste år. Dvs. at styringsrenten vil være kommet opp i 1,25 prosent ved utgangen av neste år. Dette er om lag på nivå med Norges Banks rentebane fra september, men trolig litt høyere enn det Norges Bank vil indikere i rentebanen som publiseres 15. desember.

Renter

Prosent

Kilde: Refinitiv Datastream / Norges Bank, PPR 3/2021 / NHO

I august i fjor varslet Norges Bank at de midlertidige lettelsene i kravene for sikkerhetsstillelse delvis ville reverseres fra februar 2021. Etter Norges Banks tilråding ble bankenes motsykliske kapitalbuffer redusert fra 2,5 til 1,0 prosent i mars i fjor. Lavere bufferkrav reduserte risikoen for en strammere utlånspraksis som kunne forsterket tilbakeslaget som fulgte av pandemien. I juni i år ble kapitalbufferen besluttet hevet til 1,5 prosent, og kravet ble opprettholdt på rentemøtet i september.

2.11 Sterkere underliggende inflasjon

I november i år var tolv månedersveksten i konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) 1,3 prosent, mot 0,9 prosent måneden før. Den underliggende prisveksten har holdt seg lav hittil i år, til tross for sterk prisvekst på råvarer, og andre innsatsvarer og frakten av disse. Dette må sees i sammenheng med styrkingen av kronen etter den kraftige svekkelsen i starten av pandemien. Det er imidlertid rimelig å anta at disse prisøkningene vil gi noe mer utslag i konsumprisene

fremover. I november oppga over halvparten av våre medlemsbedrifter at økte innkjøpspriser er et stort hinder mot ekspansjon. Siden da har energiprisene økt ytterligere.

Sterk vekst i energiprisene har bidratt til at tolv månedersveksten i konsumprisindeksen har økt markert siden årsskiftet. I november var tolv månedersveksten 5,1 prosent. Elektrisitetsprisene inkludert nettleie var da nesten 123 prosent høyere enn på samme tid i fjor.

Påløpte tall til og med november peker mot at konsumprisene vil øke med om lag 3,4 prosent i år, forutsatt moderat månedsvest i desember. Til neste år anslår vi en konsumprisvekst på 2,2 prosent. I 2023 og 2024 ventes veksten i konsumprisene å være på linje med inflasjonsmålet.

3 Morgendagens arbeidsliv

Pandemien har påvirket norsk og internasjonal økonomi sterkt. Koblingen mellom smitteforløpet og den økonomiske utviklingen har vært tett gjennom hele pandemien. Det er først og fremst fordi smitteverntiltakene har påvirket den økonomiske aktiviteten direkte, men smitten har også i noen grad påvirket adferden til bedrifter og husholdninger. Mange adferdsendringer vil trolig reverseres de nærmeste årene, forutsatt at man får kontroll på pandemien. Likevel er det grunn til å tro at pandemien har forsterket enkelte trender som var tydelige før koronakrisen. Pandemien har truffet arbeidstakere med kort formell utdanning. Dermed kan pandemien ha ført til mer utenforskap, mer ulikhet og digitaliseringen har skutt fart. Samtidig har befolkningen i gjennomsnitt blitt noen måneder eldre.

På toppen av dette kommer det grønne skiftet. Halvparten av NHO-bedriftene svarer at de vil ha større behov for IKT-kompetanse og teknologisk-/ingeniørkompetanse som følge av dette. Likevel er Norge trolig bedre rustet enn mange andre land. Petroleumssektoren har sysselsatt mange med teknisk faglig kompetanse. Tidligere erfaringer har vist at når aktiviteten i denne næringen avtar, fristilles arbeidskraft som kan brukes på andre områder. Etter oljeprisfallet i 2014 ble sysselsettingen i oljerettet næringsliv kraftig redusert. Ingeniører og andre fikk i stedet jobb i andre næringer. I tillegg virket det globale arbeidsmarkedet som en støtdemper, og noen returnerte til hjemlandene sine da fremtidsutsiktene i petroleumssektoren ble mindre gode.

Hvordan vil morgendagens arbeidsliv se ut? Vil det bli god balanse mellom tilbud og etterspørsel eller bør vi i større grad utdanne personer med realfaglig kompetanse, og kanskje særlig i IKT-faglig retning? Eller vil redusert aktivitet i petroleumssektoren frigjøre tilstrekkelig med realfaglig kompetanse slik at det likevel blir balanse fremover? I temadelen beskriver vi utviklingen i arbeidsmarkedet de siste 20 årene, og fremskriver norsk økonomi de neste 20 årene. En sentral forutsetning er at man får kontroll på pandemien. I lys av dette drøfter vi hvorvidt morgendagens arbeidsliv vil føre til nye arbeidsformer og endret kompetansebehov.

3.1 Arbeidslivet de siste to tiårene

I dette avsnittet ser vi nærmere på vår relativt nære historie, nemlig utviklingstrekkene på arbeidsmarkedet de siste to tiårene. Siden år 2000 har Norges befolkning økt med 20 prosent. Nærmere 90 prosent av veksten har vært i yrkesaktiv alder, dvs. 15-74 år. EUs utvidelse østover våren 2004, med innlemmelsen av ti nye medlemsland i EUs indre marked, førte til betydelig arbeidsinnvandring til Norge.

Befolkningen har blitt eldre, mens høy innvandring har dempet utviklingen. Sysselsettingsandelen har siden 2000 avtatt med fire prosentpoeng. Ifølge en analyse på data frem til 2017, bidro endringer i sammensetning av alder og innvandring til å redusere sysselsettingen. Endringer i utdannings sammensetningen trakk i motsatt retning.

Tjueårsperioden har vært preget av store systemendringer og mål om å få flere i arbeid og aktivitet, samt færre på stønader. Av velferdsreformer ser vi nærmere på IA-avtalen, NAV-reformen og sammenlåingen av de midlertidige helse relaterte ytelsene. For å sikre bærekraften i folketrygdens alderspensjon åpnet pensjonsreformen i 2011 for å kombinere arbeid og pensjon fra fylte 62 år, samtidig som levealdersjusteringen legger opp til at eldre arbeidstakere må stå lenger i arbeid for å opprettholde pensjonsnivået.

Utdannelsesnivået blir stadig høyere. De som har lav/ingen formell utdanning går ut og de som kommer inn har høyere formell utdanning.

Flere feriedager reduserte den årlige arbeidstiden i 2001 og 2002, men ellers er ikke arbeidstiden for de som jobber fulltid endret. Gjennomsnittlig arbeidstid per sysselsatt har gått noe ned, det samme har andelen arbeidstakere som jobber deltid.

I 2020 var 95 prosent av alle sysselsatte personer lønnstakere, mens bare 5 prosent var selvstendige. Både andelen selvstendige og andelen midlertidig ansatte lønnstakere har avtatt i perioden. Fortsatt er det klart vanligste at arbeidstakerne har et fast lønnstakerforhold.

Innleieregelverket ble snudd i 2000. Det ble adgang til å leie ut fra bemanningsbedrifter i alle yrker, men det ble lagt begrensninger på når slik innleie kunne tas i bruk. Innleieandelen økte særlig i årene etter 2005. Innleie påvirkes av konjunktursvingninger, og forhold som en koronanedstengt økonomi i 2020.

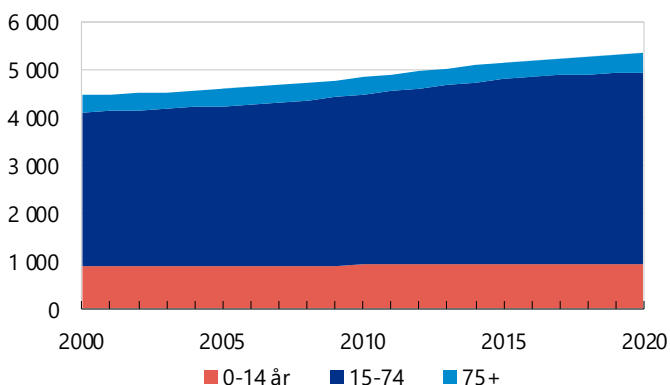
Utleieandelen fra den tradisjonelle bemanningsbransjen har ellers ligget ganske stabilt rundt 1,5 prosent når dette måles som andel av anslåtte årsverk eller timeverk.

Befolkningsutvikling

Befolkningen i Norge økte med 20 prosent fra 2000 til 2020, som tilsvarer en befolkningsvekst på 890 000 personer. Nærmere 90 prosent av disse var i det som vanligvis defineres som arbeidsfør alder, 15-74 år. I samme tidsrom vokste aldersgruppen 0-14 år med 4 prosent og de over 75 med nærmere 7 prosent.

Befolkningen

Etter aldersgrupper. Tusen.

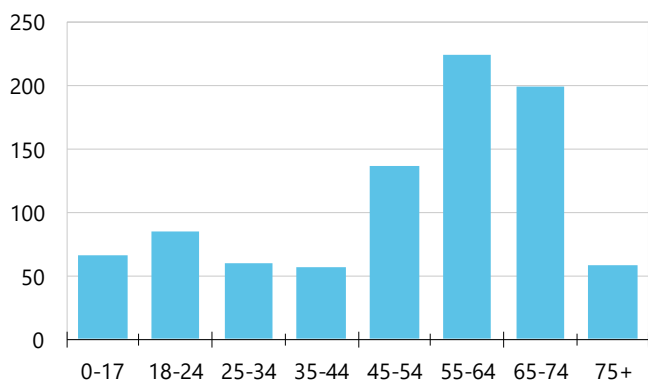

Kilde: Statistisk sentralbyrå / NHO

En mer finmasket fordeling etter alder viser at befolkningsveksten siden 2000 hovedsakelig har kommet i aldersgruppene 45-74 år, altså i den eldste delen av befolkningen i arbeidsfør alder.

Befolkning i ulike aldersgrupper

Akkumulert endring 2000-2020, 1000

Kilde: Statistisk sentralbyrå / NHO

Innvandring

Gjennom EØS-avtalen som trådte i kraft 1. januar 1994 ble Norge en del av det europeiske arbeidsmarkedet, med blant annet fri bevegelse av personer

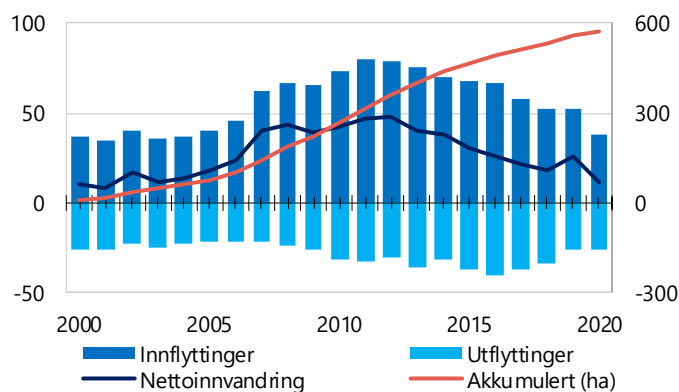
over landegrensene. EU er utvidet flere ganger etterpå, men særlig utvidelsen østover i mai 2004 til blant annet Estland, Latvia, Litauen og Polen førte til betydelig arbeidsinnvandring til Norge. Det ble innført overgangsordninger som satte visse begrensninger på tilgangen til det norske arbeidsmarkedet frem til 2009 for disse landene. Arbeidstakere måtte ha levert fullstendig søknad om oppholdstillatelse før de kunne begynne å arbeide, med visse unntak. Som hovedregel skulle det være heltidsarbeid, og lønns- og arbeidsvilkår skulle ikke være dårligere enn etter gjeldende tariffavtale eller det som ellers var normalt for sted og yrke.

Muligheten for allmenngjøring av tariffavtaler trådte i kraft samtidig med EØS-avtalen, med formål å sikre utenlandske arbeidstakere likeverdige lønns- og arbeidsvilkår med norske arbeidstakere, samt hindre konkurransevridning til ulempe for det norske arbeidsmarkedet. De første allmenngjøringsvedtakene kom i 2014, på tre ulike tariffavtaler innenfor bygg-, elektro- og verkstedsfag på syv landbaserte petroleumsanlegg. Det er for tiden allmenngjøringsvedtak innen bygg, renhold, overnatting, servering og catering, skips- og verftsindustrien, jordbruk og gartnerier, fiskeindustribedrifter, elektro, godstransport på vei og persontransport med turbil.

En større innvandrerbefolkning har bidratt med to tredeler av befolkningsveksten i Norge fra 2000 til 2020. Antall innflyttinger økte etter EU-utvidelsen østover i 2004, og toppet seg i 2011 og 2012 med nesten 80 000 personer årlig. Antallet falt deretter til vel 50 000 i 2019 og så til 38 000 i pandemiåret 2020. Også antall utflyttinger har steget over tid og toppet seg etter oljedebatten i 2014-2015.

Innvandring og utvandring

Årlig. Tusen

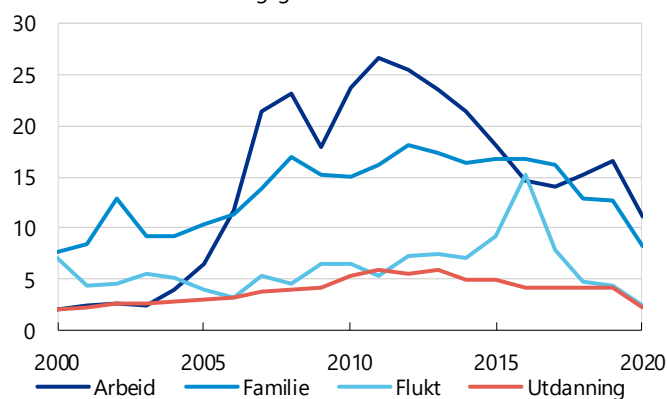

Kilde: Statistisk sentralbyrå / NHO

Arbeid og familiegjenforening har vært de to viktigste årsakene til innvandring siste 20 år. Samlet har 305 000 innvandret som følge av arbeid, mens 280 000 er kommet som følge av familiegjenforening. Nordiske statsborgere er ikke med i denne statistikken, i motsetning til den som er referert i figuren over. Arbeidsinnvandringen talte 22 400 personer i gjennomsnitt i årene 2007-2015, mens antallet var nede i 15 000 i årene 2016-2019. Innreisrestriksjoner ble innført i 2020 for å begrense omfanget av koronapandemien, noe som førte til nedgang i innvandringen til Norge.

Innvandring til Norge

Personer. Etter innvandringsgrunn

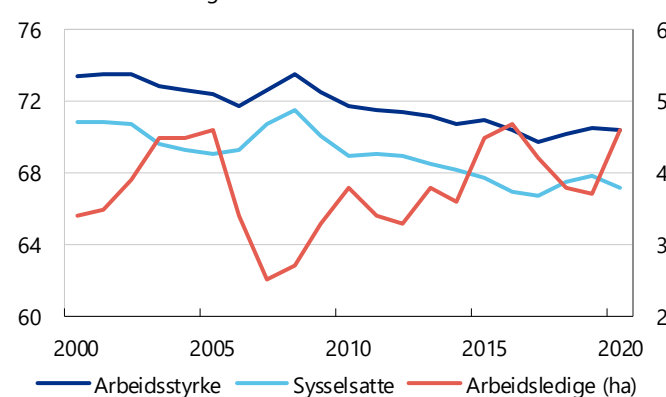
Kilde: Statistisk sentralbyrå / NHO

Arbeidsdeltakelse

Arbeidsstyrken som andel av befolkningen i arbeidsdyktig alder har gått noe ned både for kvinner og menn. Menns yrkesdeltakelse falt fra 78 prosent i 2000 til 73 prosent i 2020, mens kvinners deltakelse avtok fra 69 til 67 prosent i samme periode. Samlet falt yrkesdeltakelsen fra 73 til 70 prosent.

Norge: Status i arbeidsmarkedet

Prosent av befolkningen 15-74 år

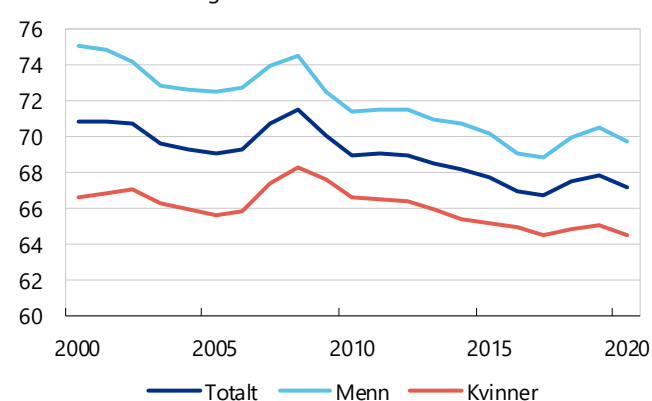
Kilde: AKU, SSB/NHO

Arbeidsstyrken består av sysselsatte og arbeidsledige. Arbeidsledigheten, slik den måles i AKU-

undersøkelsen, utgjorde 3,4 prosent i 2000 og 4,6 prosent i et koronapåvirket 2020. I perioden 2000-2020 var arbeidsledigheten lavest i 2007 (2,5 prosent) og høyest i 2017 (4,7 prosent). Også sysselsettingsandelen har falt siden 2000, med hele 5 prosentpoeng for menn, og med 2 prosentpoeng for kvinner, jf. figuren under.

Norge: Sysselsetting

Prosent av befolkningen 15-74 år

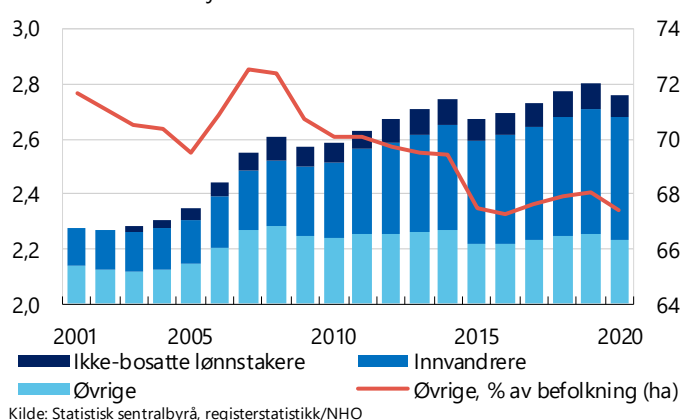

Kilde: AKU, SSB/NHO

Den registerbaserte sysselsettingsstatistikken får også med sysselsatte ikke-bosatte lønnstakere, såkalte sysselsatte på korttidsopphold. Sysselsatte på korttidsopphold var høyest i 2014 og 2019, og har etter 2008 variert mellom 69 000 og 97 000. Fra 2001 har antall sysselsatte i befolkningen utenom innvandrerbefolkningen (øvrige) økt med nærmere 95 000, mens sysselsettingsveksten i innvandrerbefolkningen har vært 3,4 ganger sterkere.

Norge: Sysselsatte etter landbakgrunn

Millioner. 15-74 år. Fjerde kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå, registerstatistikk/NHO

Helserelaterte ytelser

Tjuårsperioden har vært preget av store systemendringer og uttalte mål om å få flere i arbeid og aktivitet, samt færre på stønader.

Sandman-utvalget leverte i 2000 en utredning om årsaker til økningen i sykefraværet og tilgangen til uførepensjon. Utvalgets flertall foreslo blant annet at det burde innføres en egenandel på 20 prosent for arbeidstakere ved sykefravær i arbeidsgiverperioden (16 første dager), og at arbeidstakerne skulle kompenseres gjennom lavere trygdepremie. Arbeidstakersiden satte imidlertid nokså umiddelbart en stopper for at forslaget ble realisert.

I kjølvannet av Sandman-utvalget inngikk arbeidslivets parter og myndighetene intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) i 2001. Målene var ambisiøse, partene skulle jobbe for å forebygge og redusere sykefravær, styrke jobbnærværet og bedre arbeidsmiljøet, samt hindre utstøting og frafall fra arbeidslivet. Avtalene er endret gjennom reforhandlinger i 2006, 2010, 2014 og 2019.

Det er de siste 20 årene gjort mange endringer som har konsekvenser for rett til og beregning av sykepenger⁵. I 2002 ble det presisert at det er funksjonen, ikke diagnosen i seg selv som er grunnlag for arbeidsuførhet og dermed sykmelding. Den sykmeldtes plikt til å medvirke gjennom å gi opplysninger og bidra til at tiltak blir utredet og iverksatt ble også presisert. Reglene i folketrygdloven om sykmelding ble endret i 2004; legen skulle vurdere om det var medisinske grunner for å være borte fra arbeidet og i tilfelle vurdere gradert sykmelding, arbeidstakers fikk plikt til å medvirke til avklaring av funksjonsevne og arbeidsgiver fikk større tilretteleggingsplikt og ansvar for å lage oppfølgingsplaner. I avtalen 2019-2022 er forebyggende arbeidsmiljøarbeid og innsats mot lange og/eller hyppig gjentakende sykefravær to særlige innsatsområder, samtidig som det nå gjøres en målrettet innsats mot syv bransjer med høyt sykefravær gjennom bransjeprogrammer.

Resultatet av IA-arbeidet var blant annet redusert sykefravær før koronakrisen i deler av arbeidslivet, forsterket trepartssamarbeid og at sykefravær er endret fra å utelukkende være en privat sak mellom pasient og sykmelder, til aksept for at det er en sak som angår arbeidsplassen og dermed også er en sak mellom arbeidstaker og arbeidsgiver.

NAV-reformen er landets største velferdsreform i nyere tid. Opptakten startet i 2001 da sosialkomiteen foreslo å utrede muligheten for en felles etat for kommunenes sosialtjeneste, de statlige etatene for arbeidsmarked (Aetat) og trygd (Rikstrygdeverket). Begrunnelsen var at noen brukere ble kasteballer mellom etatene. Etter flere stortingsmeldinger og utredninger som anbefalte to etater, la Bondevik-regjeringen i 2005 frem en proposisjon for Stortinget der de foreslo at det skulle etableres en ny statlig arbeids- og velferdsetat med oppgaver fra Aetat og trygdeetaten, og at det skulle etablere felles statlige og kommunale NAV-kontor i hver kommune. NAV-kontoret skulle være brukernes fysiske kontaktsted og være en inngangsdør til alle oppgaver som skulle ivaretas av den nye etaten. Reformen gikk over flere år. Det første NAV-kontoret åpnet i Trøgstad i 2006, det siste av 457 kontorer åpnet i Kristiansand i 2011. NAV-reformens mål var flere i arbeid og aktivitet, færre på stønader, enklere for brukerne og tilpasset brukernes behov samt en helhetlig og effektiv arbeids- og velferdsforvaltning.

Stoltenberg-regjeringen la i 2006 frem en stortingsmelding⁶ med forslag til endringer i virkemidler og arbeidsmetoder i forvaltningen. Her ble det foreslått å slå sammen folketrygdens attførings- og rehabiliteringspenger og den tidsbegrensede uførestønad til en enklere, mer arbeidsrettet og forutsigbar midlertidig inntektssikring. I 2010 ble ytelsen arbeidsavklaringspenger (AAP) lansert. Det ble i meldingen lagt vekt på at tiltak og tjenester i hele etatens ansvarsområde skulle kunne brukes mer fleksibelt og tilpasses den enkeltes behov. Det ble med andre ord lagt opp til mer skjønnsutøvelse enn tidligere. Samtidig skulle tiltak og tjenester være mer arbeidsrettede for å senke tersklene inn i arbeid og heve tersklene ut av arbeidslivet. Arbeidsevnevurderinger ble innført som en del av ny oppfølgingsmetodikk.

Arbeidsavklaringspenger kunne som hovedregel gis i fire år. I 2018 ble maksimal varighet endret til tre år, og terskelen for å komme inn i ordningen ble høyere. Det skulle ikke lenger være et krav at sykdom, skade eller lyte er hovedårsaken til den reduserte arbeidsevnen, men at helseproblemene skal være en vesentlig medvirkende årsak. Perioden med arbeidsavklaringspenger skal ikke være lengre enn nødvendig for å gå tilbake til eller komme i arbeid,

⁵ Vedlegg 1, https://www.regjeringen.no/contentassets/48b40e447a9048d6b84e355ed7b21276/ia-rapport_2021_web.pdf

⁶ St.meld. nr. 9 (2006-2007)

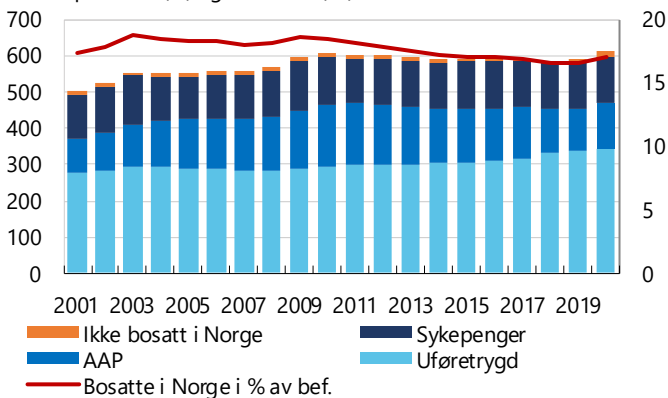
eller den tiden det tar å få avklart at vilkårene for å få uføretrygd er oppfylt. For å få til dette var det ønskelig at den arbeidsrettede oppfølgingen starter tidlig.

Uføretrygd, arbeidsavklaringspenger (tidligere attførings-, rehabiliteringspenger og tidsbegrenset uførestønad) og sykepenger regnes som helserelevante trygdeytelser. Ved utgangen av 2020 var det registrert om lag 596 000 mottakere av disse ytelsene som var bosatt i Norge⁷, vel 100 000 flere enn i 2001. Andelen mottakere i prosent av befolkningen i aldersgruppen 18–66 år var 17,0 prosent i 2020, 0,3 prosentpoeng lavere enn i 2001. Koronapandemien gjorde at det ble innført midlertidige regelverksendringer i ordningen med arbeidsavklaringspenger og sykepengeordningen, og dette løftet andelen med 0,5 prosentpoeng fra 2019 til 2020.

Antall mottakere på ulike helserelevante ytelsene som ikke er registrert bosatt i Norge har økt fra 9 000 i 2001 til 16 000 i 2020. Antall mottakere av helserelevante ytelser reflekterer ikke nødvendigvis utviklingen i antallet personer som står utenfor arbeidslivet. De aller fleste mottakere av sykepenger er i et arbeidsforhold, og en del av de som mottar arbeidsavklaringspenger eller uføretrygd er i arbeid.

Antall mottakere av helserelevante ytelser

Tusen personer (tv) og % av bef. (th)

Kilde: IA-faggruppens rapport, 2021

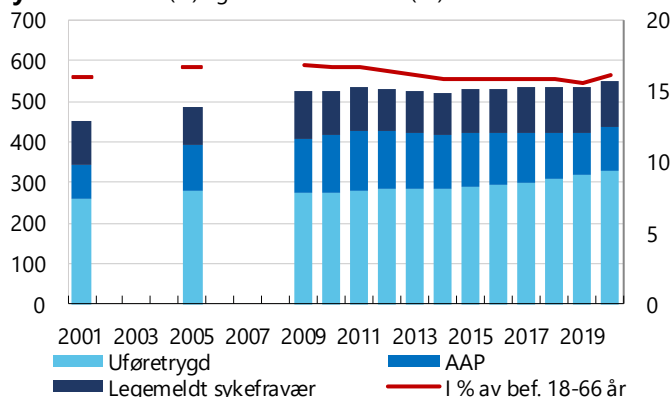
NAV lager en beregning over antall tapte årsverk knyttet til mottak av helserelevante ytelser. Denne forsøker å måle en teoretisk arbeidskraftreserve – hvor mange ekstra årsverk som kunne vært utført dersom alle som mottok sykepenger på grunn av legemeldt sykefravær, arbeidsavklaringspenger eller

uføretrygd alternativt hadde arbeidet full tid. Indikatoren tar blant annet hensyn til at noen går på graderte ytelser og at noen bare mottar en ytelse for deler av året. Befolkningsutviklingen vil kunne virke inn på tapte årsverk som andel av befolkningen.

Fra utgangen av 2001 til utgangen av 2020 har antall tapte årsverk som følge av mottak av en helserelevanter ytelse økt fra vel 450 000 til vel 550 000 (22 prosent). Tapte årsverk knyttet til arbeidsavklaringspenger økte frem til 2011, men har deretter avtatt. De senere årene er det særlig tapte årsverk knyttet til uføretrygd som har økt. Av de 100 000 tapte årsverkene kommer vel 21 prosent fra flere på arbeidsavklaringspenger, mens nærmere 73 prosent kommer fra flere på uføretrygd. Målt som andel av befolkningen i alderen 18-66 år utgjorde de tapte årsverkene 16,1 prosent i 2020, 0,2 prosentpoeng høyere enn i 2001.

Tapte årsverk knyttet til helserelevante ytelser

Tusen (tv) og % av bef. 18-66 år (th)

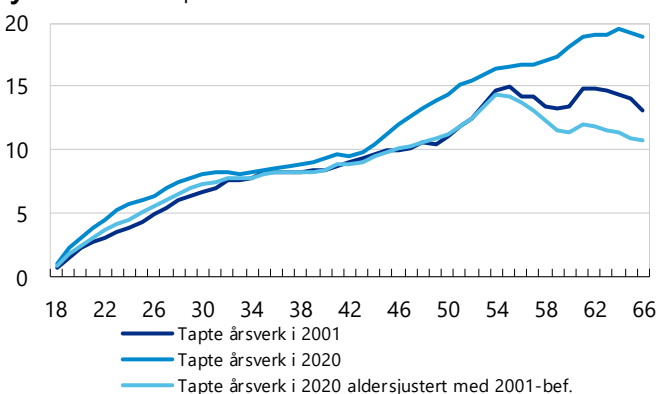
Kilde: IA-faggruppens rapport, 2021

Mottak av helserelevante trygdeytelser varierer etter kjønn, alder og landbakgrunn. Endringer i befolkningssammensetningen vil derfor påvirke utviklingen i andelen som mottar helserelevante ytelser. En viktig årsak til økningen i antall tapte årsverk fra 2001 er at størrelsen og sammensetningen av befolkningen har endret seg over tid. Ved å aldersjustere tapte årsverk i 2020 med 2001-befolkningens størrelse og sammensetning, fremkommer det at det ville vært færre tapte årsverk i aldersgruppene over 54 år enn det faktisk var, jf. at den lyseblå linjen i figuren under er lavere enn den mørkeblå. Samlet viser denne beregningen at antall tapte årsverk ville

⁷ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/malene-om-et-mer-inkluderende-arbeidsliv-status-og-utviklings-trekk.-rapport-2021/id2864601/>

vært om lag 4 prosent lavere i 2020 enn i 2001 dersom alderssammensetningen hadde vært den samme i 2020 som i 2001. Men fordi det i denne perioden har blitt flere i de eldste aldersgruppene (der flere mottar helse relaterte ytelse) har omfanget i stedet økt.

Tapte årsverk knyttet til helse relaterte ytelse

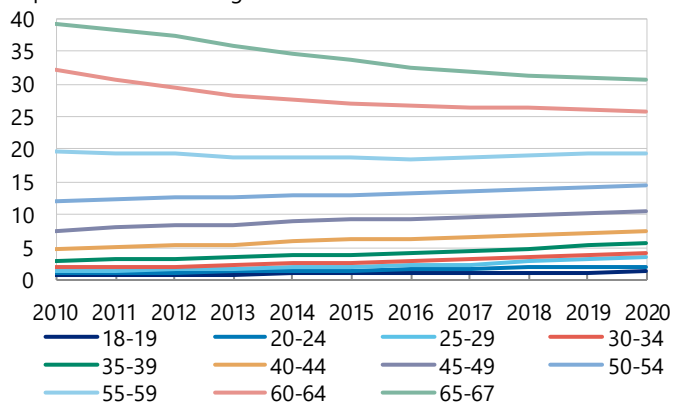

Kilde: IA-faggruppens rapport 2021 / NHO

Figuren illustrerer samtidig at det for dem under 34 år er det flere tapte årsverk enn i 2001. For mottakere av uføretrygd har veksten i andelen mottakere vært høyest for aldersgruppen 25-29 år, fulgt av aldersgruppen 30-34 år og 20-24 år. I aldersgruppene over 55 år har andelen på uføretrygd gått ned, og nedgangen har vært størst i de eldste aldersgruppene.

Norge: Mottakere av uføretrygd

I prosent av befolkningen. Etter alder. Pr. 31.12 hvert år.

Kilde: NAV/NHO

Pensjonsreformen

For å sikre bærekraften i folketrygdens alderspensjon nedsatte Regjeringen Stoltenberg i 2001 en pensjonskomisjon under ledelse av Sigbjørn Johnsen. I 2005 ble Stortinget enige om hovedprinsippene i en slik reform, og 1. januar 2011 trådte pen-

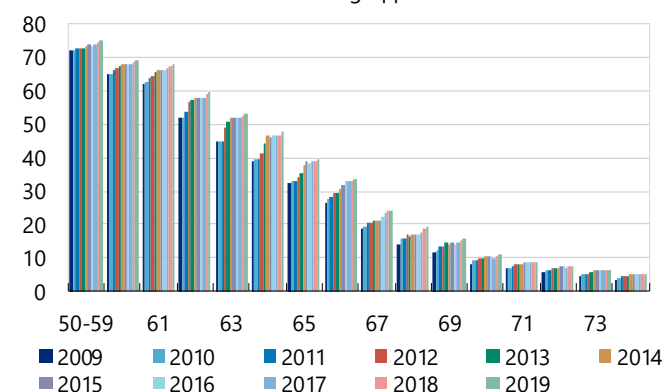
sjonsreformen i kraft. Hovedmålene for ny alderspensjon i folketrygden var at modellen for opptjening og uttak skulle være økonomisk og sosialt bærekraftig, ha god fordelings- og likestillingsprofil og bygge på enkle og forståelige hovedprinsipper.

Pensjonene står nå i forhold til inntekten over hele den yrkesaktive karrieren. Den enkeltes pensjonsrettigheter tilsvarer 18,1 prosent av pensjonsgivende inntekt hvert år, og disse årlige rettighetene summeres opp til en pensjonsbeholdning. Ved uttak av alderspensjon beregnes den enkeltes årlige pensjon ved å dele pensjonsbeholdningen på et delingstall som reflekterer antall år som pensjonist. Med dette grepet ble pensjonssystemet levealdersjustert. Samtidig ble det innført fleksibelt uttak av alderspensjon fra 62 år, og åpnet for å kombinere arbeid og pensjon uten avkortning mot arbeidsinntekt. Systemet virker nå slik at jo lenger en står i arbeid og jo senere pensjonen tas ut, desto høyere blir den årlige pensjonen. Den enkelte kan dermed påvirke egen pensjon ved å starte tidlig uttak eller stå lenger i arbeid.

For at de ulike ordningen skulle "snakke sammen" måtte også reglene for uførepensjon endres, og AFP kunne ikke fortsette som en førtidspensjonsordning. I lønnsoppgjøret i 2008 ble LO og NHO enige om å legge om AFP til å bli en tilleggspensjonsordning. I offentlig sektor kom ny pensjonsordning først på plass i 2018. Etter pensjonsreformen har reell avgangsalder fra arbeidslivet økt, og eldre står nå lenger i arbeid enn før, jf. figuren under.

Arbeidsdeltakelse etter alder

Lønntakere. Prosent av alle i aldersgruppen. 2. kvartal

Kilde: Finansdepartementet, PM21/NHO

Et utvalg har fått i oppdrag å evaluere pensjonsreformen for å se om de langsiktige målene i reformen vil kunne nås. Videre skal de se på mulige justeringer for å sikre pensjonssystemets økonomiske og

sosiale bærekraft, samt grenseflatene folketrygdens alderspensjon har mot andre ordninger. Utvalget har frist 1. mars 2022.

Arbeidstid

Lengden på den ukentlige arbeidstiden er viktig for et lands produksjonsmuligheter. Sist arbeidstiden ble satt ned var i 1987. Den tariffavtalte arbeidstiden for dagarbeid ble da redusert fra 40 til 37,5 timer per uke. Arbeidsmiljølovens hovedregel er at den alminnelige arbeidstid ikke må overstige ni timer i løpet av 24 timer og 40 timer i løpet av sju dager.

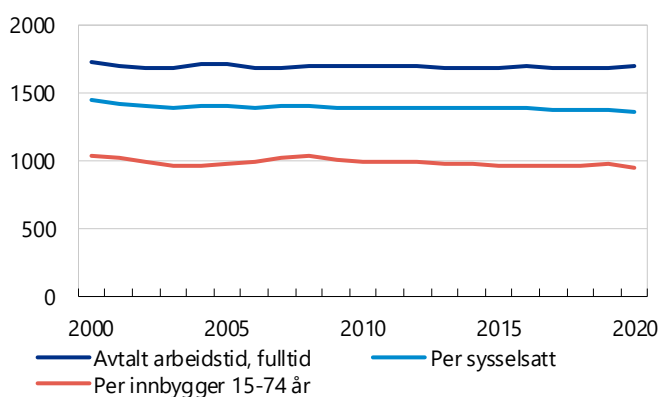
Feriens varighet reduserer mulig årsarbeidstid. I 2000 ble LO og NHO enige om å innføre fire flere tariffavtalte feriedager, to i 2001 og to i 2002. Avtalt arbeidstid ble dermed redusert med til sammen 30 arbeidstimer. Ferieloven gir arbeidstaker rett til en feriefritid på 25 virkedager (alle ukedager unntatt søndag eller lovbestemte helge- eller høytidsdager) hvert ferieår. Ferieloven gir dermed rett til 4 uker pluss en dag ferie (Grodagen, gitt i 1981), mens de som følger tariffavtalene gir 5 uker ferie. Fra det året man fyller 60 år, har man fra 1976 hatt lovbestemt krav på én ekstra ferieuke.

Fra et år til et annet vil antall utførte arbeidstimer for en arbeidstaker i fulltid variere noe som følge av variasjon i antall bevegelige helligdager (7-10 dager er vanligst, men kan være nede i 6 som i 2005), samt om det er skuddår eller ei.

Den avtalte årlige arbeidstiden for en arbeidstaker i fulltidsstilling har vært relativt stabil etter at ferielengden ble økt på begynnelsen av tusentallet. I figuren nedenfor fremkommer dette som nedgang i avtalt arbeidstid i 2001 og 2002.

Arbeidstid

Timer per år

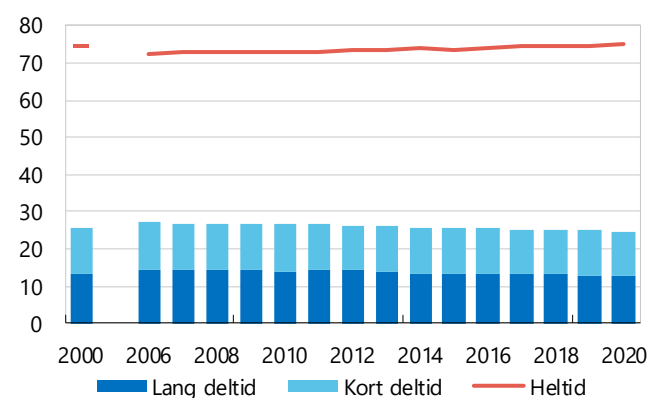

Kilde: SSB/NHO

Flere forhold bidrar til at gjennomsnittlig arbeidstid per sysselsatt ligger lavere enn mulig årlig arbeidstid. Hver fjerde sysselsatt jobber kort (1-19 timer) eller lang deltid (20-36 timer, unntatt personer med 32-36 timer som oppgir at dette utgjør heltid). Andelen deltid blant de sysselsatte har imidlertid gått noe ned etter 2006, mens andelen heltid (mer enn 37 timer) har økt. Blant de deltidsansatte var vel 12 prosent undersysselsatte i 2020, det vil si at de har gjort forsøk på å få lenger arbeidstid. Dette var 2 prosentpoeng høyere enn i 2019, og i underkant av 1 prosentpoeng høyere enn i 2000.

Norge: Sysselsatte, heltid og deltid

Prosent av befolkningen 15-74 år

Kilde: AKU, SSB/NHO

Blant permisjonsordningene er foreldrepermisjon i forbindelse med barnefødsler den mest omfattende. Generelt reduserer ordningen arbeidstilbudet på kort sikt, mens ordningen kan bidra til høyere yrkesdeltakelse på lengre sikt. Reglene var i 2020 utformet slik at foreldre har rett til permisjon i til sammen 12 måneder. Når både far og mor har rett til foreldrepenger yter folketrygden foreldrepenger i 59 uker ved 80 prosent uttak eller 49 uker ved 100 prosent uttak. Perioden deles inn i en mødrekvote, en fedrekvote og en fellesdel. Fedrekvoten var i 2000 15 eller 19 uker gitt 100 eller 80 prosent uttak. Til sammenlikning utgjorde foreldrepermisjonen i 2000 42 uker ved 100 prosent uttak, og fedrekvoten var da på 4 uker.

Arbeidstakere som har fylt 62 år har etter dagens Arbeidsmiljølov rett til redusert arbeidstid. Den samme retten har arbeidstakere som av helsemessige, sosiale eller andre vektige velferdsmessige grunner har behov for det. Denne retten forutsetter likevel at dette kan gjennomføres uten "vesentlig ulempe" for arbeidsgiver. Kvinner som ammer kan også i den forbindelse kreve redusert arbeidstid. Arbeidstakere med redusert arbeidstid har etter loven

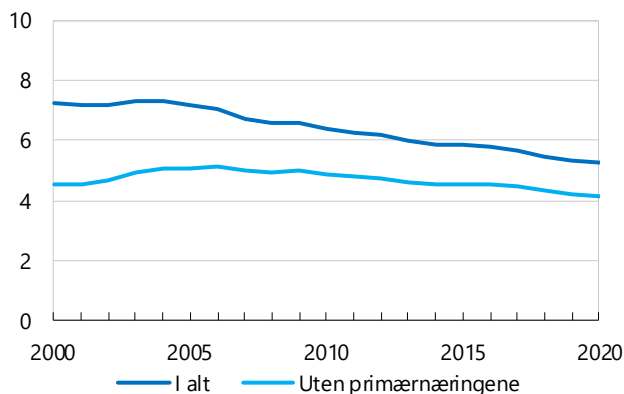
fortrinnsrett til å øke sin arbeidstid når en stilling blir ledig i virksomheten, gitt at stillingen er tillagt de samme arbeidsoppgavene.

Tilknytningsformer

I norsk arbeidsliv er det vanligste å være ansatt lønnskaker. I 2020 var nærmere 95 prosent av alle sysselsatte lønnskakere ifølge nasjonalregnskapet, mens de resterende var selvstendige⁸. Andelen selvstendige er særlig høy i noen yrker og bransjer, så som i primærnæringene. I primærnæringene har andelen selvstendige falt fra nærmere 80 prosent til drøye 50 prosent 2020, i øvrige næringer har andelen avtatt til vel 4 prosent, jf. figuren under. Også i bygg- og anleggsnæringer, der innslaget av selvstendige tradisjonelt har vært relativt høyt, har andelen gått ned i denne perioden.

Norge: Selvstendige

Prosent av alle sysselsatte

Kilde: SSB Nasjonalregnskapet / NHO

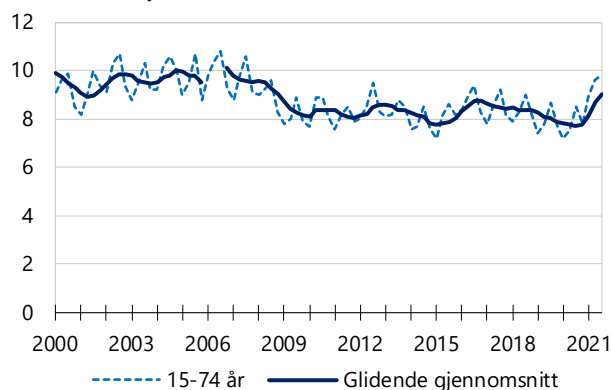
Arbeidsmiljøloven slår fast at hovedregelen i norsk arbeidsliv er faste ansettelse, men loven åpner etter bestemte kriterier for at det kan inngås midlertidige ansettelse når arbeidet er av midlertidig karakter eller er et vikariat for en annen. I 2015 ble det innført adgang til å ansette midlertidig for en periode på inntil ett år, samtidig som det ble innført visse begrensninger i bedriftenes adgang til å benytte seg av denne muligheten. Stortinget behandler nå regjeringens forslag⁹ om å oppheve denne generelle adgangen.

I 2020 var 197 000 personer midlertidig ansatt ifølge SSBs arbeidskraftsundersøkelse (AKU). Det

utgjør knapt 8 prosent av alle sysselsatte. Andelen var høyere før 2009, og har siden vært ganske stabil.

Midlertidig ansatte

I prosent av alle sysselsatte lønnskakere

Kilde: SSB/NHO Det er brudd i statistikken i 2006 og 2021

Før 2000 var det ikke tillatt å leie ut arbeidskraft fra bemanningsforetak, med unntak av for enkelte yrker som blant annet kontor, regnskap eller butikkarbeid. Det var også i enkelte tilfeller anledning til å søke om dispensasjon fra lovens forbud.

Utleie av arbeidskraft var, med visse unntak, forbudt frem til lovendringen i 2000. Da ble det adgang til å leie ut fra bemanningsbedrifter i alle yrker, men det ble lagt begrensninger¹⁰ på når slik innleie kunne tas i bruk. Vilårene for slik innleie er nesten tilsvarende vilårene for å kunne ansette midlertidig, dvs. når arbeidet er av midlertidig karakter eller noen vikarierer for en annen. Loven åpner i tillegg for innleie etter avtale med de tillitsvalgte hos innleier når virksomheten er tariffbundet. Fra 2019 må en slik avtale inngås med en fagforening med innstillingsrett, dvs. et fagforbund med minst 10 000 arbeidstakere som medlemmer.

Utleie av arbeidskraft kan være krevende å måle siden det ikke fremgår av den ordinære arbeidsmarkedsstatistikken. Fafo har nylig laget en rapport¹¹ som ser på ulike målemetoder og omfang. En kilde er statistikken over fakturerte timer fra NHO Service og Handel. Innleieandelen økte særlig i årene etter 2005. Innleie påvirkes av konjunktursvingninger, og forhold som en koronanedstengt økonomi i 2020. Utleieandelen fra den tradisjonelle bemanningsbransjen har ellers ligget ganske stabilt

⁸ Se Økonomisk overblikk 2/2019 om bedriftenes behov for fleksibilitet og årsaker til bruk av ulike tilknytningsformer.

⁹ Prop. 35 L (2021–2022).

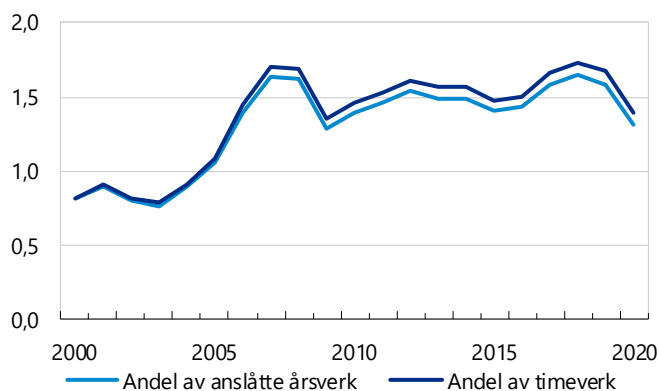
¹⁰ Arbeidsmiljøloven § 14-12 og arbeidsmarkedsloven § 27.

¹¹ Fafo-notat 2021:17, Omfanget av inn- og utleie i norsk arbeidsliv.

rundt 1,5 prosent når dette måles som andel av anslåtte årsverk eller timeverk.

Utleie av arbeidskraft

Årsverk/timeverk i NHOSHs virksomheter

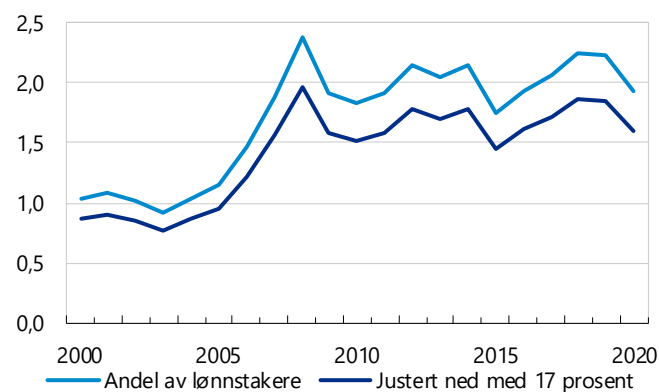

Kilde: Fafo / NHO Korrigert for uorganiserte virksomheter

En annen tilnærming er å ta utgangspunkt i SSBs statistikk for bransjen utleie av arbeidskraft, og justere disse tallene ned fordi ikke alle arbeidstakere i bransjen leies ut, for eksempel administrative stillinger og aktivitet som ikke er utleie. Fafo setter skjønnsmessig denne justeringsfaktoren til 17 prosent. Bildet blir det samme. Den justerte andelen lønnstakere (personer) som er utleid gjennom et bemanningsforetak lå mellom 1,7 og 1,9 prosent i store deler av perioden fra 2012 til 2019.

Utleie av arbeidskraft

Antall lønnstakere. Hovedstillinger

Kilde: Fafo / NHO Brudd i 2007 (ikke-bosatte kommer inn) og 2015 (a-ordningen).

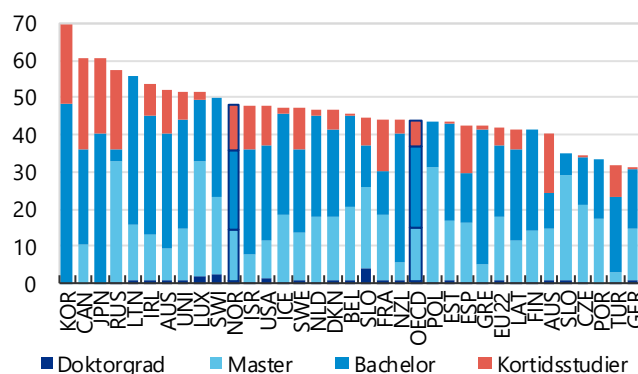
Utdanningsnivået

Utdanningsnivået i Norge endres sakte, men har økt de siste 20 årene. Personer som forlater arbeidsstyrken, har i gjennomsnitt kortere utdanning enn de som kommer til. Det bidrar til å heve det gjennomsnittlige utdanningsnivået. Sett i forhold til andre land har Norge en forholdsvis høyt utdannet arbeidsstyrke for gruppen 25-34 år, jf. figuren under.

Et høyt nivå på denne gruppen er viktig for å nå et høyt utdanningsnivå også fremover.

Høyere utdanning

2017. 25-34 år. Prosent av alle

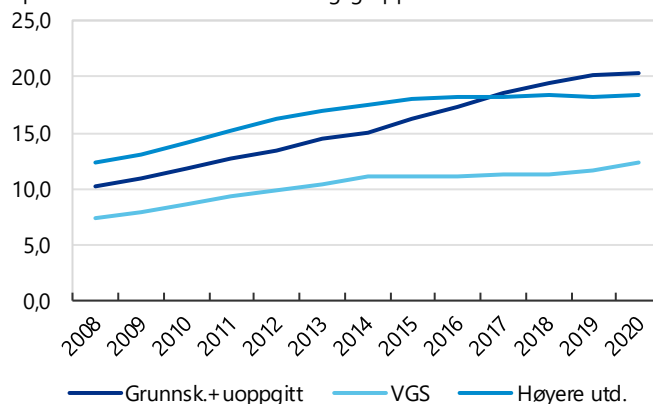

Kilde: OECD Education at a Glance 2018 / NHO

Innvandrere utgjør en betydelig del av arbeidskrafttilgangen i Norge, men det er vanskeligere å måle utdanningsnivået for denne delen av arbeidsstyrken. Det må ses i sammenheng med at mange har formell utdanning fra andre land som ikke så lett lar seg oversette til det norske utdanningssystemet. Den betydelige andelen sysselsatte med innvandrerbakgrunn innebærer derfor en relativt stor usikkerhetsfaktor når man skal vurdere kompetansesammensetningen i arbeidsmarkedet. Andelen innvandrere med grunnskole eller uoppgitt har økt siden 2008. Både fordi antall med grunnskoleutdanning i befolkningen utenom innvandrerbefolkningen har gått ned, men også fordi gruppen innvandrere med grunnskole som høyeste registrerte utdanning har nær doblet seg i antall i løpet av denne perioden, jf. figuren under.

Innvandring etter utdanningsnivå

I pst. av totalen for hver utdanningsgruppe

Kilde:

3.2 Driverne til morgendagens arbeidsliv

Hvordan arbeidslivet vil arte seg om 10-20 år avhenger både av etterspørsels- og tilbudssiden i arbeidsmarkedet, av samspillet mellom de to, og av hvordan vi som samfunn velger å møte underliggende utviklingstrekk, for eksempel gjennom reguleringer.

Selv om mange av driverne synes nokså åpenbare, er de alle usikre, både med tanke på utviklingstrekk, tempo og konsekvenser. Vår evne til å forutsi hva morgendagen bringer er begrenset. Det følgende må derfor leses som en nokså overordnet beskrivelse av sentrale drivere og mulige virkninger på økonomien.

Fremtiden er koronafri

Pandemien førte til dramatiske endringer i arbeidsmarkedet. Fra første til andre kvartal i fjor gikk knapt 80 000 personer fra sysselsetting til ledighet eller utenfor arbeidsstyrken. I samme tidsrom steg den registrerte arbeidsledigheten til det høyeste nivået i moderne tid. Ikke siden depresjonen på 1930-tallet har arbeidsledighetsraten vært høyere.

Åpningen etter pandemiutbruddet i september, førte til at mange virksomheter økte aktiviteten på samme tid. Dermed melder rekordmange bedrifter om knapphet på arbeidskraft. Det har sammenheng med at friksjonene i arbeidsmarkedet kan bli høyere under en lavkonjunktur (Dale-Olsen, 2016). I en lavkonjunktur avtar sannsynligheten for å motta et bedre jobbtilbud. Da vil færre slutte i jobbene sine. Mobiliteten går ned. Når økonomien så åpner opp, øker mobiliteten igjen fordi mange bedrifter ønsker å rekruttere på samme tid.

Pandemien har også vist avhengigheten av utenlandsk arbeidskraft. Innreiserestriksjoner har ført til redusert tilgang på utenlandsk arbeidskraft. I 2019 var hver sjettede bosatte sysselsatte innvandrere. I tillegg kommer korttidsarbeidsinnvandrere. Gjennomsnittet skjuler betydelig næringslivsvariasjon. Andelen er særlig høy i reiseliv, der rundt fire av ti av de sysselsatte har innvandrerbakgrunn, men er også høy i transport, bygg og anlegg og industri. Under pandemien meldte blant annet verftene om at innreiserestriksjonene førte til knapphet på arbeidskraft og redusert aktivitet.

I reiseliv er også gjennomstrømningen av arbeidskraft betydelig høyere enn i andre næringer, jf. (Dale-Olsen, 2016). Når gjennomstrømningen er

høy, kan en markant og relativt langvarig svak markedsituasjon ha ført til at mange har sluttet i denne næringen, til fordel for utdanning, jobb i andre næringer eller har forlatt den norske arbeidsstyrken mer eller mindre permanent. Arbeidstakere kan forlate arbeidsstyrken ved at man går over til den rekken med trygdeordninger som finnes i Norge eller ved at arbeidstakere har forlatt landet. Samtidig har rekrutteringen til reiselivsnæringen vært lav under pandemien. I perioden med særlig strenge smitteverntiltak har antallet utlyste stillinger vært halvert sett i forhold til pre-korona-nivå.

Knapphet på arbeidskraft fører til tapte verdiskaping både i dag og i fremtiden. I fjerde kvartal meldte nesten halvparten av NHO-bedriftene om knapphet på arbeidskraft begrenset investeringene.

Fremtiden er rikere

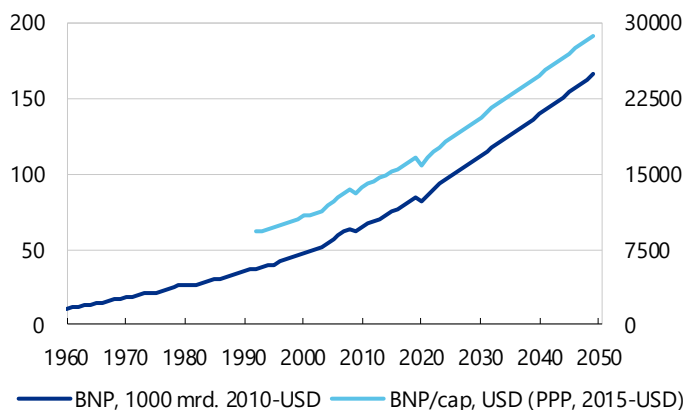
Tross store og små kriser og tilbakeslag har global verdiskaping per innbygger økt med 2³/₄ prosent årlig siden 1960. Flere forhold tilsier at veksten vil avta fremover. I de mest produktive landene ("fronten") er en del éngangsskift, så som urbaniseringen, utdanningsrevolusjonen og kvinners inntog i arbeidslivet, langt på vei unnagjort, og kan ikke gjenntas. I vekstøkonomiene reduseres gapet til fronten og dermed potensiell vekst basert på gjeninnhentning. Så langt har den "fjerde industrielle revolusjonen", herunder kunstig intelligens, tingenes internett og stordata, ikke maktet å løfte veksten i produktiviteten, og det er stor usikkerhet og uenighet om den faktisk vil det. Tendenser til økte spenninger og mer proteksjonisme kan svekke vekstevnen.

OECD-sekretariatet la i sine langsiktige beregninger til grunn en gjennomsnittlig årlig økning i BNP per innbygger rundt 2 prosent frem mot 2060. Dette gir likevel mer enn en dobling av produksjonen per innbygger over perioden. Gjennomsnittsinbyggeren vil dermed få adskillig mer å rutte med enn i dag. Den globale etterspørselen etter varer vil dermed holde seg høy.

For Norge, som er en moden økonomi, med allerede høy yrkesdeltaking og høyt produktivetsnivå, og dessuten en aldrende befolkning, vil veksten i BNP per innbygger bli lavere enn dette. Vi anslår at norsk fastlandsøkonomi vil vokse med 1,4 prosent frem mot 2040. Finansdepartementet anslår i Perspektivmeldingen (PM21) en årlig økning på 1,3 prosent frem til 2060. (Men selv dette er dobbelt så mye som veksten i tiåret før koronakrisen.). Med økende

inntekt vris etterspørsel og produksjon over mot tjenester. I Norge sto vareproduksjonen i 1970 for om lag 40 prosent av Norges verdiskaping.

Globalt BNP

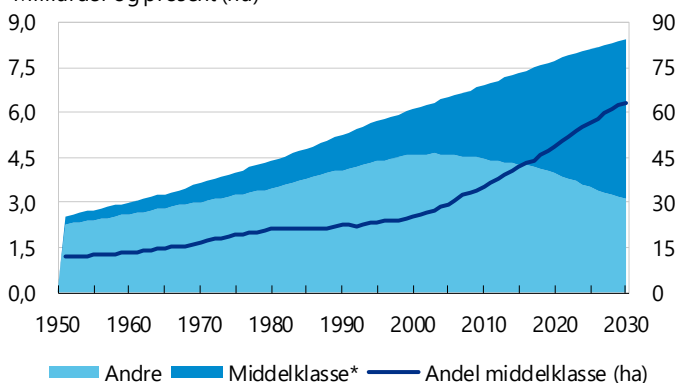

Kilde: Refinitiv Datastream / WDI / IEA / Our World In Data / Oxford Ec. / NHO

Dette kommer også til uttrykk internasjonalt. Det er middelklassen som driver veksten. En stadig høyere andel av jordens befolkning kan defineres som middelklasse. Ved årtusenskiftet hadde bare hver fjerde globale innbygger mer enn USD 10 per dag til rådighet. Tross sterk befolkningsvekst, er denne andelen nå doblet, og enda flere vil det bli fremover. De neste ti årene vil den globale middelklassen legge på seg ytterligere 1½ milliard individer – det dobbelte av anslått befolkningsvekst i perioden.

Global befolkning

Milliarder og prosent (ha)

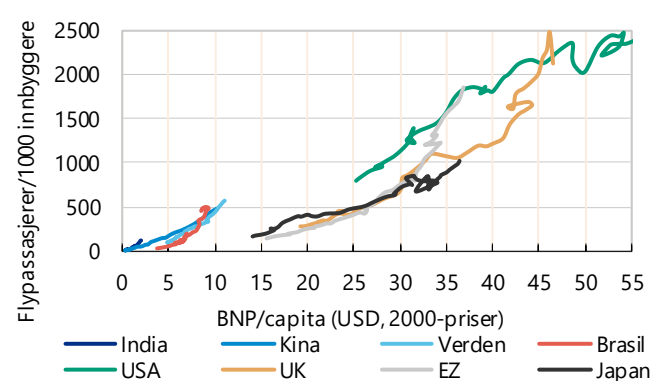
*) \$10-100/dag.
Kilde: OECD Trends Shaping Education 2019 / NHO

En stadig større global middelklasse vil også endre det globale forbruksmønsteret, med en vridning av etterspørselen over mot varer og tjenester med høyere inntektselastisitet. En mindre del av inntekten vil bli brukt på mat og nødvendighetsgoder, flere vil få råd til varige og ikke-varige forbruks-goder, og mer av inntekten vil bli brukt på opplevelser, herun-

der reiser. Som vist under, er det en sterk sammenheng mellom inntektsnivå og antall flyreiser per innbygger. I de folkerike, men mindre rike landene er antall flyreiser lavt, men veksten sterk.

BNP/capita and flypassasjerer*

1970-2019

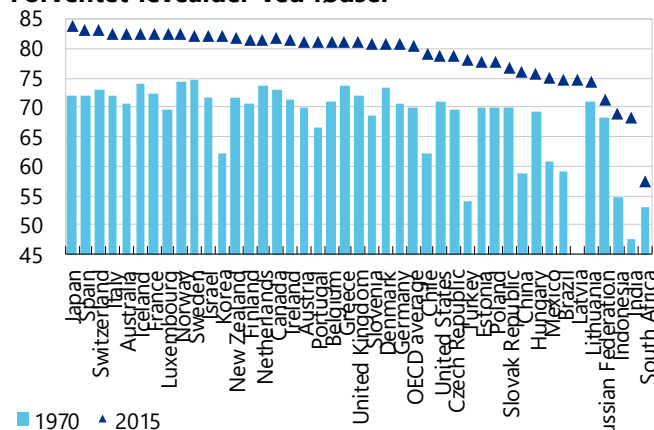
*) Innen- og utenlandske, etter flyselskapets registreringssted
Kilde: WB WDI/Thomson Datastream/NHO

Fremtiden er gråere

En av de minst usikre faktorene fremover, er befolkningsutviklingen. Brorparten av de som skal befolke verden i 2050 er her allerede, og alle vil da være nærmere tretti år eldre.

Takket være høyere levestandard, bedre helse og lavere barnedødelighet har forventet levealder økt jevnt og trutt gjennom de siste hundre årene. For 60 år siden kunne den globale gjennomsnittsinnyggeren forvente å bli 53 år gammel. Nå er forventet levealder 20 år lenger. I industrilandene steg forventet levealder fra 70 år i 1970 til 80 år i 2015. I Norge var økningen åtte år i samme periode.

Forventet levealder ved fødsel

Kilde: OECD Trends Shaping Education 2019 / NHO

Økningen vil neppe stoppe her. Legevitenskapen vil gjøre nye fremskritt. Flere vil overleve alvorlige sykdommer underveis. Statistisk sentralbyrå (SSB) legger til grunn at de som fødes i 2050 vil ha utsikter til

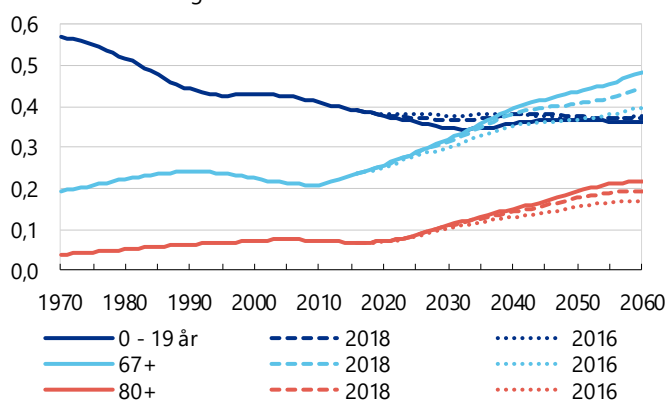
å bli vel 96 år i gjennomsnitt, et par år mer enn i dag. I løpet av 30 år kan det imidlertid skje mye innen legevitenenskapen som kan endre grunnlaget for denne antakelsen.

Kombinasjonen av lavere fødselstall og høyere forventet levealder vil medføre en kraftig aldring av befolkningen fremover. I 2060 anslår SSB at det vil være vel 700 000 flere innbyggere i Norge. Over samme tidsrom vil befolkningen over 80 år øke med nærmere 500 000.

Dette vil i betydelig grad vri forholdet mellom befolkningen i arbeidsfør alder og øvrig befolkning. Nå går det fire personer i alderen 20-66 år på hver person over 67 år. Om førti år vil forholdet være 2:1. Dersom gruppen i arbeidsfør alder gradvis justeres i tråd med levealder, kan endring i forholdstallene mellom arbeidsfør versus alderspensjonist bli høyere. Tilsvarende forholdstall for befolkningen over 80 år vil gå fra 14:1 nå til snaut 5:1 i 2060. Revisjonene av SSBs befolkningsfremskrivninger over de siste årene har medført sterkere aldring enn tidligere antatt, jf. figuren under.

Demografiske forholdstall

Andel av befolkning 20-66 år

Kilde: Finansdepartementet, PM21/NHO

Yrkesdeltakingen synker kraftig etter fylte 60 år. Mens syv av ti 60-åring er i jobb, gjelder dette bare fire av ti 65-åring og én av ti 70-åring. I tillegg jobber de eldste langt færre timer pr. uke. SSB anslo i 2018 at den forventede aldringen av befolkningen isolert sett ville redusere sysselsettingsandelen med 0,6 prosentpoeng fra 2017 til 2031. Med mindre innvandring og raskere aldring, jf. figuren over, vil denne effekten være enda noe sterkere nå.

Endringer i regelverket for alderspensjon har imidlertid trukket opp yrkesdeltakelsen. Hvis aldersgruppen mellom 62 og 74 år utsetter avgang fra arbeidslivet med ett år i løpet av en tiårsperiode vil

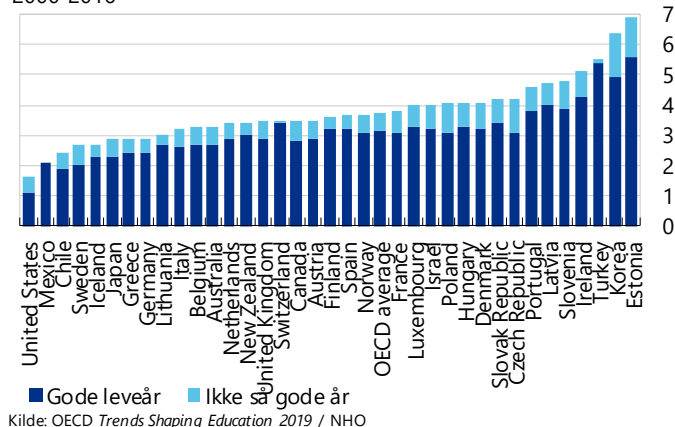
dette gi en årlig bedring av budsjettene tilsvarende 1,2 mrd. 2021-kroner hvert år, basert på en jevn innfasing. Samlet sett øker dette handlingsrommet om ti år med 12 mrd. kroner. Digitaliseringen kan også bidra positivt. I desember i år svarte 8 prosent at digitale løsninger har bidratt til å øke muligheten for å la ansatte stå lengre i jobb. I tillegg vil flere digitale og dermed mindre fysisk krevende jobber kunne gjøre det lettere å jobbe også i høyere alder. Større krav til kognitive ferdigheter kan trekke i motsatt retning. Det vil også teknologien bidra til, gjennom at flere overlever alvorlig sykdom, men får helsemessige utfordringer i etterkant og flere lever også lengre med kroniske sykdommer.

Så langt har brorparten av de "ekstra" leveårene i hovedsak kommet som såkalte gode leveår, jf. figuren under. Med gode leveår menes år der den enkelte er ved rimelig god helse, og kan antas å greie seg mer eller mindre uten andres hjelp. Om dette også vil gjelde fremover, blir belastningen på helse- og omsorgstjenestene mindre.

Samtidig er det ikke alle sykdommer og lidelser der legevitenenskapen har kommet like langt, og der flere eldre derfor vil innebære langt flere hjelpetrengende enn i dag. OECD anslår at om lag 1½ prosent av befolkningen i industrilandene er demente i dag, men at andelen vil ha økt til 2¼ prosent om 20 år. For Norges del anslår OECD nærmere 50 000 flere demente om 20 år, dvs. tilsvarende om lag et årskull.

Endring i forventet levealder ved fødsel

2000-2016

Kilde: OECD Trends Shaping Education 2019 / NHO

Den vesentligste konsekvensen av aldringen er at langt flere mennesker kommer til å være sysselsatt innen helse og omsorg fremover. Kompetansebehovet endres også med en stadig eldre befolkning. Årsaken er at vi trenger mer helsehjelp senere i livsløpet. Dette øker behovet for helsepersonell i årene

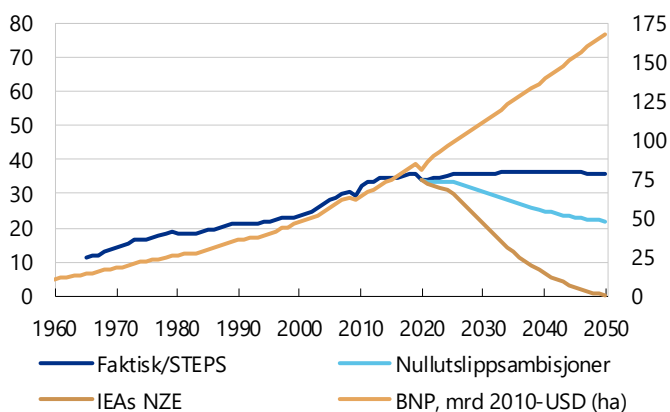
som kommer forutsatt samme kvalitet som dagens tilbud og samme måte å løse oppgavene på. Selv om vi klarer å effektivisere helsesektoren vil trolig ikke dette kunne avhjelpe på bemanningsbehovet vesentlig. Dette er en felles utfordring for de fleste europeiske land. Mer systematisk bruk av helseteknologi, både i helsevesenet og i hjemmene vil likevel bidra til å dempe disse utfordringene.

Aldringen vil imidlertid påvirke sammensetningen av etterspørselen også på andre områder. I Japan passerte salget av bleier til voksne salget av barnebleier for rundt ti år siden. I Kina vil det samme skje om under fem år. Flere godt voksne som skal klare seg selv så lenge som mulig fordrer flere lettstelte, trygge boliger. Godt voksne som har det de trenger av fysiske gjenstander vil trolig heller etterspørre tjenester.

Fremtiden er grønn

Vår tids største utfordring er klimakrisen. Dersom global oppvarming ikke skal øke mer enn halvannen grad fra førindustriell tid, må netto klimagassutslipp grovt anslått ned til null innen midten av hundreåret. Dette bør fortrinnsvis skje uten at global aktivitet stagnerer, eller går ned. Dels fordi økonomisk vekst er en forutsetning for fortsatt bedring i global velferd og innfrielse av FNs tusenårs mål, og dels fordi folk ikke vil godta klimatiltak om de medfører lavere levestandard. Sistnevnte forsterkes av at gevinstene ved mindre oppvarming kommer siden, mens kostnadene melder seg her og nå.

CO₂-utslipp i mrd. tonn og globalt BNP

Kilde: Refinitiv Datastream / WDI / IEA / Our World In Data / Oxford Ec. / NHO

Figuren over illustrerer hvilken formidabel utfordring menneskeheten står overfor. I flere hundre år har verdiskapingen per innbygger økt, drevet av teknologisk fremgang og rikelig tilgang på karbonbasert energi. De siste femti årene er globale CO₂-

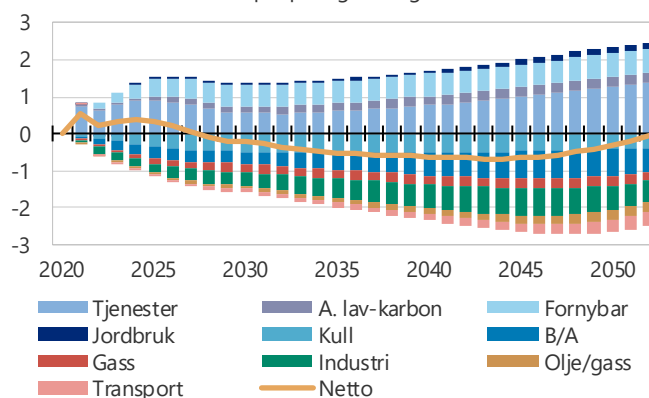
utslipp om lag tredoblet. Fremover skal den økonomiske veksten fortsette, mens utslippene må kuttes til null. Dette innebærer en frikobling av økonomisk vekst fra energibruk ("energieffektivisering"), en sterk økning i fornybar energi og dessuten fangst og lagring, eventuelt også gjenbruk av CO₂.

Dette vil nødvendiggjøre en total omlegging av våre energisystemer, men vil også medføre betydelige omlegginger av nærings-, transport- og bosettingsstruktur, for uten utvikling av ny, kommersiell teknologi for å få dette til. Det vil føre for langt å beskrive dette i detalj her, men i stort skal produksjonen av karbonbasert energi ned og produksjon av fornybart (sol, vind, vann mm.) kraftig opp.

Som IMF illustrerte i sin halvårsrapport i fjor høst, er et nullutslippsscenario mulig, men vil kreve et bredt sett av virkemidler med store konsekvenser for inntekter og arbeidsplasser. Noen vil tjene, andre vil tape. Relativt til en referansebane vil aktivitet og sysselsetting avta i karbonbasert energiproduksjon, industri, transport og bygg og anlegg, og øke i blant annet tjenestesektoren, jf. figur under.

Global sysselsetting etter sektor

Avvik fra referansebane i pst.poeng. Bidrag

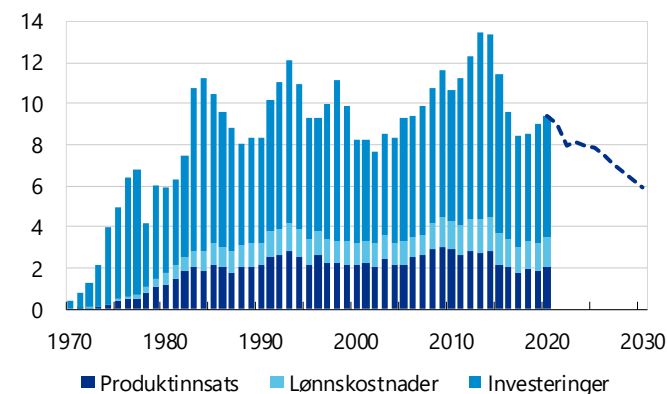

Kilde: IMF WEO 2020-II / NHO

Norges olje- og gassnæring sysselsetter direkte knapt 60 000 personer og indirekte ytterligere (100 000). Norsk sokkel er moden. Brorparten av de store funnene ligger tilbake i tid. Oljedirektoratet regner med en liten produksjonsøkning de nærmeste tre-fire årene, men deretter ventes nedgang. I 2050 anslås samlet produksjon til 80 millioner Sm³ oljeekvivalenter, 65 prosent under dagens nivå. Dette vil dra ned både investeringsaktivitet og annen etterspørsel fra oljevirksheten, og redusere både den direkte og indirekte sysselsettingen.

Etterspørsel fra oljevirkksomheten

Prosent av Fastlands-BNP

Kilde: Finansdepartementet, NB22/NHO

Hvor bratt nedturen blir, er avhengig av flere forhold. På den ene siden vil strammere klimapolitikk og raskere utvikling av fornybar teknologi kunne gi en brattere nedtur enn angitt, på den andre siden kan tregere utrulling av fornybar energi og/eller utvikling av gassbasert hydrogen ("grått hydrogen") gi en tregere nedgang.

Samtidig vil den grønne omleggingen åpne en rekke muligheter for produksjon, formidling, lagring og bruk av fornybar energi, der Norge og norsk næringsliv antas å ha fortrinn på en rekke områder, så som vannkraft og havvind. Transportsektoren må legges om. Det må utvikles og implementeres mer intelligente energistyringssystemer. Bygg må bli mer energieffektive.

Fremtiden er vektløs

En økende andel av både vare- og tjenesteproduksjonen blir digitalisert. Verden er nå inne i det som ofte benevnes som den fjerde industrielle revolusjonen, med kvantesprang innen digital teknologi, herunder utvikling av kunstig intelligens/maskinlæring, sensorteknologi og tingenes internett og stor-data, herunder kontinuerlig økning av prosesserings- og lagringskapasitet og digital kommunikasjon.

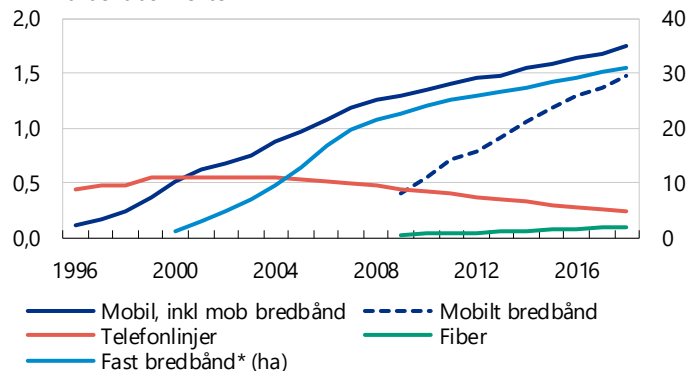
Denne utviklingen har pågått i flere tiår. Eksempelvis startet utbyggingen av mobilnettet i industrilandene for vel 25 år siden, fast bredbånd omtrent fem år senere, og mobilt bredbånd ytterligere vel fem år etter, jf. figuren under.

Et talende uttrykk for utbyggingen av den digitale infrastrukturen er anslag på hvor stor del av jobbene i ulike økonomier som kan utføres hjemmefra. I en NBER-studie anslås at rundt fire av ti jobber i høyinntektslandene kan utføres hjemmefra. Dette sier

både noe om typen jobber (PC-baserte) og nødvendig utbredelse av teknologi.

OECD: Tele-/internettkommunikasjon

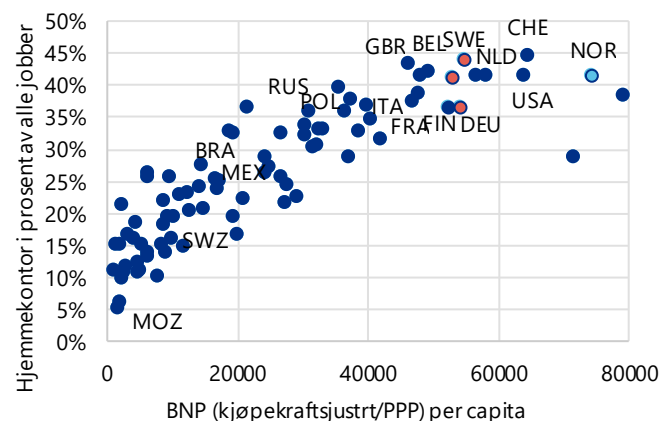
Milliarder abonnenter

*) Abonnenter/100 innbyggere

Kilde: OECD Digital Economy Outlook 2020 / NHO

BNP per capita og hjemmekontorpotensiale

Kilde: Dingel og Neiman 2020 / NHO

Store deler av dette hjemmekontorpotensialet ble tatt ut da myndighetene stengte ned sine økonomier i koronapandemiens første smittebølge i fjor vår. Fordi ansatte kunne sendes hjem og fortsette sin produksjon hjemmefra, ble aktivitetssvikten mye mindre enn den kunne blitt. Bedrifter, myndigheter og organisasjoner fortsatte sin produksjon mer eller mindre uforstyrret. Land som hadde større innslag av personrettet tjenesteyting og relativt sett færre PC-jobber ble hardere rammet av nedstengningen. En tilsvarende momentan fysisk forflytning av produksjonen – fra kontor til hjem – har verden aldri tidligere sett maken til. For bare et tiår siden ville den heller ikke vært mulig, fordi infrastrukturen ikke lå til rette for det.

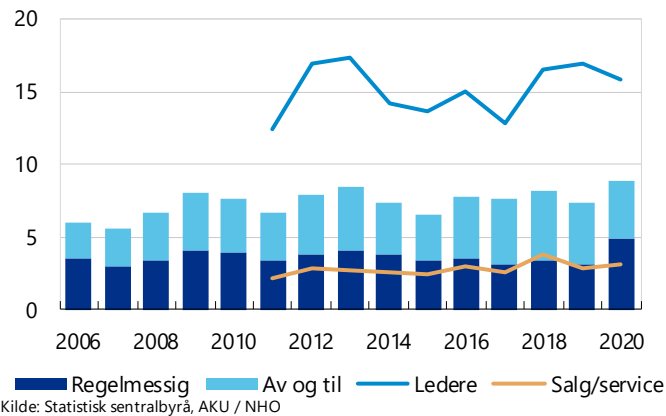
Parallelt med hjemmflyttingen ble digitale møteplasser tatt i bruk i et helt annet omfang enn før. I et knippe store land (der tall foreligger) var nedslastingene av møteplasser som Teams, Zoom og Google

Hangout under nedstengningen i midten av mars i fjor 15-20 ganger større enn i kvartalet forut.

Koronasjokket medførte at virkeligheten innhentet formalitetene. Ifølge Arbeidskraftundersøkelsen har bare 7-8 prosent av de ansatte avtale med arbeidsgiver om at de kan jobbe hjemmefra regelmessig eller av og til, jf. figuren under. Andelene varierer mellom yrkesgrupper, fra rundt 15 prosent av lederne til rundt 3 prosent av dem som driver med salg og service. Dette er langt lavere enn andelen som faktisk tok i bruk hjemmekontor da Norge stengte ned. Ifølge en undersøkelse Norstat gjorde for Fafo hadde mer enn seks av ti hjemmekontor i annen halvdel av mars i fjor, og syv av ti av disse var hjemme fire dager eller mer.

Ansatte m avtale om arbeid i egen bolig

Prosent. Total for undergrupper

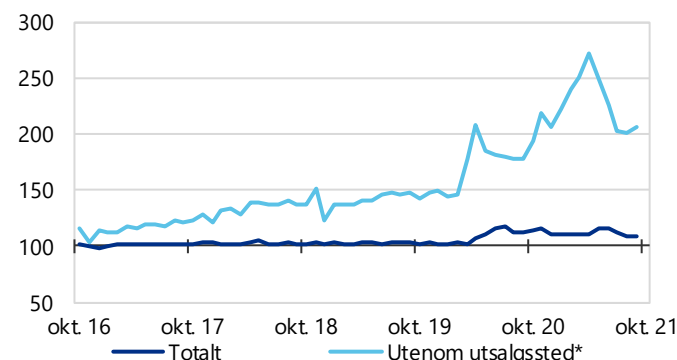

Bruken av hjemmekontor ser ut til å fortsette, selv om omfanget nok vil avta når pandemien er endelig over. Vel 60 prosent av NHOs medlemsbedrifter svarte i november at de i noen eller stor grad vil erstatte fysiske møter og jobbreiser med digitale møteplasser. I tillegg har flere bedrifter installert flere digitale løsninger under pandemien, som for eksempel egenbetjente kasser i butikk og økt tilbudet av varer over nett. Automatiske betalingsløsninger og netthandel krever utforming, installasjon og drift, og alle oppgaver utføres av personer med IKT-kompetanse. Dette kommer på toppen av den digitaliseringsbølgen som allerede var i gang i forkant av pandemien. Digitaliseringsbølgen ser derfor ut til å ha skutt fart under pandemien, og i november svarte 55 prosent i NHOs undersøkelse at de vil ha større etterspørsel etter IKT-kompetanse de neste fem årene sett i forhold til de foregående fem årene.

Koronakrisen bidro også til endret adferd på andre områder. Smittevern hensyn bidro til at både serveringssteder, butikker og andre tok i bruk digitale bestillings- og betalingsløsninger, så som QR-koder. Parallelt ble kundene tvunget til å ta i bruk slike løsninger. Fra februar til mars i fjor steg netthandelen med 21 prosent. Måneden etter steg den nye 17 prosent. Da Norge gjenåpnet i april i år var netthandelen nesten dobbelt så høy som 2019-gjennomsnittet. Siden har den falt, men fortsatt er netthandelens andel av samlet detaljomsetning over førkrisenivået.

Norge: Detaljomsetning

Volumindeks, 2015=100

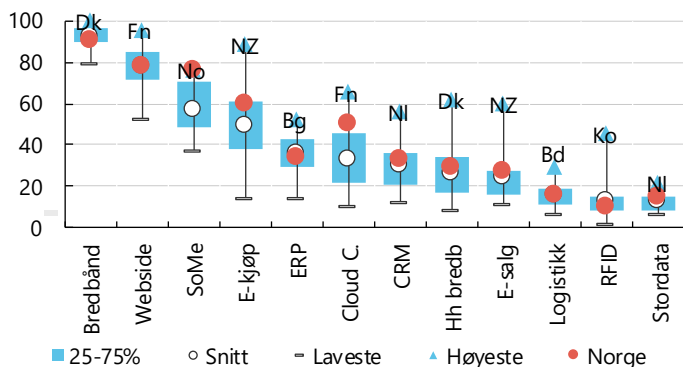
*NACE 47.9 Detaljomsetning utenom utsalgssted inkl. postordre og handel via Internett, samt direkte salg, dørsalg, via salgsmatemater mv.
Kilde: Refinitiv Datastream / Statistisk sentralbyrå / NHO

Utviklingen vil fortsette. Den digitale infrastrukturen vil bli stadig bedre og mer omfattende. Dette vil i seg selv øke bruken av digitale verktøy, både i bredde og dybde. Ikke overraskende er det store variasjoner mellom industrilandenenes bedrifter i hvor langt de er kommet i digitaliseringen på ulike områder. Ifølge OECDs *Digital Economy Outlook 2020* er over 90 prosent av bedriftene med over 9 ansatte i gjennomsnittlandet tilknyttet fast bredbånd, 78 prosent har egen hjemmeside, 57 prosent bruker sosiale media og 49 prosent netthandler. Men så faller andelene, til 30-36 prosent på CRM, digital ressursbehandling og bruk av skybaserte tjenester, 24 prosent på e-salg og 13-15 prosent på bruk av stordata, radiofrekvensidentifisering (RFID) og digital logistikkstyring.

Det kan diskuteres om hvor sannsynlig det er at alle små bedrifter vil ta i bruk alle disse teknologiske løsningene, men gapet mellom fronten og de som ligger bak tyder i hvert fall på at det er potensial for en viss gjeninnhenting. For de tolv kategoriene av IT-verktøy og -aktiviteter som er gjengitt i figuren under, er det gjennomsnittlige gapet i bruksandeler mellom høyeste og laveste hele 42 prosentenheter.

Spredning av IT-verktøy og -aktiviteter*

Pst. av bedrifter med 10 ansatte eller mer

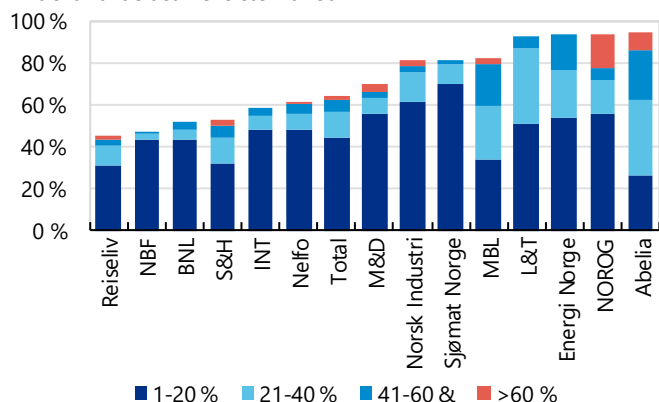
* ERP: Enterprise Resource Planning, RFID: Radio Frequency Identification.
Source: OECD Digital Economy Outlook 2020 / NHO

På mange vis er Norge et av de mest digitaliserte land i verden. Hele 99 prosent av befolkningen brukte internett i 2019. Bare Island lå høyere. Samme år kjøpte 82 prosent av befolkningen varer og tjenester over internett, tredje høyest i verden. Norge har dessuten den høyeste andelen bedrifter, 76 prosent, som gjør bruk av sosiale medier.

I oversikten over IT-bruken i bedriftene ligger Norge likevel samlet sett ikke så godt an, i gjennomsnitt for de tolv kategoriene bare 5 prosentenheter over gjennomsnittet for alle industriland, og i gjennomsnitt 19 prosentenheter under det ledende landet. Blant annet ligger norske bedrifter langt bak på tilgang til høyhastighets bredbånd, omfang av e-salg og bruk av RFID. I lys av hvor langt fremme norske bedrifter og innbyggere er på andre områder er dette litt overraskende, og det illustrerer at utviklingen på ingen måte er over.

Omfang av hjemmekontor

Andel av arbeidstimer siste måned

Kilde: NHOs arbeidsmiljøbarometer 2021

Hjemmekontor eller fjernarbeid vil fortsette. I 2020 gjennomgikk vi hvordan pandemien ville påvirke bruken av hjemmekontor under og etter pandemien.

Undersøkelsen viste at virksomhetene ville benytte fjernjobbing mer etter pandemien enn de hadde gjort før pandemien. Spørsmålene om hvor utbredt hjemmekontor er ble gjentatt i vårt arbeidsmiljøbarometer i desember. Knappt halvparten av medlemsbedriftene svarer at inntil 20 prosent av arbeidet er utført på hjemmekontor, mens 20 prosent svarer at mer enn 20 prosent av arbeidet er utført på hjemmekontor.

Både digitale møter og netthandel er eksempler på tannpastaen som ikke vil la seg presse tilbake på tuben. Da vi spurte våre medlemsbedrifter for ett år siden svarte syv av ti at digitale møter ville erstatte fysiske i noen eller stor grad. Etter dette har virksomhetene gjort seg erfaringer med den nye arbeidsformen, og ikke overraskende finner vi en noe lavere andel i undersøkelsen fra desember i år. Likevel svarer hele 60 prosent at fysiske møter, jobbreiser og andre møteplasser vil bli erstattet med digitale møteplasser. Dette kan påvirke behovet for konferanselokaler, kollektivtransport, flyreiser med mer.

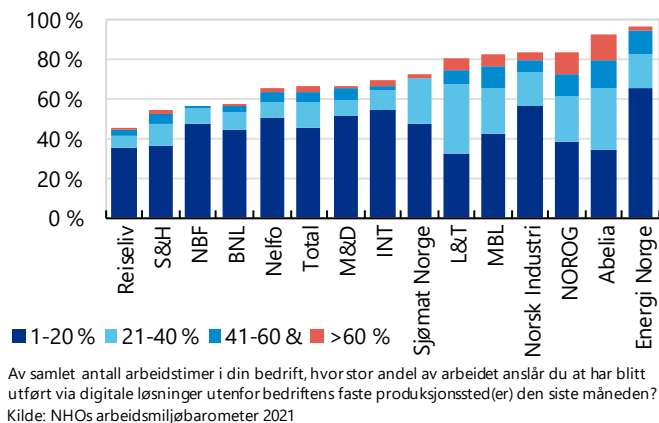
Her er logikken åpenbar. Mange typer digitale møter fungerer dårligere enn fysiske. Det er lettere å passiviseres, ikke-verbal kommunikasjon svekkes og dialog blir vanskeligere. Men digitale møter sparer store ressurser knyttet til reisetid og -kostnader og vil derfor både erstatte møter og muliggjøre møter som ellers ville blitt vurdert som for tid- og kostnadskrevenende. Bedrifter kan rett og slett ikke forsvare å bruke penger på fysiske møter der digitale møter er nesten like gode, og enda mindre om konkurrentene ikke gjør det heller. Omfanget kan dessuten økes med bedre virtuelle løsninger, som teknisk sett er mulig allerede.

Fjernjobbingen vil fortsette, også dette fordi det er vinn-vinn både for ansatte og bedriften. Den ansatte får mer fleksibilitet til å velge ulike jobbløsninger avhengig av oppgaver, sparer reisetid og bedrer sine muligheter for å balansere jobb og familieforpliktelser. Bedriften vil kunne få mer motiverte ansatte og vil, litt avhengig av hvordan arbeidet organiseres, kunne frigjøre arealer og dermed spare kostnader, selv om noe vil motsvares av økte kostnader til innkjøp og drift av IT-utstyr. Om ansatte må være hjemme pga. lettere sykdom vil de fortsatt kunne jobbe, eller delta på møter. Ved at fjernjobbing muliggjør større pendleravstander og andre pendlertider får samfunnet bedre utnyttelse av både arealer og kollektivkapasitet.

Fjernjobbing skjer imidlertid også som et ledd i å forbedre produksjonsprosesser. Bygg og anlegg melder om at tidligere fysiske møter med potensielle kunder erstattes av digitale møter. Det bidrar til å effektivisere kontraheringsprosessene. Equinor fremhever på sine hjemmesider at digitalisering bidrar til å øke effektiviteten og reduserer nedetid, slik at ansatte kan gjøre jobben på en tryggere måte. I medlemsundersøkelsen i desember spurte vi hvor stor andel av arbeidet som er utført via digitale løsninger utenfor virksomhetens faste produksjonssted som f.eks. kontraktsmøter, overvåke og fjernstyre produksjonsprosesser eller bruk av virtuelle opplæringsmoduler eller lignende. Bare en tredel svarte at ikke noe arbeid utføres via slike digitale løsninger. Hovedvekten av medlemsbedriftene har imidlertid ganske moderat bruk og 46 prosent svarer at 1-20 prosent av arbeidstiden benyttes på slike digitale løsninger.

Omfang av fjernarbeid

Andel av arbeidstimer siste måned

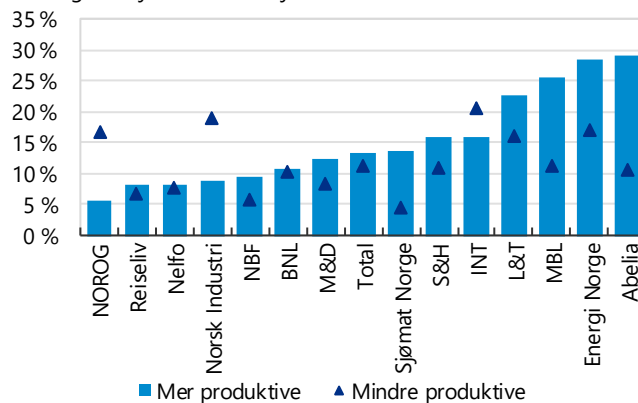

Digitale løsninger kan påvirke produksjonsprosessen, enten det skyldes hjemmekontor eller annet fjernarbeid via andre digitale løsninger. Mens 13 prosent svarer at de har blitt mer produktive som følge av digitale løsninger, svarer 11 prosent at de har blitt mindre produktive. En tolkning av dette er at ikke alle digitale løsninger uten videre bidrar til økt produktivitet. Samtidig synes det nokså åpenbart at der bedriften mener at en digital løsning vil medføre *lavere* produktivitet, vil bedriften heller ikke ta den i bruk om den har et valg. Det er også tenkelig at sammenlikningsgrunnlaget ikke er helt korrekt. For en bedrift kan oppleve at hjemmekontor senker produktiviteten, relativt til å jobbe på kontoret, men kan likevel velge hjemmekontor hvis smitterestriksjoner tilsier at ansatte bør holde seg unna kontoret. Fjernjobbing vil imidlertid også

medføre at virksomheter må bruke mer ressurser på sikkerhetstiltak. I vår undersøkelse fra november 2020 svarte 13 prosent at de gjennomførte ekstra digitale sikkerhetstiltak grunnet hjemmekontor. Dette øker kostnadene.

Mer/mindre produktive

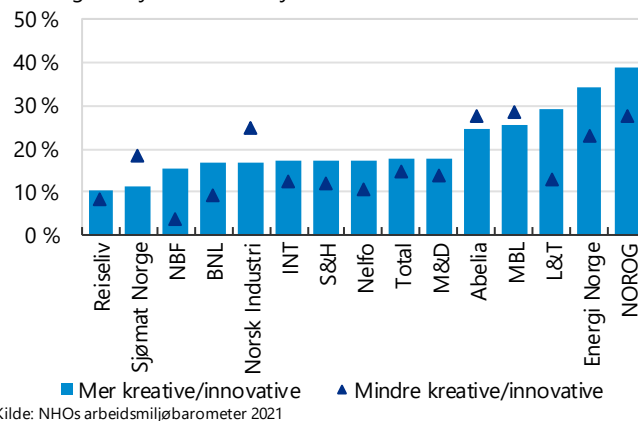
Som følge av hjemmekontor/fjernarbeid

Blant våre medlemmer svarer også 18 prosent at de har blitt mer kreative og innovative som følge av bruk av digitale løsninger, svarer 15 prosent at de har blitt mindre kreative og innovative. Fordelt på våre medlemsbedrifter ser vi at det er store forskjeller mellom landsforeningene i synet på om de er blitt mer eller mindre kreative.

Mer/mindre kreative og innovative

Som følge av hjemmekontor/fjernarbeid

Flere peker på at ny teknologi kan føre til nye arbeidsformer. Fougner-utvalget har pekt på at det kan føre til mer plattformarbeid, og dermed flere selvstendig næringsdrivende.

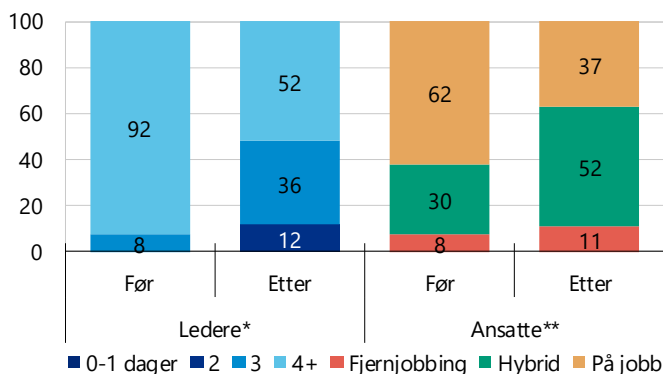
Digitale løsninger er dermed ikke alltid mer effektive. Enkelte oppgaver, som problemløsning i grupper egner seg dårlig for fjernjobbing via skjerm, sosialisering og opplæring av yngre eller nye medarbeidere fungerer dårlig, kulturbygging likeså, og

ikke alle trives like godt i bare eget selskap over lengre tid. Det grunnleggende i avveiningen mellom fjern- eller nærjobbing er derfor om det bidrar til å holde produktiviteten oppe, eller ei. Den enkeltes produktivitet må forsvare lønnen, og det er bedriften som til syvende og sist må avgjøre om det faktisk er slik. Samtidig vil dette måtte skje i et slags samspill med de ansatte og indirekte med andre arbeidsgivere, ettersom muligheter for fleksible løsninger vil påvirke jobbvalg.

En undersøkelse gjort av McKinsey, og referert i selskapets *Future of Work*-rapport (2021) viser et sprik mellom ledere og ansatte i synet på hjemmekontor, jf. figuren under. Mens vel halvparten av de drøyt 500 spurte lederne på konsernledergruppenivå så for seg at de ansatte skulle tilbringe minst fire dager på kontoret etter korona, mente 37 prosent av de over 5 000 spurte lønnsstakerne at de i hovedsak skulle være på jobb, og 63 prosent at de skulle fjernjobbe eller ha en form for hybridløsning.

Arbeid på kontor før og etter korona

Prosent av svar

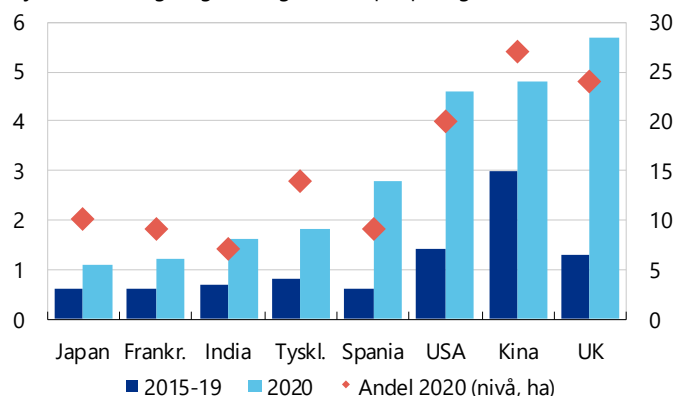
*) 504 på C-nivå. **) 5043 lønnsstakere globalt
Kilde: McKinsey *Future of Work*, 2021 / NHO

Tre forhold må bemerkes. For det første har oppfatningen blant lederne endret seg betraktelig – fra en førkrisemodell med de ansatte på kontoret meste parten av uken, til en der noe hjemmekontor er mulig/ønskelig. For det andre kan slike undersøkelser (som vår egen) være farget av når den ble gjort. Med tiden kan "hjemmekontorslitasje" endre synet på hva som er en gunstig fordeling. For det tredje er dette en global undersøkelse der både forhold på arbeidsgiversiden (for eksempel mindre tillit til de ansatte) og arbeidstakersiden (lengre reisevei og større verdi av hjemmekontor) kan påvirke resultatene. Uansett peker tallene mot en annen virkelighet etter koronapandemien enn før, slik også vår egen undersøkelse gjør.

Under koronakrisen ble netthandelen født av nødvendighet, men den fortsatte av bekvemmelighet. Leverandørene har utviklet kjøps- og leveringsløsninger som kan videreføres til en lav kostnad, og kundene har vent seg til løsninger som sparer tid og oppfattes som like trygge som å gå i en fysisk butikk og kjøpe den samme varen. Som vist over, er netthandelen ennå vel 30 prosent høyere enn førkrisenivået, til tross for at det nå ikke er noen restriksjoner på fysisk butikkhandel. Det er litt tidlig å fastslå at endringen er varig, men trolig er den det. Norge ligger dessuten et stykke bak fronten hva gjelder omfanget av netthandel. I fjor sto detaljhandelen utenom utsalgssted for under 7 prosent av den samlede detaljomsetningen utenom motorvogner. I enkelte andre land er andelene oppe i 20-25 prosent, riktig nok etter svært sterk vekst i forbindelse med nedstengningen, jf. figuren under.

E-handel/samlet detaljomsetning

Gjennomsnittlig årlig endring i andel i pst.poeng

Kilde: McKinsey *Future of Work*, 2021 / NHO

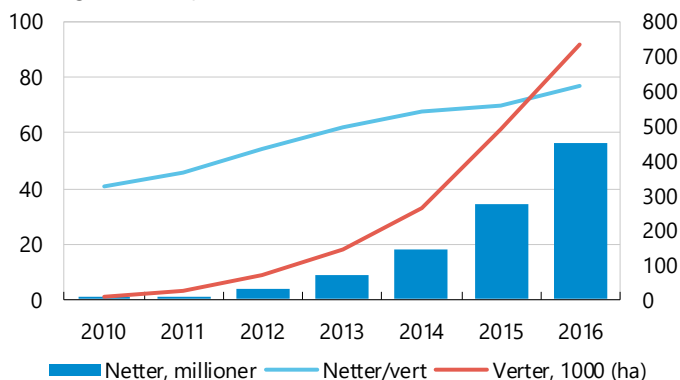
Digitaliseringen og den tilhørende e-handelen griper rett inn i forretningsmodeller og inntjening. De digitale plattformene er langt på vei naturlige monopoler, fordi nettverkseffektene de gir opphav til be- gunstiger de største og mest brukte. Flertallet søker seg til den beste plattformen, som får høyere reklameinntekter og dermed mest ressurser til å utvikle ny teknologi, eller kjøpe den av andre. Dersom kundene stort sett bruker én plattform, blir denne en monopolist, og kan dermed sette formidlingsprisen som tilbyderne – for eksempel et hotell – må betale for å være representert. Slik flyttes deler av salgsinntektene ut av landet, samtidig som plattformen også gir opphav til omsetning som ellers ikke ville skjedd.

Airbnb er et godt eksempel på det siste. Veksten i dette semi-profesjonelle markedet drives av at det som i hvert fall i utgangspunktet er småskalaprodu- senter får tilgang til et marked som de aldri ville

klart å nå gjennom tradisjonelle kanaler. Et annet eksempel er *Discogs*-plattformen som gir tusenvis av små platebutikker og samlere tilgang til et internasjonalt marked av vinyl- og CD-kjøpere. (De finnes fortsatt.) Oppsiden er bedre utnyttelse av realkapitalen (boliger) og flere jobber, mange av dem lavterskeljobber, nedsiden er mulig undergraving av større, mer profesjonelle virksomheter innen samme markedsområde, med potensielt mer faste og ordnede lønns- og arbeidsforhold.

Airbnb. Verter/netter

USA og store europeiske markeder

Kilde: OECD Trends Shaping Education 2019 / NHO

En fortsatt digitalisering som skissert over, vil ha potensielt store konsekvenser for utviklingen i arbeidsmarkedet, gjennom hvilke næringer som vil stå for veksten i etterspørselen etter arbeidskraft og hva slags kompetanse som etterspørres.

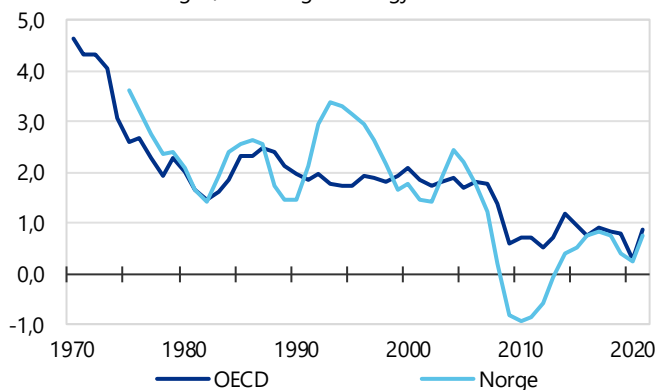
Digitaliseringen er deler av svaret på klimautfordringene, siden digitalisering blant annet kan bidra til mye smartere energibruk. Digitaliseringen vil dessuten avhjelpe utfordringene knyttet til aldring, gjennom blant annet fjernovervåking, -diagnostikk og -behandling. Som angitt over, vil arbeidskraftbehovet innen helse og omsorg bli mye større dersom ikke effektiviteten bedres, eller hvis ikke mer av omsorgen kan tas i hjemmene, noe digital overvåking kan åpne for.

Mer netthandel vil isolert sett redusere behovet for butikkansatte til fordel for logistikk- og transportarbeidere, og dermed også vri kompetansebehovet. Økt bruk av digitale bestillings- og betalingsløsninger vil isolert sett redusere behovet for arbeidskraft, og særlig i varehandel, men kan også muliggjøre vridning mot andre oppgaver der automatisering er vanskeligere.

Enkelte andre rapporter har på den andre siden vist at teknologi og digitalisering kan frigjøre arbeidskraft, men sier ikke noe om hvorvidt denne etterspørselen vris mot å etterspørre mer arbeidskraft til andre tjenester eller ikke. Sett i et historisk perspektiv har produktivitetsveksten vært forholdsvis beskjeden de senere årene, og det er lite som indikerer at høy produktivitetsvekst har redusert behovet for arbeidstakere. Kompetansebehovsutvalget peker i stedet på at Norge har en lav andel jobber med høy risiko for automatisering. Årsaken er trolig at det norske arbeidslivet fortløpende har vært i stand til å ta i bruk ny teknologi og innføre nye og mer effektive arbeidsprosesser, slik at det er et mindre uutnyttet potensial for automatisering. Dermed er det lite som tyder på at denne takten vil bli vesentlig høyere fremover.

OECD: Arbeidskraftsproduktivitet*

Prosentvis endring år/år. 5 års glidende gjennomsnitt

*BNP dividert med antall utførte timeverk.

Kilde: Refinitiv Datastream / OECD Economic Outlook / NHO

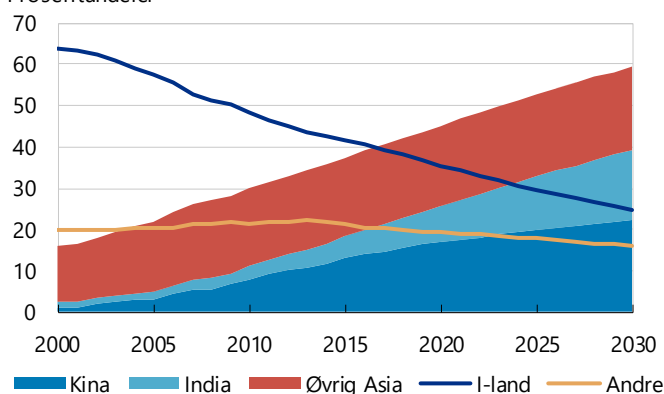
Fremtiden er et annet sted

På handelsområdet er fremtidsbildet mindre entydig. Ulike krefter drar i hver sin retning. Et åpenbart trekk er at det globale økonomiske tyngdepunktet flytter seg østover, mot de folkerike og vekstkraftige økonomiene i Sør- og Øst-Asia, med Kina og India i spissen. Rundt år null var tyngdepunktet mellom Europa og Kina, omtrent der Turkmenistan ligger i dag. Etter det flyttet det seg nordvestover, i takt med Europas og senere USAs økende økonomiske betydning. Like før annen verdenskrig var Harstad verdens økonomiske sentrum. Etter 1950 flyttet tyngdepunktet østover igjen, og denne utviklingen vil fortsette fremover. Europa (og Norge) blir mer perifert, andre områder viktigere. Dette har politisk, kulturell og strategisk betydning, men først og fremst økonomisk. Den pågående økningen i middelklasseforbruket drives først og fremst av Asia, jf. figuren under.

Globalt middelklasseforbruk

Prosentandeler

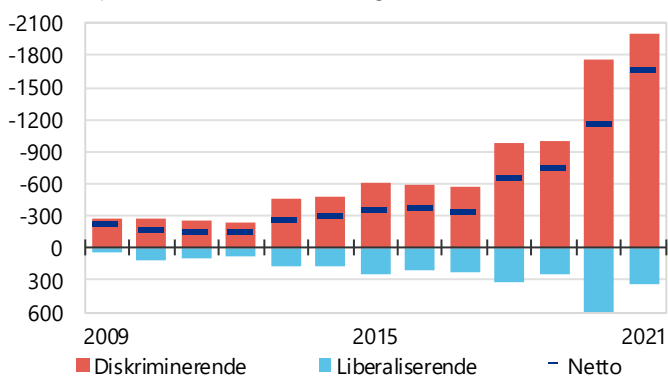

Kilde: OECD Trends Shaping Education 2019 / NHO

Frem til finanskrisen for et drøyt tiår siden var verdensøkonomien preget av en periode med såkalt "hyperglobalisering", der handelen vokste omtrent dobbelt så raskt som verdiskapingen. Dette avspeilte i første rekke bygging av integrerte, globale verdikjeder, drevet av nedbygging av hindre mot handel og betalingsstrømmer og teknologisk fremgang både for transport og IKT, som både senket handelskostnadene og la til rette for bedre logistikkstyring på tvers av land. Den viktigste kraften var likevel Kinas åpning, med store reserver av billig arbeidskraft.

Verden: Handelstiltak

Antall implementerte handelstiltak årlig

Data per 27-11-2021
Kilde: Global Trade Alert / NHO

Etter finanskrisen har handelsveksten bremsert opp, og blitt mer på linje med aktivitetsveksten. I noen grad reflekterer dette at innfasingen av Kina og byggingen av globale verdikjeder var et éngangsskift. Både lønnsforskjellene og arbeidskraftreservene er kraftig redusert. Samtidig har motstanden mot globaliseringen og omfanget av proteksjonisme økt, jf. figuren over, blant annet drevet av økte ulikheter og mer polarisering, men også av mer kniving mellom USA og Kina om det globale lederskapet. Koronakri-

sen demonstrerte også sårbarheten i våre tett integrerte verdikjeder, der stans ett sted i kjeden også ga stans andre steder. Dette kan gi opphav til mer hjemflytting og egenproduksjon av kritiske varer, og dermed mindre handel.

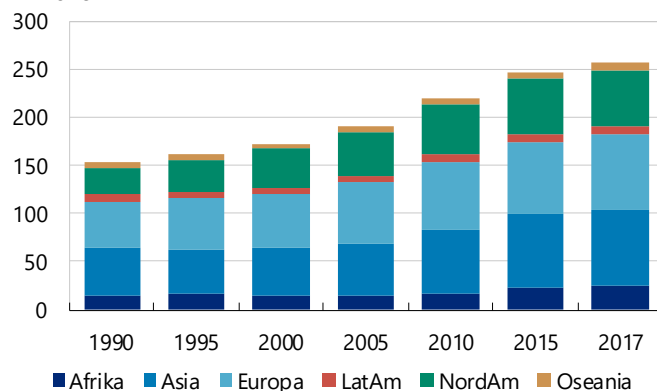
Et annet trekk er at produksjonsveksten er sterkere for tjenester enn for varer. Nedbyggingen av handelshindre har kommet relativt langt på vareområdet, men adskillig kortere på tjenesteområdet, for eksempel knyttet til gjensidig godkjenning av utdanninger.

I motsatt retning trekker særlig digitaliseringen. All verdiskaping som kan digitaliseres, kan i prinsippet også flyttes – sømløst – til andre deler av verden. Programmereren i Mumbai er like nær som hun som sitter på Økern. I løpet av kort tid har oversettelsesprogramvare som *Google Translate* gått fra å være en vits til å bli et verktøy. Knappe 400 millioner av verdens innbyggere har engelsk som morsmål. Med stadig bedre oversettelsesprogrammer kan mengden skriveføre i engelsk mangedobles.

Reisetrafikken er et annet eksempel på tjenesteeksport som kan vokse uten fjerning av handelshindre, ettersom tjenesten ytes innen hjemlandets grenser.

Migranter etter destinasjonsregion

Millioner

Kilde: OECD Trends Shaping Education 2019 / NHO

Fremtiden er mangfoldig

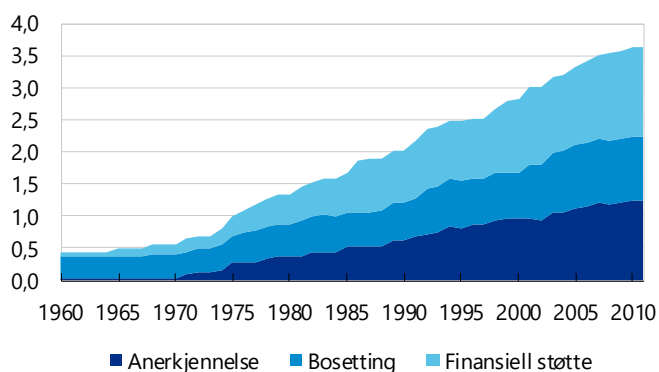
Stadig flere bor og jobber i et annet land enn der de er født, jf. figuren. Mange har flyktet fra krig og forfølgelse, men brorparten er motivert av muligheten for å få et bedre liv, materielt og på andre måter. Internt i EØS er migrasjonen *villet*, som én av de fire friheter, men også her motivert av forskjeller i lønns- og arbeidsvilkår. I tillegg har land åpnet opp for annen arbeidsinnvandring, motivert av knapphet på kvalifisert arbeidskraft, herunder tidsavgrenset. I

2019 – før koronakrisen – var det knapt 514 000 utenlandsfødte lønntakere i Norge, tilsvarende hver femte lønntaker. Knapt hver femte av de utenlandsfødte lønntakerne var ikke bosatte. Av disse var igjen vel 4 000 personer fra land utenfor EØS-området, dvs. under 0,2 prosent av alle.

I erkjennelsen av migrantenes betydning for økonomi og samfunnsliv og utviklingen av mer flerkulturelle og mangfoldige samfunn har stadig flere land etablert ulike former for politikk tilpasset migrantgruppene, jf. under.

Politikk for innvandrede minoriteter

21 OECD-land. MPI-indeks*

*) Multiculturalism Policy Index, basert på vurdering (0/0,5/1) av 8 ulike politikkområder
Kilde: OECD Trends Shaping Education 2019 / NHO

Også på dette området er det krefter som drar i ulike retninger. Integreringsvansker, politiske spenninger og mer polarisering, statsfinansielle utfordringer i mottakerlandene, samt gradvis reduserte lønnsforskjeller mellom lav- og høyinntektsland drar alle i retning av at migrasjonen kan bli dempet fremover.

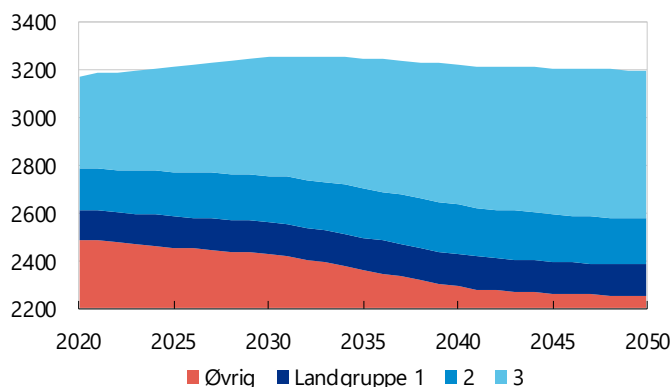
I motsatt retning trekker at de globale inntektsforskjellene vil være betydelige i mange tiår fremover, at innvandring (midlertidig) kan bøte på de rike landenes aldriingsutfordringer og at innvandrerbefolkninger kan senke terskelen for andre fra hjemlandet til å komme. På lenger sikt kan global oppvarming føre til flere klimaflyktninger.

Innvandringen til Norge er betydelig dempet de siste årene. Grunnet koronakrisen sank nettoinnvandringen i Norge til drøyt 11 000 personer, det laveste siden 2003, altså før EØS-utvidelsen østover i mai 2004. På denne bakgrunn har SSB nedjustert forventet innvandring fremover. I sin siste befolkningsfremskrivning, fra juni 2020, legger SSB i mellomalternativet til grunn en nettoinnvandring på snaut 12 000 personer årlig fra 2020 til 2050. I 2018-beregningene ble det til sammenlikning lagt til grunn en årlig nettoinnvandring på 17 000-20 000

personer, i 2016-beregningene 25 000-28 000 personer. Nedjusteringen til tross, all nettotilvekst i befolkningen i arbeidsfør alder fremover vil skyldes vekst i innvandrerbefolkningen, dvs. utenlandsfødte og barn av utenlandsfødte.

Befolkning 20-64 år

Tusen. MMMM. Innvandrere og barn av innvandrere

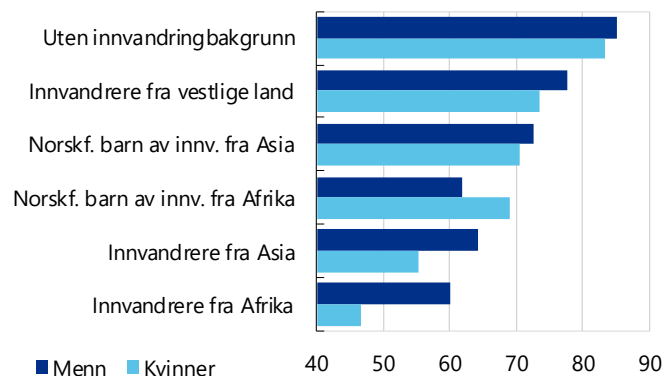

Kilde: Statistisk sentralbyrå, juni 2020/NHO

Fra 2020 til 2050 er den samlede befolkningen i arbeidsfør alder (her 20-64 år) om lag uendret. En anslått nedgang i befolkningen utenom innvandrerbefolkningen på 231 000 personer over perioden motsvares nesten én-til-én av en like stor økning i innvandrerbefolkningen fra landgruppe 3, dvs. fra land utenom EU og øvrige vestlige land. Uten innvandringen, blir aldriingsutfordringene mer markerte enn beskrevet over.

Sysselsatte, 25-39 år

Prosent, 4. kvartal 2019

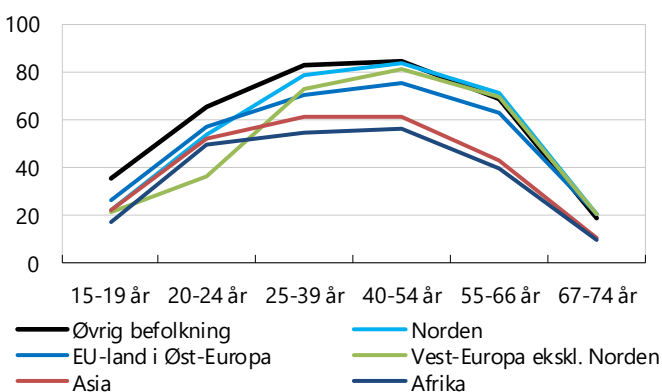
Kilde: Finansdepartementet, PM21/NHO

Selv om også befolkningsfremskrivninger er usikre, og særlig antakelsene om innvandringen, jf. revisjonene, er det en rimelig antakelse at arbeidsmarkedet vil bli mer mangfoldig fremover. Men også at det bør bli det, ettersom en sentral forutsetning for at innvandring skal bidra til økt velferd, er at de som kommer har like høy yrkesdeltaking og verdiskaping

per time som de som er der fra før. Statistikken tyder imidlertid på at mange av dem som kommer utenfra sliter med å få fotfeste i Norges høykompetente og høytlønte arbeidsmarked. Andelen i jobb i aldersgruppen 25-39 år med bakgrunn fra Asia og Afrika er betraktelig lavere enn for majoritetsbefolkningen, jf. figur over. Tilsvarende er frafallet i videregående skole større for innvandrere og barn av innvandrere enn for øvrig befolkning. Det er bare innvandrere i aldersgruppene over 40 år fra Norden og Vest-Europa ellers som tangerer sysselsettingsratene i øvrig befolkning.

Sysselsettingsrater etter alder, 2020

Innvandrere og øvrig befolkning

Kilde: SSB/NHO

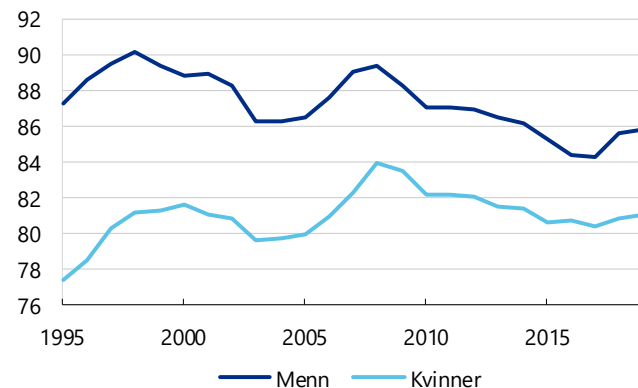
Fremtiden er inkluderende

At fremtiden må bli inkluderende er mer et imperativ enn en prognose. Når aldringen vrir forholdet mellom antall yrkesaktive og -passive i gal retning, blir det enda viktigere å inkludere flest mulig av dem som kan jobbe. Her går utviklingen i gal retning. I kjernealdersgruppene går sysselsettingsandelene ned og ikke opp, jf. figuren under. Selv om yrkesdeltakingen går litt opp i de eldste aldersgruppene, er det fra lave nivåer og med relativt sett færre arbeidede timer.

Speilbildet av dette er at Norge ligger helt i tet i omfanget av helserelaterte trygdeordninger for folk i arbeidsfør alder, jf. figuren under. Tidligere kunne dette delvis rettferdiggjøres ved at en høy yrkesdeltaking tilsa at arbeidsstyrken også ville favne flere med høyere sykkelighet enn i andre land. Men Norge har ikke lenger så høy yrkesdeltaking sammenholdt med andre land. Og bare et fåtall land bruker mer på helse per innbygger enn Norge.

Norge: Sysselsettingsandeler, 25-54 år

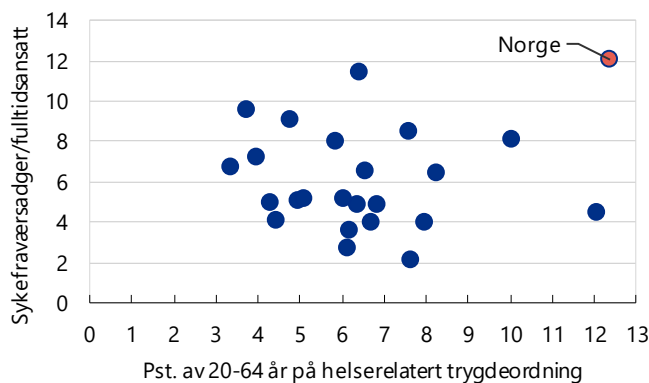
Prosent

Kilde: Finansdepartementet, PM21/NHO

Helserelatert trygd og sykefravær

24 OECD-land

Kilde: Finansdepartementet, PM21 / NHO

Særlig er det unge utenforskapet problematisk, ettersom det innebærer en fare for at personer kan bli skjøvet helt ut av arbeidslivet på begynnelsen av en mulig førtiårig yrkeskarriere. I aldersgruppen 15-29 år er omtrent hver tiende "naver", i betydningen ikke i jobb, lære eller utdanning. Hver tyvende under 30 år er enten ufør eller på arbeidsavklaring. Andelen uføre er doblet på under ti år. Hvis denne utviklingen fortsetter, utfordres bærekraften i velferdsordningene.

Digitale løsninger kan imidlertid bidra til å lette arbeidstakers fysiske arbeidssituasjon og bidra til at det er lettere å tilpasse arbeidet til arbeidstakers fysiske helse. Det er derfor løfterikt at hele 30 prosent av våre medlemmer svarer at det blir lettere å tilpasse arbeidet til arbeidstakers helse/arbeidsevne med de nye digitale løsningene som fjernarbeid innebærer.

Fremtiden er kompetent

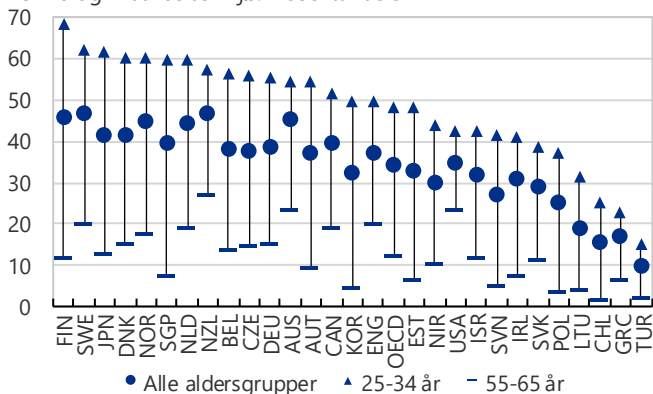
Veien til inkludering i arbeidsmarkedet er kompetanse. Et høyt lønnsnivå fordrer høy produktivitet som igjen krever rett kompetanse. Personer med kortere eller mangelfull utdanning er mer utsatte ved variasjoner i etterspørsel og aktivitet, og har gjennomgående mye høyere arbeidsledighet enn personer med lengre utdanning. En mer marginal tilknytning til arbeidsmarkedet øker dessuten faren for varig utenforskap.

Den fortsatte digitaliseringen tilsier både at det generelle kompetansenivået innen IKT må økes, men fordrer også gode basiskunnskaper i norsk, matematikk, naturfag og språk. Behovet for folk med spesi- fikk IKT-kompetanse vil øke.

Norge har et høyt og økende utdanningsnivå, men har noen utfordringer. Vi bruker mye ressurser på grunnskole, men gjør det resultatmessig ikke så bra, om PISA-resultatene legges til grunn. Fullføringen i videregående skole, særlig yrkesfag, er blitt bedre, men er fortsatt lav sammenholdt med andre, likear- tede land. Relativt få tar høyere utdanning innen STEM-fagene. Ett sted Norge imidlertid scorer relativt godt er i OECDs PIAAC-undersøkelse, som må- ler ferdigheter i arbeidslivet. Relativt mange norske arbeidstakere har digital kompetanse på nivå 2/3, jf. figuren under.

Digital kompetanse på nivå 2/3

Teknologirikt arbeidsmiljø. Prosentandeler

Kilde: PIAAC/OECD Employment Outlook, 2017/NHO

Fremtiden er fleksibel

Etterspørsel og produksjon varierer, gjennom døg- net, uken og året, og over konjunktorene, eller som følge av mer spesifikke "sjokk" eller endringer. Der- med varierer også behovet for arbeidskraft. Dette håndteres i et spill mellom arbeidsgivere og -ta- kere, og møtes med ulike tiltak, så som variasjoner i

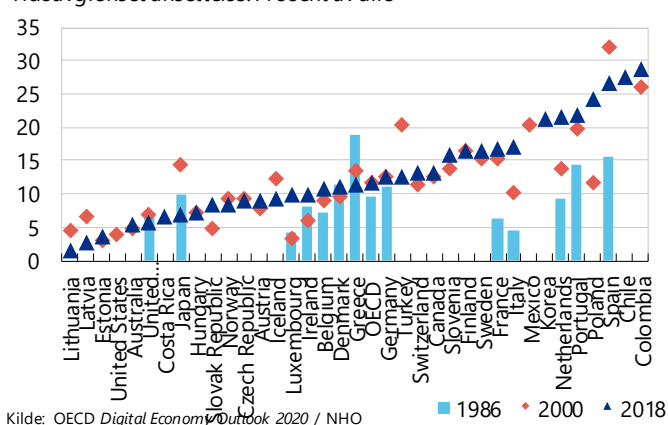
timetall per ansatt, innleie, eksterne oppdrag, per- mitteringer mm. I alle slike tilpasninger må virk- somhetenes behov for fleksibilitet avveies mot de ansattes behov for forutsigbarhet, både om arbeids- tid (når og hvor mye) og lønn. I utgangspunktet er fleksibilitet bra, siden det åpner for en mer effektiv utnyttelse av samfunnets ressurser og dermed høy- ere verdiskaping.

Norge er en liten, åpen økonomi, i sterk konkur- ranse med bedrifter i andre land. En kunne tenke seg at priskonkurransen med andre land ville føre til en form for konkurranse også om arbeidsvilkår, med en samling om noen fellesstandarder. Slik er det ikke. Det er stor variasjon mellom land i hvordan ar- beidsmarkedet er organisert, som illustrerer at na- sjonale forskjeller i regel- og avtaleverk kan ha av- gjørende innflytelse. En annen innsikt er at selv om organisasjonsformene kan endre seg over tid, går slike prosesser ganske tregt.

Ett eksempel er andelen midlertidig sysselsatte, jf. figuren under. Denne varierer fra under 2 prosent av alle sysselsatte i Litauen, til 27 prosent i Spania. Den høye andelen i Spania avspeiler blant annet et sterkt stillingsvern, som gjør at bedrifter velger mid- lertidig fremfor fast ansettelse. Med vel 8 prosent midlertidighet ligger Norge i nedre del av flokken. For noen land har andelen midlertidige økt over tid, men dette er ikke et entydig mønster.

Midlertidig sysselsatte

Tidsavgrenset ansettelse. Prosent av alle

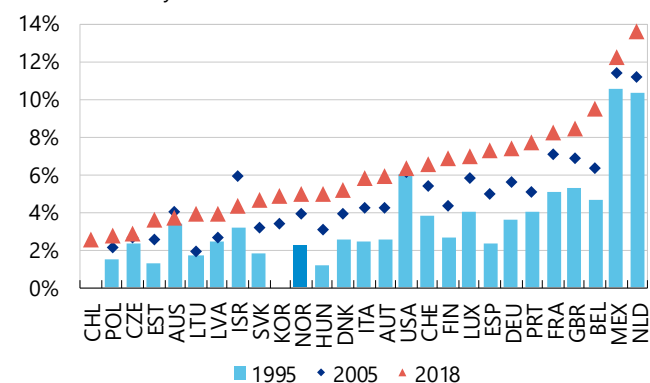
Kilde: OECD Digital Economy Outlook 2020 / NHO

Et annet område der variasjonen er stor, er i om- fanget av outsourcing, fra et par prosent av syssel- settingen i Polen og Tsjekia, til nærmere 14 prosent i Nederland, med Norge i nedre halvdel, med rundt 5 prosent, jf. figuren under. Her er det imidlertid et mer entydig trekk at andelen ansatte i yrkesgrupper som kan karakteriseres som støttefunksjoner har

økt over tid. Mer detaljerte tall viser at denne tendensen også gjelder undergrupper, så som ansatte som driver med renhold, sikkerhet og bygningsforvaltning, og ansatte i bemanningsbyråer. Men også her er det betydelige variasjoner mellom land, som understøtter poenget om at nasjonale valg – avtalemessige eller lovbestemte – kan ha avgjørende betydning for tilpasningen.

Sysselsatte i støttefunksjoner*

Prosent av alle sysselsatte

*) ISIC 4, kategori N

Kilde: OECD Employment Outlook, 2021 / NHO

Også næringssammensetning og bedriftsstruktur vil virke inn på tilpasningen. Innslaget av selvstendige er eksempelvis større i noen bransjer enn andre.

Den fortsatte digitaliseringen åpner i utgangspunktet opp for et mye mer fleksibelt arbeidsliv, der flere kan gå fra å være fast ansatte med én arbeidsgiver, til å jobbe for flere. Bedrifter eksisterer fordi de er en effektiv måte å organisere arbeid på. Dersom det samme arbeidet kan organiseres eller formidles via plattformer og algoritmer svekkes behovet for den tradisjonelle bedriften. Det at arbeidet også kan utføres andre steder enn på kontoret drar i samme retning.

Samtidig har bedriften verdi ikke bare fordi den kan organisere arbeid, men også fordi den tilbyr en arena for opplæring, kunnskapsdeling og kollegialt samvær. Bedriften avlaster også den ansatte, ved at den tilbyr profesjonelle personal- og IT-tjenester.

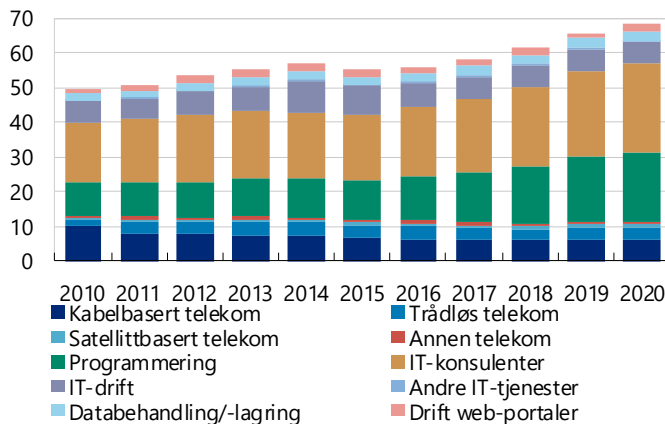
Fremtiden er annerledes

Morgendagens arbeidsliv vil se annerledes ut enn dagens. Men bakspeilet viser at endringene snarere bærer preg av små skritt i én retning heller enn gjennomgripende revolusjoner.

Men endringene skjer. I sin *Future of Work*-rapport viser McKinsey hvordan enkelte yrker er i særlig

sterk vekst. Fra 2017 til 2019 hadde enkelte yrker innen de overordnede kategoriene IT, velstandsarbeidere, kreative og sosioemosjonelle tosfret vekst, og enkelte langt, langt mer enn dette.

IT-sysselsatte, 1000

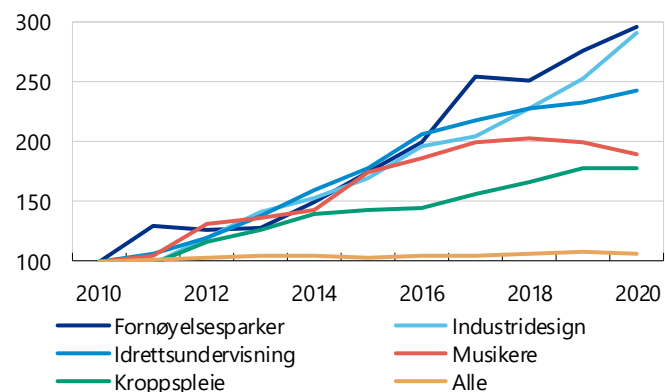
Kilde: Statistisk sentralbyrå, arbeidstakerregister (arbeidsforhold) / NHO

Norske tall tyder på en tilsvarende utvikling. Ifølge SSBs arbeidstakerregister økte antall IT-jobber fra 50 000 i 2010 til drøyt 68 000 i 2020, som innebærer en gjennomsnittlig årlig økning på 3,2 prosent. I kategorien programmeringstjenester er økningen alene på nesten 11 000 personer, som innebærer en gjennomsnittlig årlig økning på 8 prosent.

På andre områder er veksten mindre sterk målt i personer, men desto sterkere målt i prosent. I 2020 var det fem ganger så mange som drev med produksjon av ferdigmat som i 2010, tre ganger så mange ansatte i fornøylesparker og innen industridesign, dobbelt så mange musikere og nesten 80 prosent flere innen kroppspleie, jf. figuren under. Dette er også et uttrykk for hvordan endringer i økonomi og etterspørsel former morgendagens arbeidsliv.

Sysselsatte

Antall. 2000=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå, arbeidstakerregister (arbeidsforhold) / NHO

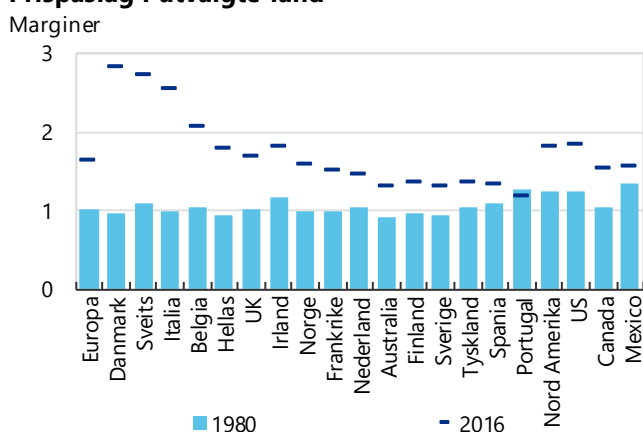
Fremtiden er formbar

Etterspørselen etter arbeidskraft kan påvirkes av globale eller internasjonale forhold, som endringer i handel, teknologi, digitalisering, markedsrett i produkt- og tjenestemarkedet. Disse forholdene kan endre fordeling av verdiskapingen og gi for lav konkurranse i produktmarkedet. Lav konkurranse i produktmarkedet vil kunne gi høyere produktpriser, for lave investeringer og for lav aktivitet.

Internett kan ha gitt mange nye muligheter, men samtidig peker enkelte på at det også kan ha utfordret markedssituasjonen i Norge. Det er hevdet at enkelte store selskaper kan ta stadig større andeler av markedet. Det kan gi mer markedsrett og mindre konkurranse i produktmarkedet. Et tegn på økt markedsrett er at prispåslaget (marginene) har økt over tid. Et annet tegn på markedsrett er at arbeidstakere får en mindre del av verdiskapingen.

De Loecker og Eeckhout (2021) har basert på årsregnskap studert utviklingen i prispåslaget i 134 land.¹² De finner at det gjennomsnittlige prispåslaget fra 1980 til 2016 økte med rundt 50 prosent. I Europa har økningen vært sterkest i Danmark, men Norge er også med på å trekke opp prispåslaget i Europa. Videre viser de at økningen i prispåslaget globalt har redusert lønnsandelen (fordeling av verdiskaping mellom arbeidskraft og kapital).

Prispåslag i utvalgte land

Kilde: De Loecker og Eeckhout (2021)

I en analyse av den norske konkurransesituasjonen har man analysert prispåslaget i Loecker og Eeckhout (2021) nærmere (Berg m.fl., 2020)¹³. De viser til at den tidligere analysen for Norge, med en økning i det gjennomsnittlige prispåslaget over tid, fra

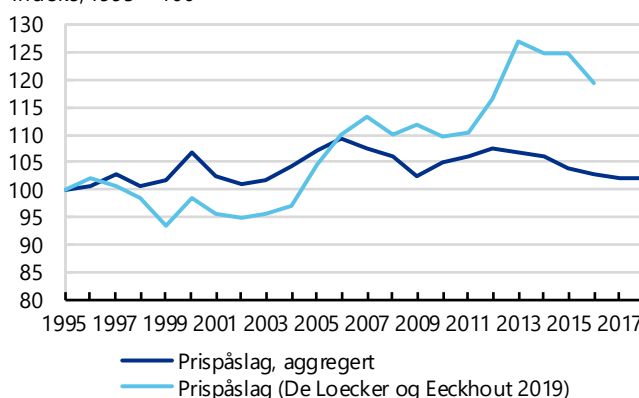
¹² De Loecker, J. og Eeckhout, J. (2021). Global Market Power.

om lag 34 prosent (1,34) i 1995 til om lag 60 prosent (1,60) i 2016, også inneholder petroleums- og primærnæringene.

Berg m.fl. (2020) argumenterer for at prisutviklingen og marginalkostnadene i petroleumsnæringen ikke er en konsekvens av markedsrett, men er av grunnrente. Tilsvarende argumenterer de for at det ikke er en sammenheng mellom marginalkostnader og produsentpriser i jordbruk og skogbruk, fordi disse næringene har store innslag av subsidier. Berg m.fl. (2020) baserer seg også på regnskapsdata. Det gir flere foretak enn i analysen av De Loecker og Eeckhout (2021). Når man utelater næringene med stort offentlig inngripen og baserer seg på regnskapsdata, har Berg m.fl. (2020) vist at det aggregerte prispåslaget i Norge har vært relativt stabilt siden 1990-tallet. De viser også at dersom de inkluderer næringene med offentlig inngripen, så er prispåslaget om lag som i De Loecker og Eeckhout (2021).

Prispåslag i Norge

Indeks, 1995 = 100

Kilde: Berg, Brasch, Cappelen, Holm, Raknerud og Tretvoll (2020). / NHO Drivkrefter bak svak

Inntil pandemien brøt ut, økte handelen over landegrensene. Innsatsfaktorer i produksjonen er mer mobile over landegrensene enn før, særlig kapital og teknologi, men også arbeidskraft. Ytterligere konkurranse i arbeidsmarkedet har kommet med økt arbeidsinnvandring til Norge etter EU-utvidelsen i 2004. Det har ført til at arbeidstilbudet har blitt større. Det kan ha bidratt til å redusere forhandlingsmakten for de med lavest kvalifikasjoner og svekket sysselsettingsmulighetene for enkelte grupper.

¹³ Berg, O., Brasch, T. Von, Cappelen, Å., Holm, M. B., Raknerud, A., & Tretvoll, H. (2020). Drivkrefter bak svak etterspørsel i økonomien, SSB-rapport 32.

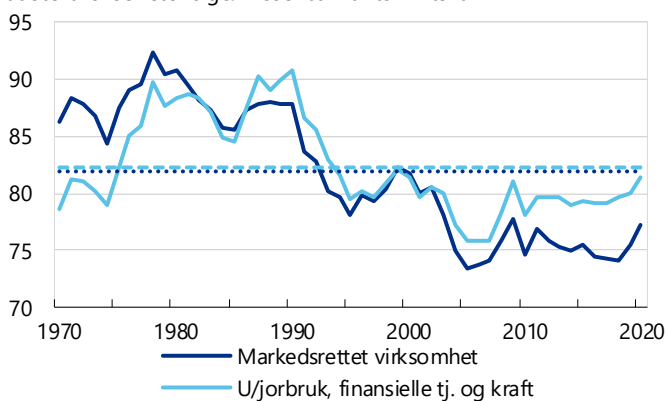
Mange har dessuten pekt på at teknologiske endringer kan ha redusert etterspørselen etter jobber med midlere eller lave kvalifikasjoner (Acemoglu og Autor, 2011).¹⁴ Rutinejobber har lettere blitt automatisert og erstattet av maskiner, enn andre jobber som i mindre grad lar seg automatisere. Dermed har ny teknologi redusert etterspørselen etter arbeidskraft i nedre del av inntektsfordelingen.

Økt handel, mer mobile innsatsfaktorer og ny teknologi er dermed utviklingstrekk som kan føre til endringer i fordeling av verdiskaping mellom kapital og arbeidskraft (lønnsandelene). OECD (2018) argumenterer for at mer enn halvparten av den observerte nedgangen i lønnsandelen i OECD-landene er knyttet til teknologisk fremgang og globalisering, i form av mer omfattende sammenkoblinger av produksjonskjeder mellom land.¹⁵

Berg m.fl. (2020) har også undersøkt denne muligheten i Norge. Sett i forhold til andre land har lønnskostnadsandelen vært relativt stabile for næringer i Fastlands-Norge, men justert for selvstendige har andelen falt litt. Imidlertid har reduksjonen i lønnskostnadsandelene vært størst i næringer der staten mottar en stor del av eierinntektene, enten direkte gjennom eierskap eller indirekte gjennom skatter. Dette er næringer som f.eks. elektrisitets-, finansierings- og varmtvannsforsyning. Dersom disse inntektene benyttes til offentlige investeringer eller konsum, vil en lavere privat etterspørsel bli motvirket av økt offentlig etterspørsel.

Markedsrettet virk*.: Lønnskostnader

Justert for selvstendige. Prosent av faktorinntekt

Kilde: Statistisk sentralbyrå/NHO *Fastlands-Norge

I Berg m.fl., 2020, konstateres det derfor at: "Det at både prispåslaget og lønnskostnadsandelen har

¹⁴ Acemoglu, D., & Autor, D. (2011). Skills, Tasks and Technologies: Implications for Employment and Earnings. Handbook of labor economics (Vol. 4). Elsevier Inc.

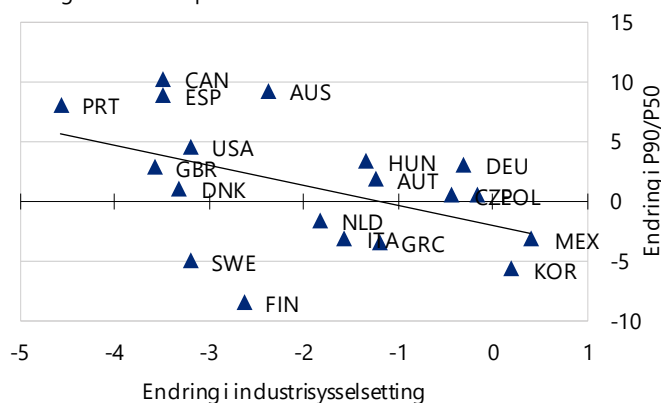
vært relativt stabile siden midten av 1990-tallet når vi ser vekk fra disse næringene, gir oss dermed ikke grunnlag for å konkludere at utviklingen i lønnsandelen og markedsrettet virksomhet har redusert den samlede etterspørselen nevneverdig i denne perioden."

Internasjonalt diskuteres det også om større ulikhet kan bety noe for samlet etterspørsel og sysselsetting. Dersom fordelingen av verdiskapingen endres i favør av de som har mer fra før, vil det kunne redusere aktiviteten fordi disse konsumerer mindre og sparer en større andel av inntekten.

Rachel og Summers (2019) finner at økt markedsrettet virksomhet, fallende lønnsandeler og større ulikhet, kombinert med lavere trendvekst og aldrende befolkning, har bidratt til økt sparing og reduserte investeringer. Økt sparing og reduserte investeringer har igjen ført til lavere samlet etterspørsel og et kraftig fall i langsiktige realrenter. OECD har pekt på at det er en negativ sammenheng mellom industrisysselsetting og ulikhet.¹⁶

Industrisysselsetting og ulikhet

Endring siden 2000 i prosent

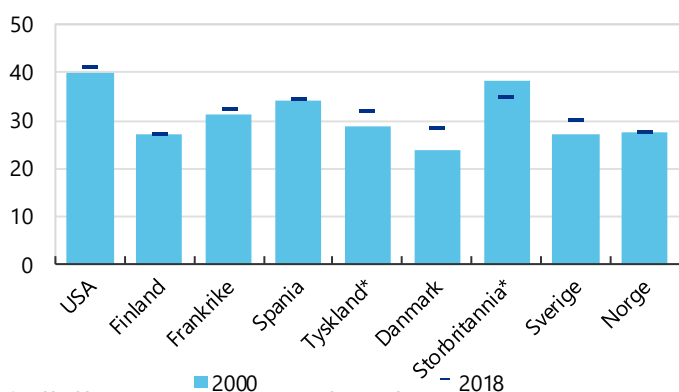
Kilde: OECD / NHO

I mange OECD-land, inkludert Norge, har inntektsulikheten økt siden midten av 1980-tallet, men i Norge har økningen vært moderat sett i et historisk perspektiv. Siden 2000 har Gini-koeffisienten vært nokså stabil, jf. figur under.

¹⁵ OECD (2018). Employment outlook 2018.

¹⁶ OECD (2017). Economic outlook. Volume 2017. Issue 1.

Gini-koeffisienter

* Tyskland har siste observasjon i 2016 og Storbritannia har siste observasjon i 2017.
Kilde: Refinitiv Datastream / NHO

Offisiell statistikk kan imidlertid undervurdere den reelle ulikheten i Norge fordi overskudd i selskaper i større grad holdes tilbake i virksomhetene (Aaberge, Mogstad, Vestad og Vestre, 2021).¹⁷ Det er imidlertid delte meninger om hvorvidt eiere av disse selskapene reelt sett disponerer dette tilbakeholdte overskuddet, og hvorvidt det kan telles med som inntekt til privatpersoner. Dersom det telles med, øker altså ulikheten sett i forhold til offisiell statistikk som tar utgangspunkt i skattemeldingene. Den samme rapporten viser også at tilbudet av kommunale tjenester trekker ned ulikheten slik den måles i offisiell statistikk. Verdien av de kommunale tjenestene er imidlertid satt til produksjonskostnaden. Et annet system kunne ha gitt andre kostnader og en annen etterspørsel enn det som tildeles individene i denne rapporten. En kollektiv forsikring, som offentlige tjenester er, har trolig noen stordriftsfordeler som gjør at prisen er lavere enn det den ellers ville ha vært. Dermed undervurderer trolig rapporten den utjevne effekten som kollektive goder innebærer. Denne type statistikk sier imidlertid lite om mobilitet i inntektsfordelingen over tid og om inntektsfordelingen over livsløpet.

Kilden til økt ulikhet kan være av betydning for hvor stor effekten av økt ulikhet er på samlet etterspørsel. Berg m.fl. skiller mellom inntektsulikheten som oppstår av at inntekten over livsløpet blir mer usikker og mer ulikhet fra individenes permanente inntekt. Permanent inntekt referer til en del av inntekten som vedvarer gjennom hele arbeidslivet, mens inntektsrisiko referer til usikkerheten rundt inntekten man forventer å få i løpet av arbeidslivet.

Berg m.fl. (2020) peker på at endringer i permanent inntekt gir det største bidraget til økt ulikhet i Norge. Denne ulikheten har likevel i liten grad har ført til lavere konsum og økt sparing. Dermed konstatere Berg m.fl. 2020 at: "Effekten på samlet etterspørsel av økt ulikhet har dermed vært begrenset, og det er derfor ikke grunnlag for å konkludere med at den moderate økningen i ulikheten i Norge siden 1980-tallet har medført betydelig lavere samlet etterspørsel."

Den norske modellen bidrar trolig til at Norge har hatt en annen utvikling enn det man finner i mange andre land. Den norske modellen bidrar til at etterspørselen etter arbeidskraft er stabilt høy i Norge sammenlignet med mange andre land. For eksempel bidrar samarbeidet mellom partene til at den generelle økonomiske situasjonen danner grunnlaget for lønnsoppgjørene. Det er høy grad av tillit til at frontfaget finner frem til den lønnsveksten som er forenlig med en tilstrekkelig stor konkurranseutsatt sektor, slik at de andre sektorene følger frontfaget over tid. Partssamarbeidet bidrar også til at nye løsninger og justeringer kan finnes når nye utviklingstrekk legger press på modellen. Det betyr at vi i Norge ikke har kunnet dokumentere lav etterspørsel som følge av endringer i markedsrett, lønnsandel eller ulikhet (Berg m.fl., 2020).¹⁸

Som liten, åpen økonomi, vil likevel Norge preges av endringer i omgivelsene rundt oss. Mer ulikhet, endret fordeling av verdiskaping mellom kapital og arbeidskraft, kan bidra til lavere global vekst og mindre etterspørsel mot norsk eksport.

3.3 Arbeidslivet i 2040

Hvordan vil så de ulike driverne, referert over, kunne påvirke norsk økonomi og arbeidsliv fremover? Én av de sikreste prognosene vi kan gjøre er at verdiskapingen per innbygger vil fortsette å vokse, både globalt og nasjonalt. I det følgende beskrives våre langsiktige prognoser for norsk økonomi, fra i dag og frem til 2040. Beregningene er gjort ved hjelp av makromodellen Norwegian Aggregate Model (NAM). På kort sikt er både internasjonal og norsk økonomi mye påvirket av koronapandemien, det er derfor utviklingen på lengre sikt som vies mest omtale i dette kapitlet.

¹⁷ Aaberge, R., Mogstad, M., Vestad, O. L. og Vestre, A. (2021). Økonomisk ulikhet i Norge i det 21. århundre. SSB Rapport, 33.

¹⁸ Berg, O., Brasch, T. Von, Cappelen, Å., Holm, M. B., Raknerud, A. og Tretvoll, H. (2020). Drivkrefter bak svak etterspørsel i økonomien.

Utviklingen i internasjonal økonomi står sentralt i analyser av norsk økonomi. De viktigste forutsetningene for internasjonal økonomi er gjengitt i tabellen under. På kort til mellomlang sikt følger internasjonal økonomi vår siste konjunkturanalyse. Her er utviklingen påvirket av koronapandemien. På lengre sikt legger vi til grunn at aktivitetsveksten utenlands dempes ned til antatt trendvekst fra og med 2024. BNP-veksten hos våre viktigste handelspartnere antas da å stabilisere seg på om lag 1,6 prosent per år. Samtidig legger vi til grunn at importen fremover vil vokse halvannen ganger raskere enn BNP-veksten. Dette er litt lavere enn gjennomsnittet det siste tiåret, og reflekterer et noe kjøligere klima for internasjonal handel. Antakelsen er bl.a. knyttet til geopolitiske spenninger og økt bruk av proteksjonistiske tiltak som har gjort rammevilkårene for internasjonal handel mer uforutsigbare. Utlandets etterspørselsimpulser inn mot norsk økonomi, den såkalte eksportmarkedsindikatoren, ventes derfor å avta utover prognoseperioden.

Koronapandemien har ført til et markert prispress på mange varer. Prisoppgangen kan forklares med bl.a. økte energipriser og forstyrrelser i internasjonale verdi- og logistikkjeder. I takt med at disse forstyrrelsene avtar, som følge av tilpasninger på etterspørsels- og tilbudssiden, venter vi at forbruker- og produsentprisene i eurosonen gradvis avtar mot 2 prosent årlig vekst. Dette uttrykker både at prisveksten på sikt når sentralbankens (ECB) inflasjonsmål, og at forholdet mellom endringen i konsum- og produsentpriser konvergerer. Signalrenten i eurosonen ventes å tilta i prognoseperioden, fra $-1/2$ prosent nå til $1/4$ prosent i 2030, i tråd med prisingen av fremtidige renteavtaler (FRA). Anslaget reflekterer at den naturlige likevektsrenten i eurosonen er nær null, og innebærer at realrenten i eurosonen vil være negativ gjennom hele prognoseperioden.

Tabell: Forutsetninger

Variabel	Gjennomsnittlig vekstrate per år		
	2022-2030	2031-2040	2022-2040
Eksportmarkedsindikator	2,9	2,3	2,5
Konsumprisindeks i eurosonen	1,8	2,0	1,9
Pengemarkedsrente i eurosonen, prosent (nivå)	0,1	0,2	0,1
Oljepris, USD per fat (nivå)	63,9	74,0	69,2
Petroleumsinvesteringer	0,9	4,8	3,1
Eksport av råolje og naturgass	1,3	5,5	3,7
Offentlig konsum	1,2	1,3	1,3
Offentlige investeringer	1,5	1,5	1,5
Befolkning, 15-74 år	0,4	0,0	0,2

Befolkningsutviklingen har stor betydning for makroøkonomien på lengre sikt. Befolkningen i arbeidsfør alder påvirker økonomiens potensielle sysselset-

ting og produksjon. Den demografiske sammensetningen påvirker behovet for offentlig finansierte tjenester og -overføringer og dermed offentlige utgifter.

Statistisk sentralbyrås middelalternativ (MMM) anslår at befolkningen i arbeidsfør alder, 15-74 år, vil vokse med om lag 160 000 personer fra 2021 til 2040. I perioden frem til 2030 øker denne gruppen om lag 0,4 prosent årlig. Deretter avtar veksten, og etter 2035 holder aldersgruppen 15-74 år seg ganske stabil, rundt 4,2 millioner personer.

Innvandring vil stå for en vesentlig del av tilveksten i befolkningen fremover. SSBs hovedalternativ anslår en nettoinnvandring på rundt 12 000 personer årlig frem til 2040. Dette anslaget er imidlertid betydelig nedjustert siden forrige befolkningsfremskrivning fra 2018, som lå til grunn da vi lagde langsiktige fremskrivninger for norsk økonomi sist. Nedjusteringen reduserer følgelig veksten i arbeidstilbudet.

Samtidig øker andelen eldre. Antall personer over 65 år antas å øke fra om lag 950 000 i dag til 1,5 millioner i 2040. I 2030 er denne gruppen større enn antallet under 20 år.

I vår referansebane har vi lagt til grunn Oljedirektoratets og Finansdepartementets prognoser for aktiviteten på norsk sokkel. Olje- og gassproduksjonen antas å øke frem mot 2024 til et nivå nær toppåret i 2004. Deretter vil produksjonen gradvis gå ned, og om lag halveres frem mot 2040. Petroleumsinvesteringene vil falle i takt med at produksjonen avtar. Oljeinvesteringenes andel av BNP Fastlands-Norge anslås å avta fra 5,4 prosent i 2024 til drøye 2 prosent i 2040.

Prisen for et fat nordsjøolje ventes å falle frem mot 2025, i tråd med Reuters mediananslag. I resten av prognoseperioden antas oljeprisen å ligge konstant på USD 55 per fat i faste 2021-priser. Dette er om lag identisk som i IEAs Sustainable Development-scenario (SDS), som er i tråd med oppnåelse av Parisavtalen.

Lavere petroleumsproduksjon gir ikke umiddelbare effekter på offentlige budsjetter, ettersom bruken av oljeinntektene er adskilt fra inntjeningen. Men aktivitetsreduksjonen på norsk sokkel vil gi lavere oljeinntekter og medføre at tilveksten i Statens pensjonsfond utland avtar. Den forventede realavkast-

ningen av fondet anslås å øke som andel av fastlandsøkonomien frem mot 2030, for deretter å avta gradvis. Samtidig ventes utgiftene til alders- og uførepensjon i folketrygden å øke. Dette vil redusere handlingsrommet for offentlige budsjetter fremover.

Offentlig konsum har økt mer enn vanlig gjennom pandemien, og anslås i 2021 å utgjøre 29,5 prosent av BNP for Fastlands-Norge. De nærmeste årene vil utviklingen i offentlig konsum preges av at ekstrautgiftene knyttet til covid-19 og relatert ressursbruk avvikles. Regjeringens perspektivmelding anslår at offentlige konsumutgifter derfor vil falle som andel av BNP først i perioden, og nå 2019-nivå på knappe 28,5 prosent av fastlandsøkonomien i 2030. De påfølgende årene vil andelen øke gradvis, til om lag 29,5 prosent av Fastlands-BNP i 2040.

Nedstengning og gjeninnhenting etter koronapandemien påvirker BNP-veksten mye i år og neste år. Aktivitetsutviklingen ventes å avta utover i neste år og i perioden 2024 til 2040 legges det til grunn at fastlandsøkonomien i gjennomsnitt vokse vil vokse 1,4 prosent årlig. Denne trendveksten er tre tideler lavere enn i våre forrige langsiktige fremskrivninger fra 2019. Lavere trendvekst avspeiler primært svakere befolkningsvekst enn lagt til grunn i 2019, og særlig lavere innvandring. Arbeidskraftproduktiviteten ventes å øke drøyt 1 prosent hvert år gjennom prognoseperioden. Anslagene for de mest sentrale størrelsene i norsk økonomi gis i tabellen under.

Tabell: Utvalgte modellresultater

Variabel	Gjennomsnittlig vekstrate per år		
	2022-2030	2031-2040	2022-2040
BNP Fastlands-Norge	1,5	1,4	1,4
Industri og bergverk	0,8	0,6	0,7
Annen vareproduksjon	1,1	1,0	1,0
Private tjenesteytende næringer	2,0	1,7	1,9
Produktiviteten	1,1	1,2	1,1
Sysselsetting	0,5	0,2	0,3
Sysselsettingsandel, % av bef. 15-74 år (nivå)	71,4	71,9	71,6
Arbeidsledighet (AKU) (nivå)	3,7	4,0	3,8
Konsumprisindeks (KPI)	2,0	2,0	2,0
Realboligpriser	1,4	0,8	1,1
Privat forbruk	2,1	1,6	1,8
Fastlandseksport	3,2	1,7	2,4
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	0,8	0,6	0,7
Import	2,7	1,6	2,1

Næringsutviklingen frem mot 2040 preges av at tjenestesektorens andel av fastlandsøkonomien vil øke. Bruttoproduktet i tjenesteytende næringer ventes årlig å vokse 1,9 prosent hvert år. Tilsvarende ventes bruttoproduktet i industrien og annen vareproduksjon å øke henholdsvis 0,7 og 1,0 prosent årlig. Lavere petroleumsinvesteringer vil trekke aktiviteten i leverandørindustrien ned. Dette motvirkes i noen grad

av økt etterspørsel fra utlandet etter norske industriprodukter, slik som metaller. Sistnevnte kan også ses i sammenheng med den grønne omstillingen som ventes å gi økt etterspørsel etter f.eks. aluminium, nikkel mv. I tillegg vil innenlandsk etterspørsel etter bl.a. konsum- og investeringsvarer stimulere industriproduksjonen. I annen vareproduksjon dempes aktiviteten av lavere vekst i bygge- og anleggsaktivitet som følge av at boliginvesteringer og -igangsetting ventes å vokse svakere de siste ti årene av prognoseperioden. Dette må ses i sammenheng med at befolkningsveksten er moderat. Spesielt gjelder dette i alderen 20-35 år, som er særlig viktig for boligetterspørselen. Imidlertid støtter økte investeringer fra bedrifter og offentlig forvaltning opp under aktivitetsutviklingen i sektoren.

Stabil aktivitetsvekst fremover vil øke behovet for arbeidskraft. Timeverk og sysselsetting i fastlandsøkonomien anslås å øke 0,3 prosent i gjennomsnitt hvert år i prognoseperioden. I gjennomsnitt anslås arbeidsproduktiviteten i Fastlands-Norge å vokse 1,1 prosent årlig fra 2023 til 2040. Noe av produktivitetsveksten avspeiler økt digitalisering og automatisering. I tillegg vil noe av den høyproduktive arbeidskraften i petroleumsvirksomheten flyttes til øvrige deler av næringslivet i takt med utfasingen av olje- og gassnæringen. Det vil kunne øke produktiviteten i disse næringene. Motsatt bidrar høyere vekst i tjenesteproduserende næringer enn i vareproduserende næringer til å dempe produktivitetsveksten i økonomien fremover. Dette gjelder også offentlig tjenesteproduksjon, som er svært arbeidsintensiv. Høyere produksjon i offentlig forvaltning må komme av relativt sett høyere økning i timeverk og sysselsetting, enn i markedsrettet virksomhet.

Den ventede aktivitetsinnhenting i kjølvannet av koronapandemien bidrar til at andelen sysselsatte i alderen 15-74 år vokser noe i starten av perioden, og deretter stabiliseres på om lag 71,5 prosent. Dette er i tråd med SSBs langsiktige fremskrivninger av arbeidsstyrken, som er gjort i en mer detaljert beregningsmodell. AKU-ledigheten forblir rundt 3,8 prosent gjennom anslagsperioden.

Lønnsveksten følger pris- og produktivtetsutviklingen slik at lønnskostnadsandelene i hhv. industrien og øvrige fastlandsnæringer er nokså stabile frem mot 2040. En årlig konsumprisvekst på 2 prosent er i tråd med sentralbankens inflasjonsmål. Økt kjøpekraft for husholdningene vil stimulere innenlandsk etterspørsel etter varer og tjenester, så vel

som etterspørselen etter importerte varer og tjenester. En anslått realboligprisvekst på om lag 1 prosent årlig vil også støtte opp under husholdningenes etterspørsel.

En vellykket inkludering – alle kommer med

Arbeidskraften utgjør rundt tre firedeler av vår nasjonalformue. Høy verdiskaping fordrer mange i jobb. NHOs ambisjon frem mot 2030 er at sysselsettingsandelen derfor skal øke drøyt 4 prosentenheter for de mellom 20 og 70 år. Med utgangspunkt i referansebanen omtalt over, undersøker vi hvordan et positivt etterspørselssjokk trekker opp aktivitet og sysselsetting. I skiftet stimuleres økonomien av at både privat og offentlig forbruk, samt etterspørselen fra utlandet øker. Vi har sett bort fra at høyere aktivitet også vil føre til en endret pengepolitikk både internasjonalt og nasjonalt.

Selv om dette er et teknisk skifte for å løfte økonomien fremover og mange faktorer er utelatt, kan økte stimulanser begrunnes. I en periode etter finanskrisen og nå under pandemien økte husholdningene sparingen. Et fremtidsscenario med redusert sparing kan altså komme av at fremtidstroen til husholdningene blir mer optimistisk. Det vil kunne begrense forsiktighetssparing til husholdningene og øke forbruket. Etterspørselen fra utlandet kan øke dersom de geopolitiske spenningene og uforutsigbarheten knyttet til rammevilkårene for internasjonal handel avtar.¹⁹ Vi har lagt til grunn at etterspørselen fra utlandet fremover blir mer på nivå med tiårsperioden 2000–2010. Disse etterspørselsendringene vil alene øke aktiviteten og sysselsettingen i økonomien.

I Perspektivmeldingen 2021 (PM21) vises at økt sysselsetting fører til økt offentlig handlingsrom. Vi har derfor lagt til grunn at offentlig konsum kan øke som følge av det initielle etterspørselssjokket. I PM21 øker imidlertid handlingsrommet med om lag 430 000 kr per ekstra sysselsatte. Handlingsrommet varierer med hvem som blir sysselsatt, om det er personer som kommer utenfra arbeidsstyrken, pensjonister eller andre. Vi har i våre beregninger vært noe mer moderate og lagt til grunn at handlingsrommet øker med om lag 300 000 kr per ekstra sysselsatte. Vårt lavere anslag må ses i sammenheng med at det trolig primært vil være arbeidstakere

¹⁹ Teknisk er importelastisiteten, dvs. importveksten relativt til BNP-veksten for Norges handelspartnere, antatt å være lik gjennomsnittet for perioden 2000–2010. Det gir

med svakere fotfeste i arbeidsmarkedet og lavere produktivitet som rekrutteres inn. I tillegg øker lønningene med økt etterspørsel slik at også offentlige lønningsutgifter øker. På den andre siden øker også privat konsum merverdiavgiftsinntektene til staten, men dette er utelatt fra beregningene av økningen i offentlig konsum fremover. Det økte handlingsrommet av økt sysselsetting er beregnet å øke offentlig konsum. Vi har også sett bort ifra at økt offentlig konsum trolig må ledsages av høyere offentlige investeringer.

En sammenstilling av etterspørselsimpulsene er gitt i tabellen under. Sjokket initieres fra 2022.

Tabell: Skift 1 - Forutsetninger

	Diff. i vekstrate jf. referansebane (%-enh)		
	2024-2030	2031-2040	2022-2040
Privat forbruk	0,9	0,8	0,9
Offentlig konsum	0,5	0,5	0,5
Eksportmarkedsindikator	1,3	1,3	1,4

Som følge av etterspørselsimpulsene øker aktiviteten i norsk økonomi. Økt utenlandsk etterspørsel påvirker norsk økonomi hovedsakelig via eksportkanalen. Høyere etterspørsel etter norske varer og tjenester løfter eksporten og stimulerer dermed både vare- og tjenesteproduserende sektor. Noe av eksporten krever imidlertid også økt import, slik at denne øker. Høyere privat konsum treffer økonomien mer bredt. Det skyldes at forbruksøkningen tas ut i økt forbruk av både varer og tjenester. Noe av den høyere etterspørselen vil rette seg mot utlandet, såkalt importlekkasje. Høyere offentlig forbruk innebærer økt offentlig tjenesteproduksjon, f.eks. av utdannings- og helse- og sosialtjenester. Selv om brorparten av det offentlige forbruket utgjøres av lønnskostnader, vil økt aktivitet i offentlig forvaltning også gi noen stimulanser til øvrig næringsliv i form av offentlige kjøp av varer og tjenester.

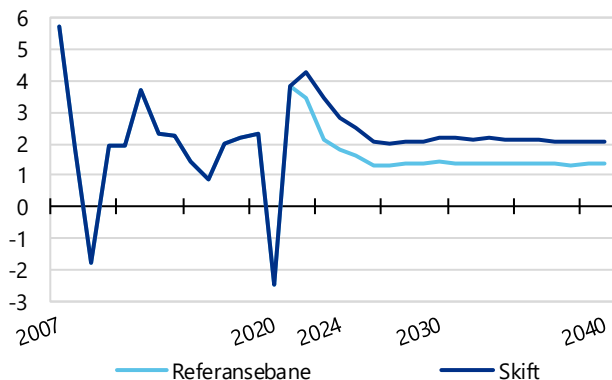
Samlet bidrar etterspørselsendringene hjemme og ute til å løfte aktivitetsveksten i alle fastlandsnæringer. Privat tjenesteytende sektor øker mest, og vokser i gjennomsnitt drøyt én prosentenheter mer hvert år relativt til i referansebanen. Det gjør at bruttoproduktet i privat tjenesteytende sektor i 2040 er vel 20 prosent høyere enn i referansebanen. Til tross for den kraftige etterspørselsimpulsen fra utlandet, er økningen i industri og bergverk mer moderat på vel 7 prosent. Veksten i BNP Fastlands-Norge er dermed i gjennomsnitt 0,8 prosentenheter

en importelastisitet på 2,4. Til sammenligning er elastisiteten antatt å være 1,6 i referansebanen.

høyere hvert år i perioden 2022–2040, jf. figuren under. Det betyr at fastlandsøkonomien er 16 prosent høyere i 2040 relativt til referansebanen.

BNP Fastlands-Norge

Prosentvis volumendring år/år

Kilde: Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO, ØO 4/2021

Tabell: Skift 1 - Utvalgte modellresultater

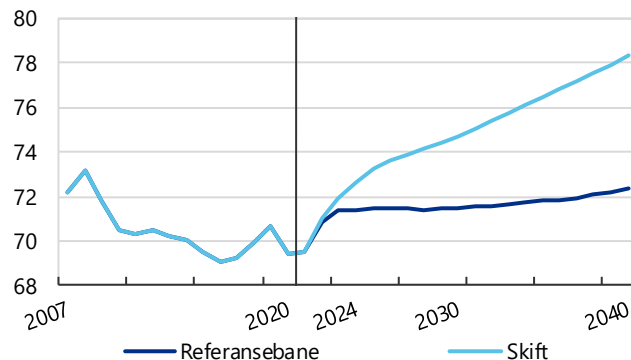
	Diff. i vekstrate jf. referansebane (%-enh)		
	2024-2030	2031-2040	2022-2040
BNP Fastlands-Norge	0,8	0,8	0,8
Industri	0,3	0,3	0,3
Annen vareproduksjon	0,6	0,6	0,7
Tjenester (privat)	1,0	0,9	1,0
Offentlig forvaltning	0,4	0,4	0,4
Eksport	0,7	0,9	0,8
Import	1,1	1,1	1,2
Utførte timeverk	0,4	0,3	0,4
Sysselsetting	0,5	0,3	0,4
Sysselsettingsrate, % av bef. 15-74 år (nivå)	73,8	76,6	75,1
Produktivitet	0,4	0,4	0,4

Høyere fart i norsk økonomi øker også bedriftenes etterspørsel etter arbeidskraft. Først gjennom flere utførte timeverk, dernest gjennom økt sysselsetting. På den annen side vil den økte etterspørselen etter arbeidskraft løfte lønnsveksten som vil virke dempende på sysselsettingen. Tjenesteytende næringer er arbeidsintensive relativt til vareproduserende sektor. Det betyr at økt aktivitet i disse næringene vil gi et sterkere løft i etterspørselen etter arbeidskraft enn et tilsvarende skift i f.eks. industrien. I tillegg vil økningen i offentlig konsum nesten i sin helhet kreve flere sysselsatte, som flere lærere, politimenn, sykepleiere mv. Etterspørselsimpulsene bidrar dermed til et vesentlig løft i sysselsettingen. Relativt til referansebanen er det 135 000 flere sysselsatte i 2030. Med andre ord medfører det omkring 275 000 flere sysselsatte i 2030 enn i 2019. For en gitt befolkning vil flere i arbeid løfte sysselsettingsandelen. Følgelig er sysselsettingsandelen i 2030 74,7 prosent, eller 4 prosentenheter høyere enn i 2019, jf. figuren under. Målet i veikartet er avgrenset til personer i alderen 20–70 år og er dermed høyere enn dette. Utviklingen for gruppen 15–74 år,

i tråd med veikartambisjonene, er dermed om lag 4 prosentpoeng frem til 2030.

Sysselsettingsandel*

Prosent

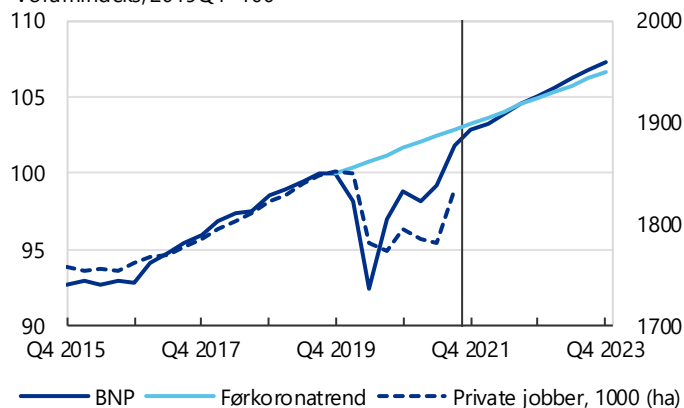
*Total sysselsetting relativt til befolkning 15-74 år.
Kilde: Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO, ØO 4/2021

Større privat sektor

Høyere privat produksjon kan drive frem nye løsninger og produkter, ny teknologi og nye markedsmuligheter. Dels henger dette sammen med at privat produksjon er konkurranseutsatt. Det virker skjerpene på bedriftene. Pandemien har særlig redusert aktiviteten i privat næringsliv, og selv om tjenestene er med på å løfte privat næringsliv de nærmeste årene, er fortsatt privat sysselsetting lav, jf. figur under.

Fastlands-Norge: BNP

Volumindeks, 2019Q4=100

Kilde: Refinitiv Datastream / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO

I tråd med NHOs ambisjon for 2030 om en større privat sektor undersøker vi hvordan vi samtidig som å oppnå denne, oppnår måloppnåelsen om høyere sysselsettingsandel. Impulsene fra privat konsum og økt internasjonal etterspørsel er dermed identiske med skiftet i forrige avsnitt. Det økte handlingsrommet fra økt sysselsetting rettes imidlertid inn

mot privat tjenesteytende sektor istedenfor å øke offentlig konsum. Det kan ved at offentlig tjenesteproduksjon i større grad enn i dag skjer i privat regi.

Skiftberegningen viser at dette imidlertid ikke er tilstrekkelig for å nå målsettingen om 72 prosent privat timeverksandel i 2030. For å nå målsettingen må i tillegg produktivitsveksten i offentlig forvaltning øke, slik at antall arbeidstimer i offentlig forvaltning reduseres. Produktivitsveksten i offentlig forvaltning økes slik at den blir på nivå med produktivitsveksten i privat sektor utenom industri. Det betyr at sysselsettingen i offentlig forvaltning øker svakt frem mot 2028 for deretter å flate ut. Sysselsettingseffektene er vist i figuren under. Samtidig antas antall selvstendige næringsdrivende å utvikle seg i takt med den generelle befolkningsveksten. Det innebærer en økning i antall selvstendige relativt til referansebanen. Flesteparten av de selvstendige arbeider i privat sektor. Øvrige impulser fra privat konsum og internasjonal økonomi er som i Skift 1. Dvs. at det vil være om lag 275 000 flere sysselsatte i 2030 enn i 2019, men at majoriteten av disse nå vil være ansatt i privat sektor.

Tabell: Skift 2 - Forutsetninger

Variabel	Diff. i vekstrate jf. referansebane (i %-enh)		
	2024-2030	2031-2040	2022-2040
Privat forbruk	0,8	0,7	0,8
Offentlig konsum	-	-	-
Eksporthandelsindikator	1,3	1,3	1,4
Selvstendig næringsdrivende	0,9	0,6	0,8
Produktivitsvekst i offentlig forvaltning	0,6	0,6	0,6

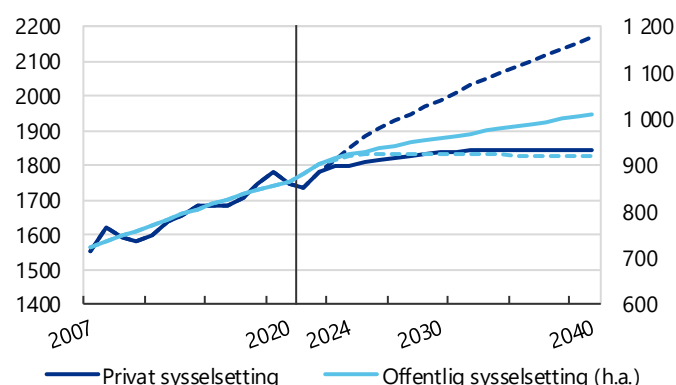
Tabell: Skift 2 - Utvalgte modellresultater

Variabel	Diff. i vekstrate jf. referansebane (i %-enh)		
	2024-2030	2031-2040	2022-2040
BNP Fastlands-Norge	0,9	0,9	1,0
Industri	0,2	0,3	0,3
Annen vareproduksjon	0,6	0,6	0,6
Tjenester (privat)	1,4	1,4	1,4
Offentlig forvaltning	-	-	-
Ekspert	0,7	0,9	0,8
Import	1,1	1,1	1,2
Utførte timeverk	0,3	0,3	0,4
Sysselsetting	0,5	0,4	0,4
Sysselsetningsrate, % av bef. 15-74 år (nivå)	73,8	76,7	75,0
Produktivitet	0,5	0,6	0,6

Den økte aktiviteten i privat sektor løfter i gjennomsnitt veksten i BNP Fastlands-Norge med én prosent per år relativt til referansebanen. Det gjør at fastlandsøkonomien i 2040 er nesten 20 prosent større enn i referansebanen. Aktiviteten trekkes særlig opp av økt aktivitet i privat tjenesteprodukerende sektor der bruttoproduktet er 30 prosent høyere i 2040 enn i referansebanen. Følgelig øker timeverkene i privat sektor relativt til referansebanen og skiftet over. Ettersom timeverkene avtar i offentlig forvaltning øker den private timeverksandelen fra 70 prosent i 2019 til 72 prosent i 2030, jf. figuren under.

Sysselsatte i Fastlands-Norge

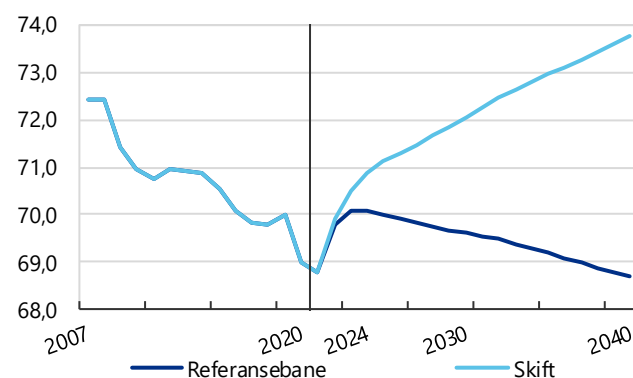
1 000 personer. Referansebane: Heltrukket. Skift: Stiplet

Kilde: Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO, ØO 4/2021

Utførte private timeverk*

Prosent

*Private timeverk og selvstendige som andel av timeverk i fastlandsøkonomien. (TWPF+TSF)/TF. Kilde: Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO, ØO 4/2021

Kompetansebehov

Norsk økonomi vil i årene fremover preges av at befolkningen blir eldre og krav om lavere klimagassutslipp. Det grønne skiftet vil trolig kreve en annen kompetanse enn det som i dag etterspørres. I tillegg vil digitaliseringen frigjøre arbeidskraft, men samtidig endre kompetansebehovet fremover.

SSB gjennomfører jevnlig analyser av kompetansebehovet fordelt på 28 ulike utdanningsgrupper. Analysen tar utgangspunkt i hvordan de ulike næringene vil utvikle seg fremover. Denne referansebanen samsvarer i stor grad med vår analyse av norsk økonomi fremover.

Et sentralt utviklingstrekk er at aktiviteten i petroleumssektoren kommer til å avta. Denne sektoren og leverandørindustrien benytter arbeidskraft, produktinnsats og kapital til investeringer i leting og utvinning. Når aktiviteten avtar, frigjøres ressurser til andre aktiviteter. Spesielt vil ledig arbeidskraft kunne nyttiggjøres i fastlandsøkonomien. Fra 2024 til 2040 anslås produksjonen i petroleumsnæringen

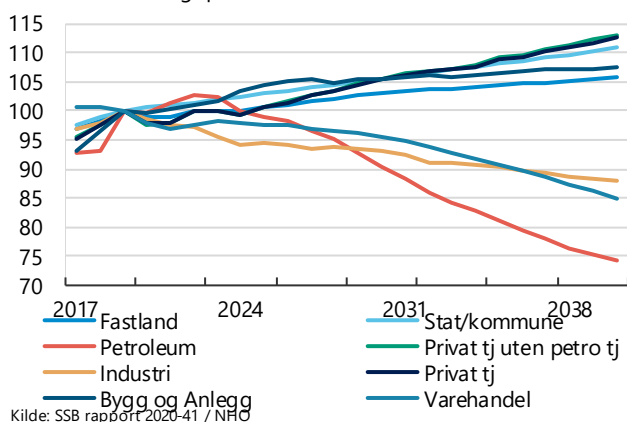
å halveres, tilsvarende en årlig nedgang på 3,5 prosent. I tillegg ventes industrien å ha en lavere veksttakt.

Totalt sett var 163 600 personer sysselsatt i petroleumsvirksomheten og leverandørnæringen i 2019²⁰. En nedgang på 3,5 prosent årlig over 20 år vil dermed i utgangspunktet frigi vel 80 000 personer til annen virksomhet. Det er imidlertid ikke sikkert at det er fullstendig match mellom tidspunktet da kompetansen frigjøres og når kompetansen etterspørres fra annet næringsliv. Trolig vil heller ikke all kompetanse som frigjøres være eksakt lik kompetansen som etterspørres.

Et annet sentralt utviklingstrekk er at befolkningen blir stadig eldre, jf. nærmere omtale over. Flere eldre krever mer helsepersonell. I fremskrivningene fra SSB dekkes dette behovet dels gjennom offentlig forvaltning og dels ved at offentlig sektor kjøper mer private helsetjenester. Helt konkret har SSB lagt til grunn at offentlig sysselsetting øker med om lag en halv prosent årlig fremover, mens offentlig vareinnsats øker med om lag 1 prosent årlig.

Sysselsetting fordelt på næring

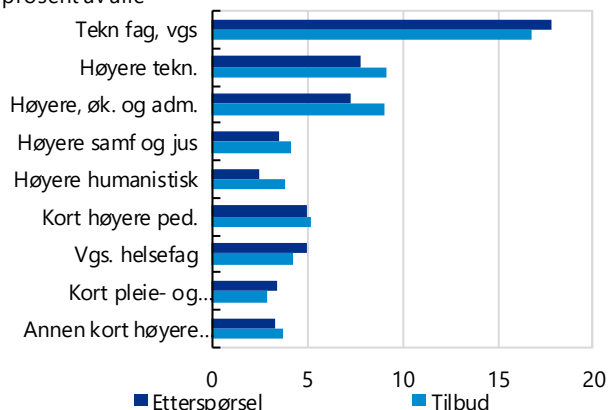
Prosentvis endring i personer. 2019 = 100

Fordelt på utdanningsnivå er det i SSBs analyse ganske godt samsvar mellom tilbud av og etterspørrelse etter arbeidskraft etter utdanningsfelt fremover. Eldrebølgen innebærer at vi får et visst underskudd av helsearbeidere på videregående og bachelornivå. Redusert aktivitet i petroleumsnæringen gir et overskudd av personer med teknisk bakgrunn på høyere nivå. For personer med videregående nivå er det et underskudd av personer med teknisk fagbakgrunn.

Tilbud og etterspørrelse i 2040

I prosent av alle

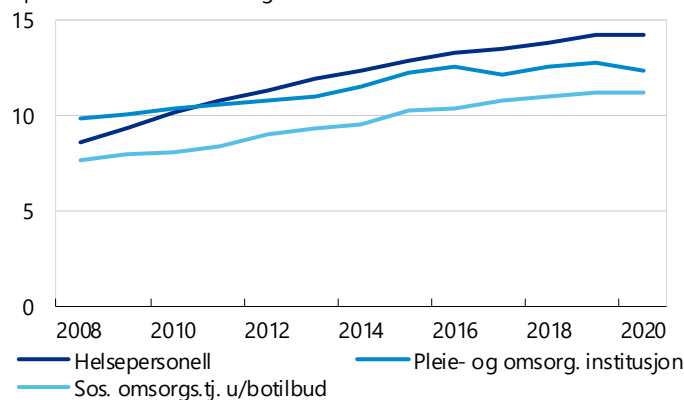

Kilde: SSB 2020-41/ Refinitiv Datastream / NHO

Pandemien har imidlertid avslørt at vi er relativt avhengig av utenlandsk arbeidskraft i flere av næringene. Særlig tydelig har dette vært innen overnatting og servering, bygg- og anleggsbransjen og industrien, men ikke minst i helsesektoren, der kapasitetsutnyttelsen vurderes å være nær grensen, blant annet grunnet knapphet på arbeidskraft utenfra under pandemien. Registerbasert sysselsetting viser at innvandring utgjør mellom 12 og 14 prosent av sysselsettingen i noen sentrale omsorgsnæringer, se figur.

Syss. innvandrere i helse- og omsorg

I pst. av alle. Etter landbakgrunn

Kilde: SSB / NHO

Ifølge SSB økte tilgangen på helsearbeidere frem til 2018. Det skyldes trolig at flere er registrert med riktig utdannelse. Totalt var det i 2019 325 000 personer i helse og omsorgssektoren med bachelor eller videregående utdanning. I tillegg var det 23 000 med utdanning innen medisin (master). Med ventet økt avgang grunnet pensjonering vil tilgangen på helsepersonell gå ned fremover. Nedgangen er størst

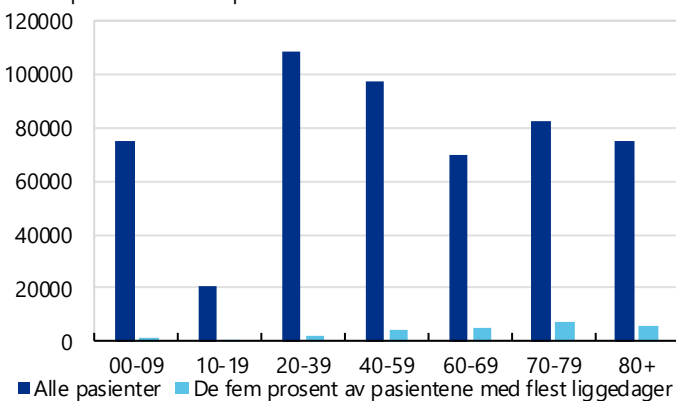
²⁰ SSB (2021), Ringvirkninger av petroleumsnæringen i norsk økonomi.

innen helsepersonell på videre skolenivå. Det er imidlertid en kraftig vekst i andre helsefag. I SSBs scenario legges det til grunn at etterspørselen innebærer like mange helsearbeidere per bruker i fremtiden som i dag. Det betyr at med samme behov som i dag eller økt etterspørsel, så utdannes for få personer innen helse- og omsorg. Totalt sett utdannes det ifølge SSB 20 000 for få sykepleiere og 36 000 for få helsefagarbeidere i 2035.

SSB viser også at det skal ganske mye til for å kunne øke antallet personer med helsefaglig bakgrunn fremover. Dersom utdannings sannsynligheten øker med 5 prosent (og tilhørende økning i studieplasser), vil arbeidstilbudet øke med om lag 3 000 flere personer i 2040. Det må altså betydelig mer kraft til dersom arbeidstilbudet skal økes for å dekke det kommende kompetansegapet. For å løse utfordringene i helsesektoren peker SSB på at andre yrkesgrupper kanskje kan overta enkelte oppgaver. Måten arbeidet organiseres på kan også ha betydning. Sykefraværet er høyt i helsesektoren. Lavere sykefravær gir gevinster i form av færre tapte dagsverk, og vil dermed dempe bemanningsbehovet. I IA-avtalen målrettes nå innsatsen i konkrete bransjeprogrammer, blant annet innen sykehus og sykehjem.

Pasienter og storforbrukere

Antall pasienter fordelt på alder 2018.

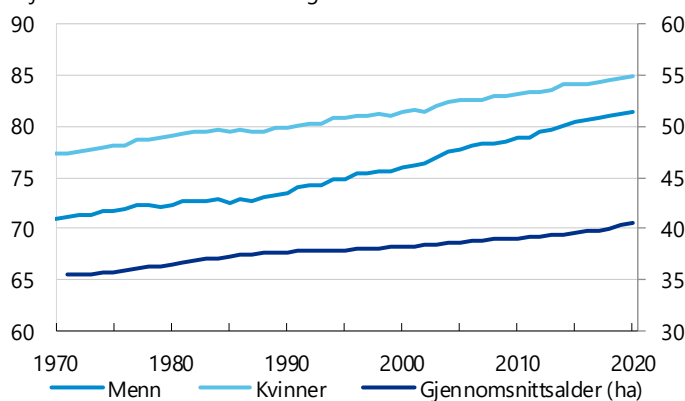
Økt produktivitet er også fremhevet som en potensiell mulighet for å redusere kompetansegapet fremover. Det er imidlertid lite som til nå tyder på at økt produktivitet har dratt ned etterspørselen etter helse- og omsorgsarbeidere. Selv om antall liggedager på sykehus har gått ned med 8 prosent siden 2012, har antall behandlinger på poliklinisk økt med

24 prosent i samme periode. Bruken av lange sykehusopphold øker med alder.

Aldersbetinget bruk av helse- og omsorgstjenester er en sentral forutsetning i rapporten om behov for arbeid knyttet til disse tjenestene (Hjemås, Holmøy og Haugstveit, 2019).²¹ De viser til økt ressursbruk i helsesektoren kan gi lavere dødelighet. Flere vil overleve alvorlig sykdom og flere pasienter vil trenge lenger pleieopphold fra alvorlig sykdom. De peker også på at antallet unge som kan gjennomføre frivillig omsorg for eldre går ned når befolkningen blir eldre. Sist, men ikke minst, peker de også på at når den generelle velferden øker, så øker også kravene til kvalitet i tjenestene.

Forventet levealder ved fødsel

Gjennomsnittsalder i befolkningen

I PM21s referansebane anslås aldringen å kreve nesten 260 000 flere årsverk i helse og omsorg i 2060 enn i dag, en økning på 84 prosent. Dersom det ikke kan hentes ut noen effektiviseringsgevinster i perioden, blir nødvendig økning på 413 000 årsverk, og dersom økt levealder ikke gir flere gode leveår en økning på hele 524 000 årsverk.

Med praktisk talt nullvekst i befolkningen i arbeidsfør alder de neste 40 årene, innebærer dette at det økte arbeidskraftbehovet i helse og omsorg vil måtte fortrenge annen sysselsetting, med mindre andelen i jobb økes betraktelig. De 260 000 årsverkene tilsvarer 8 prosent av befolkningen i alderen 20-66 år i 2060. Dét er mye, ikke minst fordi utviklingen de siste tiårene har gått motsatt vei. Utviklingen må møtes med mer inkludering, økt avgangsalder, fortsatt effektivisering i andre sektorer (slik at arbeids-

²¹ Geir Hjemås, Erling Holmøy og Fatima Haugstveit (2019). Fremskrivninger av etterspørselen etter

arbeidskraft i helse- og omsorg mot 2060. SSB rapport 12.

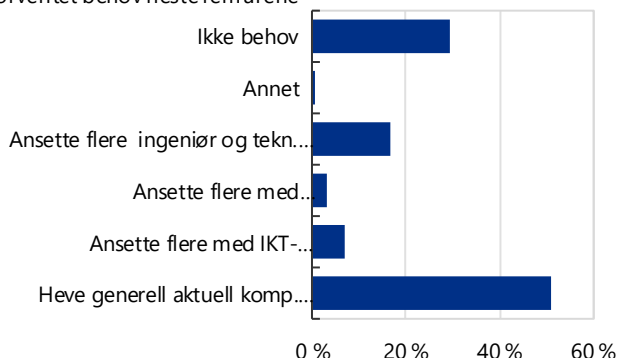
kraft kan "frigis" til denne), men også fortsatt effektivisering gjennom bruk av teknologi og nye løsninger, slik at arbeidskraftbehovet kan reduseres.

Fremskrivningene fra SSB tar bare til en viss grad hensyn til endret kompetansebehov som følge av økt digitalisering og det grønne skiftet. Det grønne skiftet vil kunne bidra til at kompetansebehovet endres. De fleste svarer at det grønne skiftet vil bidra til at eksisterende ansatte må heve det generelle IKT-nivået.

Fra kompetansebarometeret svarer også nesten tre fjerdedeler av bedriftene at de er helt eller delvis enig i at bedriften deres blir berørt av klima- og miljøkrav. 70 prosent av bedriftene oppgir at de har planer eller allerede foretatt endringer som følge av forventninger om en grønn omstilling. 64 prosent av bedriftene oppgir at de utvikler eller tilpasser tjenester og produkter for en grønn omstilling. 60 prosent oppgir at de i stor eller noen grad vil ha større behov for kunnskap for å tilpasse seg for å imøtekomme klima- og miljøkrav. Litt mer enn halvparten av bedriften oppgir at de vil ha større behov for lederkompetanse. Blant fagkompetanser, oppgir halvparten at de vil ha mer behov for fagarbeiderkompetanser og IKT-kompetanse, mens om lag 40 prosent oppgir at de vil ha større behov for teknologisk/ingeniørkompetanse. Om lag 15 prosent av våre medlemmer venter også at kompetansebehovet innen IKT-utdanninger (både generelt og med spisskompetanse) vil øke mer i de kommende fem årene sett i forhold til behovet de siste fem årene.

Kompetansebehov pga grønn omstilling

Forventet behov neste fem årene*

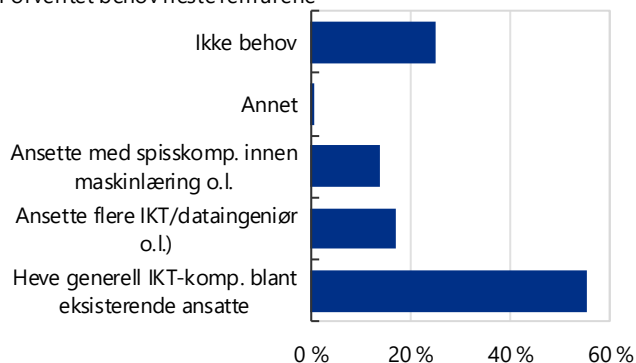

*Sammenlignet med siste 5 år, fører grønn omstilling til at din virksomhet de neste 5 årene vil ha større behov fremover for å...

Kilde: NHOs medlemsundersøkelse, november 2021

Kompetansebehov pga digitalisering

Forventet behov neste fem årene*

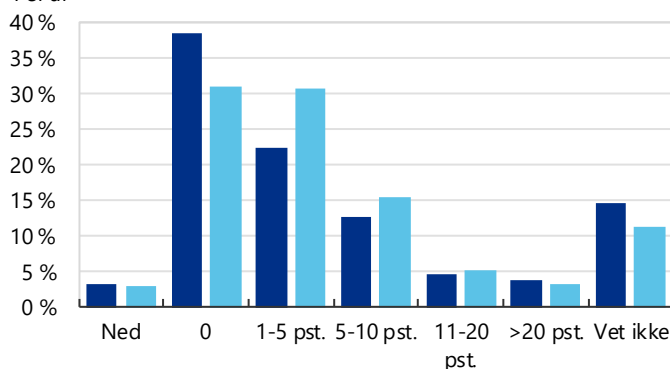
*Sammenlignet med siste 5 år, fører digitalisering til at din virksomhet de neste 5 årene vil ha større behov fremover for å...

Kilde: NHOs medlemsundersøkelse, november 2021

I november spurte vi våre medlemmer om hvordan digital teknologi har påvirket virksomhetenes produksjonsprosesser de siste fem årene og hvordan de venter at det vil påvirke produksjonen de neste fem årene. Sett i forhold til foregående femårsperiode, venter de fleste virksomheter at produktiviteten vil øke mer de kommende fem årene enn hva den har gjort de siste fem årene. Det er også færre som venter negativ eller null produktivitetsvekst.

Produktivitetsvekst av digitalisering

Per år

■ Siste 5 år ■ Forv. neste 5 år

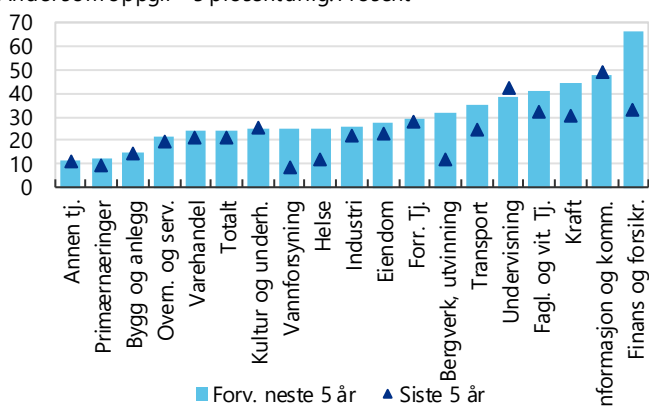
Kilde: NHOs medlemsundersøkelse, november 2021

Samlet svarer hver femte av virksomhetene at produktivitetsveksten vil øke mer enn 5 prosent fremover. Det gjelder i første rekke virksomheter innen finans og forsikring, informasjon og kommunikasjon, kraft samt faglig og vitenskapelig tjenesteyting. Økt produktivitetsvekst vil kunne frigjøre arbeidskraft til andre formål.

Produktivitetsvekst pga digitalisering

Andel som oppgir > 5 prosent årlig. Prosent

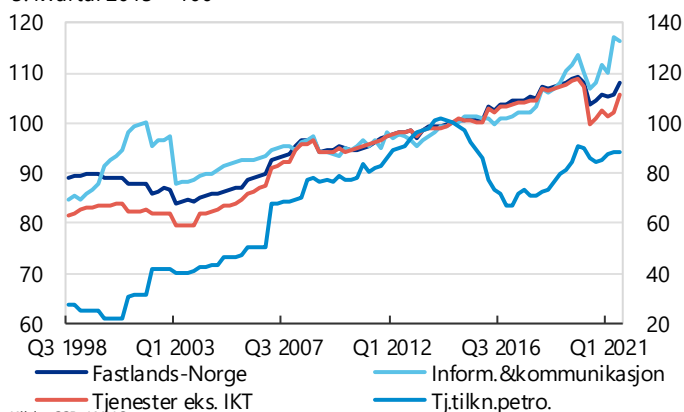
Kilde: NHOs medlemsundersøkelse, november 2021

Digitalisering og det grønne skiftet kan dermed endre kompetansebehovene. Sett i et historisk perspektiv er det også det som har skjedd. For 21 år siden sprakk dotcom-boblen. Den gang var internett noe helt nytt, og mange personer og selskaper ville slå gjennom med de nye mulighetene som internett kunne skape. Etterspørselen etter arbeidstakere med IKT-bakgrunn skjøt i været, og falt kraftig når boblen sprakk. Fra nasjonalregnskapet ser vi denne utviklingen i næringen informasjon og kommunikasjon (IKT-næring). Denne næringen sysselsetter mange med IKT-utdannelse. Siden bunnen i 2003 har timeverkene steget jevnt. Petroleumsnæringen benytter og sysselsetter også personer med IKT-kompetanse. Figuren viser derfor også at oljedetturen, som startet i 2014, også dro ned timeverkene i IKT-næringen. Etter dette og frem til pandemien, og særlig i etterkant av pandemien, har igjen etterspørselen etter IKT-tjenester økt kraftig og mer enn de andre tjenestenæringene.

Spørsmålet er derfor om den senere oppgangen i etterspørselen vil være ved eller om kompetansebehovet vil endres vesentlig med digitalisering og det grønne skiftet. Det er liten tvil om at virksomhetene har hatt økt behov for IKT-tjenester. Personer med IKT-utdannelse finnes i alle næringer, og bare hver tredje med IKT-utdannelse finnes i selve IKT-næringen i 2019 (Eggen, Måøy, Røtnes, Norberg-Schultz, & Steen, 2021).²²

Timeverk utvalgte næringer

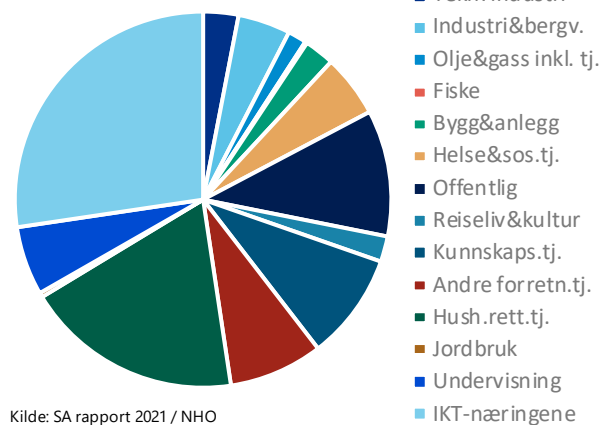
3. kvartal 2013 = 100

Kilde: SSB / NHO

Syssettsatte med IKT-kompetanse

2019

Kilde: SA rapport 2021 / NHO

I dag er IKT både en ny måte å formidle informasjon på og en basisteknologi som kan bidra til å endre produksjonsprosesser i samfunnet. Dermed er det også naturlig at mer enn halvparten av våre virksomheter svarer at de må heve den generelle IKT-kompetansen blant eksisterende ansatte. Våre medlemsbedrifter melder om at digital kompetanse fortsatt er mangelvare. Det vil ta tid å dekke inn behovet for IKT-kompetanse. Behovet er stort både på allment kompetansenivå og spisskompetanse innen kunstig intelligens, stordata, tingenes internett, maskinlæring og autonome systemer samt kryptologi og cybersikkerhet.

Men også andre sektorer mangler ifølge kompetansebehovsutvalget IKT-kompetanse. Andelen statlige virksomheter som har hatt vanskeligheter med å rekruttere IKT-spesialister økt fra 38 til 73 prosent fra

²² Eggen, F. W., Måøy, J., Røtnes, R., Norberg-Schultz, M., & Steen, J. I. (2021). Norges behov for IKT-kompetanse i dag og fremover.

2016 til 2019. Det kan gå utover utviklingen av effektiv offentlig sektor, sikkerheten til kritisk infrastruktur og bruken av helse-tek i helsevesenet

Det er derfor viktig at arbeidstakere også etter- og videreutdannes. Det er også generelt viktig i og med at kompetansekravene til norsk næringsliv er i stadig endring. Mer omfattende etter- og videreutdanning kan derfor bli viktig for å dekke bedriftenes kompetansebehov fremover.

Fremskrivningene fra SSB baserer seg på den historiske utviklingen. Dersom behovet for IKT-utdanning fremover (målt i vekst) er høyere enn den historiske veksten, vil fremskrivninger undervurdere behovet fra digitalisering og det grønne skiftet. Av samme grunn vil heller ikke det nylig oppståtte behovet for IKT-kompetanse i kjølvannet av pandemien være med i fremskrivningene. Analysen fra SSB vil derfor til en viss grad kunne undervurdere det reelle kompetansebehovet for IKT-utdanninger fremover.

Behovet for IKT-personell fremover kan også være undervurdert dersom knapphet på arbeidskraft har begrenset produksjonen historisk. For eksempel kan høy lønnsomhet i petroleumssektoren ha ført til et høyt lønnsnivå og at mange med IKT-kompetanse har valgt denne sektoren på bekostning av andre næringer, som dermed har fått for få sysselsatte med IKT-kompetanse. Fremskrivninger som baserer seg på den faktiske utviklingen kan da også fremover gi for lav etterspørsel i forhold til hva som faktisk vil skje.

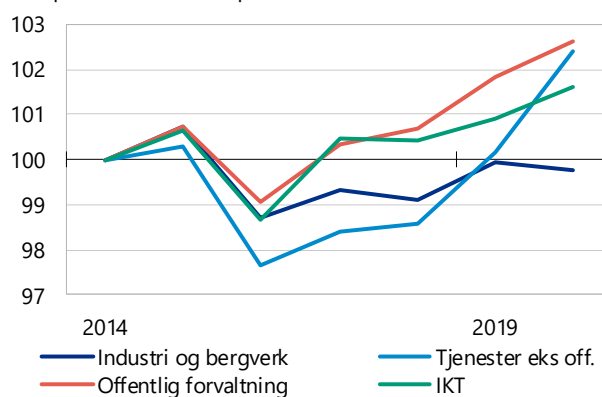
NHOs medlemmer har i en årrekke pekt på et udekket behov for IKT-kompetanse og annen realfaglig kompetanse. Andre undersøkelser underbygger dette. I NAVs årlige bedriftsundersøkelse tallfestes den anslåtte mangelen på arbeidskraft i ulike yrkesgrupper. I 2021 har mangelen på arbeidskraft gått ned. I undersøkelsen estimerer NAV at virksomhetene har 5 450 ubesatte ingeniør- og IKT-fagstillinger i Norge (NAV, 2021). Antallet i seg selv sier ikke så mye om mangelen på arbeidskraft. Derimot kan mangelen på arbeidskraft opp mot ønsket sysselsetting ("stramhetsindikatoren") gi en pekepinn på det. For undergrupper av IKT-yrker har nettverks- og systemteknikere den høyeste stramhetsindikatoren. Denne mangelen må selvsagt vurderes opp mot den generelle mangelen på arbeidskraft. Dersom alle mangler arbeidskraft vil det generelle nivået på fremskrivningene bli for lavt, dersom mangelen i

fremtiden dekkes. Det er først dersom enkelte grupper av arbeidskraft har fått sysselsatt færre enn alle andre, at det påvirker fremskrivingene om balansen i arbeidsmarkedet fremover. Dersom dette er tilfellet, vil fremskrivninger som baserer seg på faktisk sysselsetningsutvikling undervurdere det reelle kompetansebehovet fremover.

Det er enkelte andre faktorer som også kan indikere knapphet på IKT-utdannede. For eksempel dersom lønnsutviklingen i næringen er betydelig høyere enn i andre næringer. Figuren viser imidlertid at etter 2014, har lønnsutviklingen vært noe mer moderat enn andre tjenestenæringer. Høyere lønnsvekst i andre næringer kan imidlertid også komme av andre årsaker, som at disse har blitt mer spesialisert, eller at både oljenedtur og pandemi slår inn i denne perioden. Økte karakterkrav til opptak på IKT-studier kan imidlertid tyde på at flere søker seg til denne utdannelsen sett i forhold til antall studie-plasser.

Reallønn

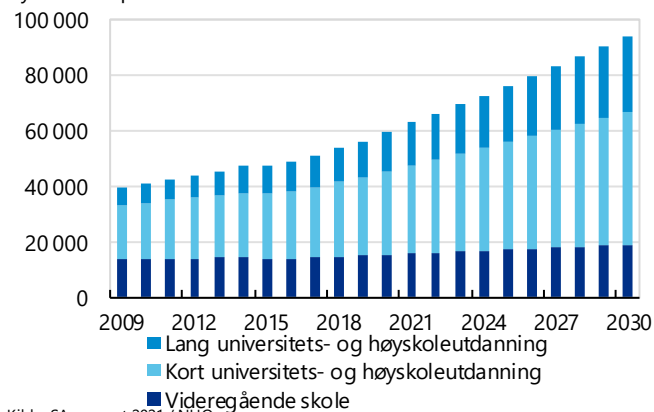
Lønn per timeverk. Faste priser. 2014=100

Antall studie-plasser øker og antallet som kommer ut i arbeidslivet svarer til om lag 3 250 nyutdannede hvert år. Selv om antall studie-plasser har økt de siste årene, har det samtidig vært sterk vekst i antallet søkere. I 2021 søkte over 19 000 personer på studier innen informasjonsteknologi. Karakterkravene har også økt. I år krever 31 IT-studier mer enn 50 poeng for å få skoleplass. Det innebærer også at andre med lavere karakterkrav, men som kanskje likevel er motivert, ikke får oppfylt sine utdannings-ønsker.

IKT-kompetanse framover

Sysselsatte personer

Kilde: SA rapport 2021 / NHO

I rapporten fra Eggen et al. (2021) viser man til en alternativ beregning av IKT-behovet fremover.²³ I denne analysen benyttes utdanningskoder på individnivå til å identifisere alle med IKT-kompetanse. Forfatterne viser at innenfor det samlede arbeidstilbudet vil etterspørselen etter IKT-kompetanse øke med 66 prosent frem til 2030. Til sammenligning vil samlet sysselsetting øke med 5 prosent i denne perioden. Det betyr at IKT-kompetanse vil utgjøre en større del av samlet sysselsetting fremover. Det er i hovedsak personer med høyere utdanning som vil få økt etterspørsel, jf. figur over. Årsaken til økningen er både at næringer med mye IKT-personer øker, men også at behovet for IKT-kompetanse øker innad i næringene. Modellen tar imidlertid ikke hensyn til at lønningene med en slik etterspørselsendring kan øke og dempe behovet for IKT-kompetanse. Samlet viser disse fremskrivninger at behovet for antall sysselsatte med IKT-utdanning vil øke fra 56 000 i 2019 til nærmere 100 000 i 2030, og at vi vil mangle anslagsvis 4500 sysselsatte i samme gruppe.